

Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
İktisat Anabilim Dalı

ARZ YANLI İKTİSAT BAKIŞ AÇISIYLA KAYIT DIŞI EKONOMİ

Reyhan YÜCEBAŞ

Yüksek Lisans Tezi

Ankara, 2014

ARZ YANLI İKTİSAT BAKIŞ AÇISIYLA KAYIT DIŞI EKONOMİ

Reyhan YÜCEBAŞ

Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
İktisat Anabilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

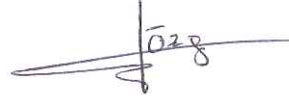
Ankara, 2014

KABUL VE ONAY

Reyhan YÜCEBAŞ tarafından hazırlanan “Arz Yanlı İktisat Bakış Açısıyla Kayıt Dışı Ekonomi” başlıklı bu çalışma, Şubat 2014 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak jürimiz tarafından yüksek lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Doç. Dr. A. Tarkan ÇAVUŞOĞLU (Başkan)

Doç. Dr. Özgür TEOMAN (Danışman)

Prof. Dr. Hakan MIHÇI

Yrd. Doç. Dr. Pelin ÖGE GÜNEY

Yrd. Doç. Dr. Bahar BAYRAKTAR SAĞLAM

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

Prof. Dr. Yusuf ÇELİK

(Enstitü Müdürü)

BİLDİRİM

Hazırladığım tezin tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi taahhüt eder, tezimin kağıt ve elektronik kopyalarının Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü arşivlerinde aşağıda belirttiğim koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım:

- Tezimin tamamı her yerden erişime açılabilir.
- Tezim sadece Hacettepe Üniversitesi yerleşkelerinden erişime açılabilir.
- Tezimin ... yıl süreyle erişime açılmasını istemiyorum. Bu sürenin sonunda uzatma için başvuruda bulunmadığım takdirde, tezimin/raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir.

28.02.2014

Reyhan YÜCEBAŞ

TEŞEKKÜRLER...

Öncelikle hayatım boyunca olduğu gibi bu çalışmam sırasında da benden manevi desteklerini esirgemeyen sevgili aileme, çalışmamı tamamlamam konusunda yardımlarını esirgemeyen dostum Halim Can AVCI'ya, çalışmamın son kısmında bana önerilerde bulunan değerli çalışma arkadaşım İrfan DURUM'a, tezimin ekonometrik kısmında bana her türlü teknik desteği ve yardımı sağlayan hocam Doç. Dr. Tarkan ÇAVUŞOĞLU'na ve çalışmam boyunca değerli görüşleriyle katkıda bulunan ve bana sonsuz anlayış gösteren çok sevgili hocam Doç. Dr. Özgür TEOMAN'a tüm içtenliğimle teşekkür ederim.

ÖZET

YÜCEBAŞ, Reyhan. *Arz Yanlı İktisat Bakış Açısıyla Kayıt Dışı Ekonomi, Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2014.*

Kamusal ihtiyaçların giderilmesine yönelik kamu hizmetlerinin devlet tarafından karşılanması vergilerin tahsil edilmesini zorunlu kılmaktadır. Vergileme anlayışı açısından arz yanlı iktisatçılar vergi indirimlerinin ekonomik büyüme üzerinde etkili olduğunu savunmaktadırlar. Kayıt dışı ekonomi ile vergiden kaçınma arasında ise bir geri besleme ilişkisi söz konusudur. Bu çalışmada kayıt dışı ekonominin vergisel boyutundan hareketle Türkiye için 1982-2010 yılları arasında vergiden kaçınma ile işsizlik oranları, milli gelir artış oranları ve faiz oranları arasındaki ilişki araştırılmıştır.

Anahtar Sözcükler

Kayıt dışı ekonomi, ekonomik büyüme, vergi, vergiden kaçınma

ABSTRACT

YÜCEBAŞ, Reyhan. *Black Economy From Supply Side Economics Perspective, MSc Thesis, Ankara 2014.*

It becomes compulsory to collect taxes since public services for meeting the public needs are borne by the state. Considering the nature of taxation, the supply-side economists argue that tax cuts are effective on economic growth. Informal economy and tax avoidance are related in a way that they provide feedback on each other. Thus, this study puts emphasis on taxation issues regarding informal economy. Whereas, tax avoidance is closely related to an analysis for Turkey between 1982 – 2010 is done depending on official statistics unemployment rate, national income increase rate and interest rate.

Key words

Informel economy, economic growth, tax, tax evasion

İÇİNDEKİLER

KABUL VE ONAY	i
BİLDİRİM	ii
TEŞEKKÜR	iii
ÖZET	iv
ABSTRACT	v
İÇİNDEKİLER	vi
TABLO LİSTESİ	x
ŞEKİL LİSTESİ	xi
1.BÖLÜM: KAYIT DIŞI EKONOMİ	3
1.1. KAYIT DIŞI EKONOMİ NEDİR?	3
1.2. KAYIT DIŞI EKONOMİNİN ÖZELLİKLERİNİN İNCELENMESİ	5
1.2.1. Yasalara Aykırılık.....	5
1.2.2. Ahlaki Normlara Aykırılık.....	5
1.2.3. İstatistiksel Olarak Ölçülemezlik.....	6
1.2.4. Gelir ya da Fayda Elde Etme	6
1.2.5. Ekonomik Sisteme Uygunluk	6
1.3. KAYIT DIŞI EKONOMİK FAALİYETLERİN SINIFLANDIRILMASI	7
1.3.1. Beyan Dışı Ekonomi.....	7
1.3.2. Enformel Ekonomi	8
1.3.3. Hiç Kayda Girmeyen Ekonomi.....	8
1.3.4. Yasadışı Ekonomi.....	9
1.4. KAYIT DIŞI EKONOMİNİN ORTAYA ÇIKIŞ SEBEPLERİ	10
1.4.1. Kayıt Dışıya Yol Açan Dışsal Faktörler	11
1.4.2. Kayıt Dışıya Yol Açan İçsel Faktörler	12
1.4.2.1. Mali Faktörler	12
1.4.2.2. Psiko - Sosyal Faktörler	13

1.4.2.3. Vergi Harici Diğer Ekonomik Faktörler	14
1.4.2.4. Siyasi Faktörler	15
1.5. KAYIT DIŞI EKONOMİNİN İKTİSADİ ETKİLERİ	15
1.5.1. Kayıt Dışı Ekonominin Olumsuz Etkileri	15
1.5.1.1. Resmi İstatistiklerde Meydana Gelen Bozulmalar	16
1.5.1.1.1. Vergi y¼k¼	16
1.5.1.1.2. Kamu kesiminin ekonomideki b¼y¼kl¼g¼	17
1.5.1.1.3. Vergi kapasitesi	18
1.5.1.1.4. Vergi esneklikleri	18
1.5.1.2. Diğer Ekonomik Göstergelerde Meydana Gelen Bozulmalar	19
1.5.1.2.1. İŞsizlik oranı	19
1.5.1.2.2 Enflasyon oranı	19
1.5.1.2.3. Diğer göstergeler	20
1.5.1.3. Refah Kaybı	20
1.5.1.3.1. Kaynak dağılıminin bozulması	20
1.5.1.3.2. Gelir dağılımında adaletin bozulması	21
1.5.1.4. Sosyolojik Etkiler	22
1.5.2. Kayıt Dışı Ekonominin Olumlu Etkileri	22
1.5.2.1. GSMH Üzerine Etkisi	22
1.5.2.2. Ekonomik Büy¼me Üzerine Etkisi	23
1.5.2.3. İstihdam Üzerine Etkisi	23
1.6. KAYIT DIŞI EKONOMİYİ TAHMİN YÖNTEMLERİ	24
1.6.1. Doğrudan Ölçme Yöntemi	24
1.6.2. Dolaylı Yöntemler	24
1.6.2.1. Farklı Yöntemlerle Hesaplanan GSMH Büy¼kl¼klerinin Karşılaştırılması	24
1.6.2.2. İstihdam Yaklaşımı	25
1.6.2.3. Parasalcı Yaklaşım	25
1.6.3. Gözlem ve Duyumlara Dayalı Tahmin Yöntemleri	26

1.7. ÇEŞİTLİ ÜLKELERDE KAYIT DIŞILIĞIN BOYUTU	26
1.8. KAYIT DIŞILIKLA MÜCADELEDE MALİ BİR ARAÇ OLARAK VERGİLENDİRME	33
1.8.1. Kayıt Dışılıkla Mücadelede Vergilendirmenin Dayanması Gereken İlkeler	33
1.8.1.1. Genel İlkeler.....	33
1.8.1.1.1. Sosyal vergileme ilkeleri.....	33
1.8.1.1.2. Vergilemede genellik ilkesi.....	33
1.8.1.1.3. Vergilemede eşitlik ilkesi.....	34
1.8.1.1.3. Vergilemede adalet ilkesi.....	34
1.8.1.1.4. Vergilemede fayda ilkesi	35
1.8.1.2. Mali Vergileme İlkeleri.....	35
1.8.1.2.1. Vergilemede yeterlilik (verimlilik) ilkesi.....	35
1.8.1.2.2. Vergilemede esneklik ilkesi	37
1.8.1.3. İktisadi Vergileme İlkeleri	38
1.8.1.3.1. Vergilemede tarafsızlık ilkesi	38
1.8.1.3.2. Eşit (tek) oranlı vergi tarifeleri.....	39
1.8.1.3.3. Artan oranlı vergi tarifesi	39
1.8.1.3.4. Azalan oranlı vergi tarifesi.....	40
1.8.1.3.5. Vergilemede iktisadi etkinlik ilkesi	40
1.8.2. VERGİLEME VE İKTİSADİ BÜYÜME	41
1.8.2.1. Vergi Potansiyeli.....	42
1.8.2.2. Vergileme Yapısının Özellikleri	43
1.8.2.2.1. Gelir vergisi ve iktisadi büyüme	43
1.8.2.2.2. Kurumlar vergisi ve iktisadi büyüme	44
1.8.2.2.3. Servet vergileri ve iktisadi büyüme.....	45
1.8.2.2.4. Harcama vergileri ve iktisadi büyüme	45
2.BÖLÜM: ARZ YANLI İKTİSAT	47
2.1. ARZ YANLI İKTİSAT	47

2.2. ARZ YANLI İKTİSADA TARİHSEL YAKLAŞIM	48
2.3. ARZ YANLI İKTİSADIN TEMEL İLKELERİ	50
2.4. ARZ YANLI İKTİSADIN VERGİLEME ANLAYIŞI	51
2.4.1. Laffer Eğrisi	52
2.5. VERGİ İNDİRİMLERİ VE EKONOMİK BÜYÜKLÜKLER - DEĞİŞKENLER ARASINDAKİ İLİŞKİLER	55
2.5.1. Vergi İndirimleri ve Ekonomik Büyüme	55
2.5.2. Vergi İndirimlerinin Tasarruf ve Yatırımlar Üzerindeki Etkisi	56
2.5.3. Vergi İndirimlerinin Emek Arzı Üzerine Etkisi	58
2.5.4. Vergi İndirimlerinin Vergi Kayıp ve Kazançlarına Etkisi	60
2.6. VERGİDEN KAÇINMA - KAYIT DIŞILIĞA YÖNELİŞİ BELİRLEYEN İKTİSADİ FAKTÖRLER ÜZERİNE LİTERATÜR TARAMASI	60
3.BÖLÜM:KAYIT DIŞI EKONOMİ İLE VERGİDEN KAÇINMA İLİŞKİSİ- TÜRKİYE'DE VERGİDEN KAÇINMANIN BELİRLEYENLERİ	69
3.2. TÜRKİYE'DE VERGİDEN KAÇINMANIN BELİRLEYENLERİNİN ANALİZİ 71	
3.2.1. Augmented Dickey-Fuller (ADF) Testi	71
3.2.2. Tam Düzeltilmiş En Küçük Kareler Yöntemi (FMOLS)	72
3.2.3. Johansen Eşbütünleşme Analizi	72
3.2.4. Türkiye İçin Veri Seti ve Analiz	74
3.2.4.1. Tanımlayıcı İstatistikler	76
3.2.4.2. Augmented Dickey-Fuller (ADF) Test Sonuçları	77
3.2.4.3. Tam Düzeltilmiş En Küçük Kareler Yöntemi (FMOLS)	77
3.2.4.4. Johansen Maximum Likelihood	79
SONUÇ	84
KAYNAKÇA	88
ÖZGEÇMİŞ	96

TABLO LİSTESİ

Tablo 1: 2003-2013 Yılları Arasında 27 Avrupa Ülkesi İçin Kayıt Dışı Ekonomi Büyüklükleri.....	29
Tablo 2: 2003-2013 Yılları İçin 4 Avrupa Ülkesinin Kayıt Dışı Ekonomi Büyüklükleri (AB üyesi olmayan).....	30
Tablo 2: 2003-2013 Yılları İçin Gelişmiş 5 Avrupa Dışı Ülkenin Kayıt dışı Ekonomi Büyüklükleri.....	30
Tablo 4:1999-2010 Yılları Arası İçin 38 OECD Ülkesi İçin Çeşitli Değişkenlerin Kayıt Dışı Ekonomideki Ortalama Göreli Etkisi.....	31
Tablo 5: 38 OECD Ülkesi İçin Vergiden Kaçırma Oranları.....	32
Tablo 6: Tanımlayıcı İstatistikler.....	76
Tablo 7: ADF Test Sonuçları.....	77
Tablo 8: FMOLS Test Sonuçları.....	77
Tablo 9: Jarque-Bera Test Sonuçları.....	78
Tablo 10: Engle-Granger Eşbütünleşme Test Sonuçları.....	78
Tablo 11: Ki-kare Test Sonuçları.....	78
Tablo 12: Johansen Eşbütünleşme Test Sonuçları.....	79
Tablo 13: LM Test Sonuçları.....	80
Tablo 14: Normality Test Sonuçları.....	80

ŞEKİL LİSTESİ

Şekil 1: Laffer Eğrisi.....	53
Şekil 2: Vergi Oranları ile Toplam Piyasa Üretimi ve Vergi Gelirleri Arasındaki İlişki.....	55
Şekil 3: Vergi İndirimlerinin Yatırımlara Etkisi.....	57
Şekil 4: Vergi İndirimlerinin Emek Arzına Etkileri.....	59
Şekil 5: Çin'in Vergi Gelirleri Büyüme Oranı ile GSYİH Büyüme Oranı Karşılaştırması.....	66
Şekil 6: Kamu Harcamaları ve Vergi Kompozisyonları, Reel Ekonomik Büyüme.....	67

GİRİŞ

Yükselen piyasa ekonomilerinde ve hatta gelişmiş ülkelerde, özellikle, 1970'lerden itibaren giderek ekonominin ve istihdamın daha yoğun biçimde kayıt dışılığa kaydığı dikkati çeken bir unsurdur. Ancak, kayıt dışı ekonomi, gerek Türkiye ekonomisi ve gerekse diğer ülke deneyimleri incelendiğinde, sebepleri, sonuçları ve işleyişi ile oldukça karmaşık bir görünüm içeren, çok boyutlu bir yapıya sahiptir.

Kayıt dışı ekonomi, devletten gizlenen, kayda geçirilmeyen ya da geçirilemeyen ve bu sebeple de denetlenemeyen faaliyetler olarak tanımlanabilir. Buna göre, bazı kayıt dışı ekonomik faaliyetler yasadışı faaliyetler olduğu halde, bazıları ise yasaklanmış bir faaliyetin bilinçli olarak kayıtlara geçirilmemesi, dolayısıyla vergilendirilmemesi şeklinde meydana gelmektedir.

Kayıt dışı ekonominin, vergiden kaçmak anlamında kullanıldığı düşünülürse, vergi yükünün fazla olmasının, kişileri, kayıtlı ekonomiden kayıt dışı ekonomiye yönelten nedenlerin başında yer alması olağan bir durum olarak görülebilir.

Vergi politikası günümüz ekonomilerinde hem devletin temel görevlerinin finansmanı hem de tam istihdam ekonomilerine ulaşmak amacıyla "genişleyici maliye politikası" amacı çerçevesinde kullanılmaktadır. Temel ilke, vergi politikasının rekabetçi piyasa ekonomisinin öngördüğü "nispi fiyat yapısını" bozmamasıdır. Vergi oranı bir yandan kamu hizmetini görebilmek amacını gütmeli, öte yandan vergiden kaçışı ve kayıt-dışı ekonomiyi tetiklememelidir. Kayıt dışı ile mücadele üretkenlik ve rekabet gücü açısından esastır. Kayıt-dışı ile mücadelenin tam olarak yapılamadığı ekonomilerde verimlilik ve rekabet ortamından ve sürdürülebilir büyüme ortamından uzaklaşmak söz konusudur.

Çalışmanın birinci bölümünde kayıt dışı ekonominin tanımı, özellikleri, sınıflandırılması, ortaya çıkış sebepleri, olumlu ve olumsuz etkileri, tahmin yöntemleri, çeşitli ülkelerin kayıt dışılık oranları ele alınmış ve aynı zamanda kayıt dışılıkla mücadelede önemli bir araç olan vergilendirmenin dayanması gereken ilkeler ve vergileme ile iktisadi büyüme arasındaki ilişkiden bahsedilmiştir.

İkinci bölümde arz yanlı iktisat bakış açısıyla vergileme anlayışına bakılmış, vergi indirimleri ve ekonomik ilişkiler arasındaki ilişki incelenerek konuyla ilgili literatür taraması yapılmıştır.

Çalışmanın üçüncü ve son bölümünde ise kayıt dışı ekonomi ile vergiden kaçınma arasındaki geri besleme ilişkisine dayanarak Türkiye için 1982 - 2010 arasında analizde vergiden kaçınma ile çeşitli ekonomik değişkenler arasındaki ilişki analiz edilmiştir.

1.BÖLÜM: KAYIT DIŞI EKONOMİ

1.1. KAYIT DIŞI EKONOMİ NEDİR?

İktisat ve Maliye yazınında kayıt dışı ekonomi kavramını ifade etmek için çoğunlukla “yer altı ekonomisi” terimini benimsemiŐ olmaqla birlikte, bu terim yerine “kara ekonomi”, “enformel ekonomi”, “ikincil ekonomi”, “paralel ekonomi”, “gizli ekonomi”, “gözlenmeyen ekonomi” gibi kavramlar da kullanılmaktadır (Yılmaz, 2006:25).

Kayıt dışı ekonomi kavramının konuyla bağlantılı olarak önem taŐıyan yönü vurgulamak istendiğinde ise çeşitli isimler tercih edilmektedir. Eğer faaliyetin gizliliği vurgulanmak isteniyorsa “gölge ekonomi”, “gizli ekonomi”, “yer altı ekonomisi”; faaliyetin devletin bilgisi dışında olması gerektiği vurgulanıyorsa “gayri resmi ekonomi”, “kayıt dışı ekonomi”, “resmi olmayan ekonomi”, “enformel ekonomi”; faaliyetin yasa dışılığı vurgulanmak isteniyorsa “kara ekonomi”, “gri ekonomi”, “yasa dışı ekonomi”, “illegal ekonomi” ve son olarak faaliyetin gayri safi milli hasıla (GSMH) hesaplarının dışında olması vurgulanmak isteniyorsa “marjinal ekonomi”, “ikinci ekonomi”, “ikincil ekonomi” gibi ifadelerle karŐılaŐmak mümkündür (Gümüş, 2000:3).

Genel literatürde kayıt dışı ekonomi; kavram olarak milli gelir hesapları tanımı içinde olmasına rağmen, yeterli denetim ve kontrol imkanı olmadığı için kapsanamayan, piyasa koŐullarında gerėekleŐen ekonomik faaliyetler bütünü olarak kabul edilmektedir (McCrohan ve Smith, 1986:49). Buna göre kayıt dışı ekonomi, sosyal boyutları ve sınırları, tartıŐmalara son verecek mükemmel bir tanımla kavranması mümkün olmayan, ancak tecrübe ile bilinen bir olgudur. Onu bir obje olarak değil, bir süreç olarak algılamak gerekir. Buna göre kayıt dışı ekonomi tek başına bir anlam ifade etmekten ziyade benzer faaliyetlerin bir yasal ve sosyal çevrede düzenlenmesine rağmen, toplumun kurumları tarafından düzenlenememesi temel özelliği ile karakterize edilen gelir yaratıcı bir süreçtir (Castells ve Portes, 1989:11-12).

E. L. Fiege’ye göre (1981:205) kayıt dışı ekonomi, rapor edilmeyen ya da gereğinden daha az rapor edilen, özellikle milli gelir hesapları gibi iktisadi ve sosyal ölçü araçlarında yer almayan tüm ekonomik faaliyetleri içerir. Buna göre toplam ekonomik

faaliyet, kayıtlı ve kayıt dışı ekonomik faaliyetlerin toplamı olarak görülmelidir (Fiege, 1986;786).

Salt iktisadi bakış açısıyla kayıt dışı ekonomi, milli geliri hesaplamada kullanılan niceliksel yöntemlere göre tahmin edilemeyen; gelir yaratıcı, mevcut tekniklerle ölçülemeyen, beyan edilmemiş, resmi istatistiklere girmeyen veya eksik yansıtılmış, yasal ve yasal olmayan faaliyetler bütünü olarak tanımlanabilir (Yetim, 1999: 4). Bu tanımdan yola çıkılarak kayıt dışı ekonomi denilen olgu; devletin milli gelir tahminlerine yansımayan gelir yaratıcı ekonomik faaliyetleri kapsamaktadır. Dolayısıyla devletin bilgisi dışında gerçekleşen ekonomik faaliyet, gelir yaratmıyor, olanı transfer ediyor ise, kayıt dışı ekonomik faaliyet olarak kabul edilmemektedir (Yılmaz, 2006: 26).

Kayıt dışı ekonomi ya hiç bir belgeye bağlanmayarak ya da içeriği gerçeği yansıtmayan belgelerle, gerçekleştirilen ekonomik olayın, devletten ve işletme ile ilgili öteki kişilerden (ortaklardan, alacaklılardan, kazanca katılan işçilerden vb.) tamamen ya da kısmen gizlenerek gerçekleşmektedir (Altuğ, 1999: 257).

Mali anlamda kayıt dışı ekonomi sorgulandığında ise kayıt dışılık, vergi kaçırma ve vergiden kaçınma güdüsü ile vergi idaresinin bilgi alanı dışında bırakılmış faaliyetlerin bütünü biçiminde ifade edilebilir (Altuğ, 1999: 15).

Son olarak kayıt dışı ekonomiye hukuksal yaklaşım ise geleneksel ölçüm teknikleri ile ölçülemeyen, resmi makamlara yansımamış ve belli bir çıkar karşılığında mal ya da hizmet olarak sunulan faaliyetlerin tümünü kapsar. Çok boyutlu ve değişik faaliyetleri kapsayan bu olgu, yasalara aykırı olabileceği gibi yasal faaliyetler kapsamında da içerebilir (Özsoylu, 1998:12). Örneğin; kayıt dışı ekonomiler aile ihtiyaçları için yapıldığında yasal olmasına rağmen, büyük kısmı yasal olmayan faaliyetler şeklinde gerçekleşmekte ve bu değerler milli gelir muhasebe yöntemlerince tespit edilemediği gibi başta vergilendirme olmak üzere kamunun herhangi bir tasarrufuna da konu olmamaktadır (Temel, Şimşek ve Yazıcı, 1994:1).

Tüm bu farklı disiplinler yaklaşımlar beraberce değerlendirildiğinde, kayıt dışı ekonominin belirleyici özellikleri, faaliyetin herhangi bir belgeye bağlanamaması, kamu

otoritesinden veya ilgili kişilerden bazı bilgilerin gizlenmesi, değer yaratan ekonomik faaliyetlerin belgelerde gözükmemesi, bilinen yöntemlerle faaliyetin boyutunun tahmin edilememesi ve dolayısıyla milli gelir hesaplarına yansımaması olarak tespit edilebilir.

1.2. KAYIT DIŞI EKONOMİNİN ÖZELLİKLERİNİN İNCELENMESİ

1.2.1. Yasalara Aykırılık

Faaliyetlerin yasal olup olmadığı ülkede yürürlükte olan kanunlara göre belli olmaktadır. Hukuk nezdinde yasal olmayan her türlü faaliyet kayıt dışı ekonomi içerisinde yer almaktadır. Yasalara uygun olarak yapılan faaliyetlerde ise; sadece hukuki yön değil, ölçülemez veya beyan dışı bırakılmak önemlidir.

Yasal faaliyetlerin bir kısmı ya da tamamı faaliyette bulunanın iradesi ile vergiden veya başka mükellefiyetlerden kaçmak amacıyla kayıt dışı bırakılmaktadır. Bazı faaliyetler ise yasa gereği kayıt dışında dolayısıyla vergi dışında kalmaktadır. Kayda alınmayan ve hukuksal olarak yasal olmayan her türlü faaliyet kayıt dışı ekonominin içine girmektedir. Yasadışı faaliyetler konusu suç olan faaliyetleri kapsamaktadır. Bu bağlamda oluşan ekonomik değerler, suç ekonomisini oluşturmaktadır. Suç ekonomisi kayıt dışı ekonominin önemli bir alt başlığıdır. Bu durumda ölçüt, faaliyetin yasaların öngördüğü şekilde yapılmaması değil, faaliyetin kendisinin yasak olmasıdır. Kayıt dışı ekonominin diğer bölümlerinde “gelir”in yasalara aykırı bir şekilde kayıt dışına çıkarılması söz konusu iken, suç ekonomisinde “üretim” yasalara aykırı bir şekilde gerçekleşir. Faaliyet yasadışı olduğundan, elde edilen üretim de doğası gereği kayıt dışı kalmaktadır (Karatay, 2009:23).

1.2.2. Ahlaki Normlara Aykırılık

Toplumun zararlı ve ahlak dışı olarak gördüğü, kötü olarak nitelendirdiği fuhuş ve kumar ile çeşitli kaçakçılık ve uyuşturucu satışı ve kullanımı gibi yasadışı ve kayıt dışı faaliyetlerin artması toplumda ahlaki çöküntüye neden olmaktadır. Toplumun hızla değiştiği dönemlerde ahlâk kuralları da bu değişimin sonucu olarak sarsılmaya başlamakta, eğer bir toplumda hızlı bir yapı değişimi yaşanıyor, toplumda kaynaklar ve fırsatlar eşit olarak dağıtılmıyor ise, yasadışı faaliyetleri önleyeceği düşünülen ahlaki normlar etkinliğini yitirebilmektedir. Topluma hakim olacak iş bitirici bir ahlak

anlayışı, ahlak sisteminin bozulmasına ve hukuk sistemini zaafa uğratan yapıların ortaya çıkmasına neden olmaktadır (Karatay, 2009:26).

1.2.3. İstatistiksel Olarak Ölçülemezlik

Yapılan faaliyet milli gelir hesaplamalarına katılmak amacıyla tam ve doğru olarak ölçülemiyor ise, faaliyetin yasal olup olmamasına bakmaksızın kayıt dışı ekonomi içerisine dahil edilir. Geçimlik tarımsal üretim, ev işleri, çocuk bakıcılığı ve komşuya yardım gibi faaliyetler istatistiksel olarak ölçülemeyen ancak iktisadi katma değer yaratan kayıt dışı ekonomik faaliyetlere örnektir. Kayıt dışı ekonomik faaliyetlerin hiç veya yeterince ölçülememesinin nedenleri ise; faaliyetlerin parasal değerinin olmaması, faaliyetlerin gizli tutularak beyan edilmemesi, hesaplamalarının fiilen imkansız ve bu faaliyetlerin esasında milli gelir hesaplamalarına dahil edilmesinin rasyonel ve ahlaki kabul edilmemesi olarak sayılabilir.

1.2.4. Gelir ya da Fayda Elde Etme

Kayıt dışı ekonomik faaliyet karşılığında bir gelir ya da fayda elde edilmesi gerekmektedir. Komşuya yardım, evde çocuk bakımı, temizlik ve bahçe işleri yapılması gibi faaliyetler karşılığında gelir elde edilmemekle beraber, fayda elde edilmektedir.

1.2.5. Ekonomik Sisteme Uygunluk

Bu ölçüt serbest piyasa ekonomisinin geçerli olmadığı 1990 öncesi Doğu Bloku ülkelerdeki çeşitli durumların açıklanmasında kullanılmıştır (Yetim, 1999:9-10). Bu ülkelerde üretim araçlarının mülkiyeti devlete ait olduğu ve dolayısıyla özel mülkiyete izin verilmediği için, ekonomik faaliyetlerin tamamı kayıt dışı ekonomi olarak kabul edilmiştir. Bu kritere göre Türkiye’de 24 Ocak 1980 kararları öncesi yapılan bir takım faaliyetler örneğin ithal sigara alım ve satımı, döviz edinmek, dövizle alış –veriş gizli ekonomiye dahil edilirken, günümüzde bu faaliyetler iktisadi sisteme uygun faaliyetler olduklarından gizli ekonomik faaliyetler olarak kabul edilmemektedir. Bu konuda bir diğer örnek, daha önce ülkemizde kumarhanelerin yasal işletmeler olması, şu anda ise kumarhane işletmenin kayıt dışı ekonomi içerisinde yer almasıdır (Karatay, 2009:24).

1.3. KAYIT DIŞI EKONOMİK FAALİYETLERİN SINIFLANDIRILMASI

1.3.1. Beyan Dışı Ekonomi

Beyan dışı ekonomi, ‘vergi yasalarınca konulmuş kurallara göre vergi idaresine beyan edilmesi gerektiği halde beyan edilmeyen veya eksik beyan edilen faaliyetler ile bunlar sonucu elde edilen gelirler’ olarak tanımlanmıŐtır. Yani beyan dışı ekonomi denildiğinde, gelir yaratıcı ekonomik faaliyetlerden vergi kanunlarına göre beyan edilmesi gerektiği halde beyan edilmeyenler anlaŐılmaktadır (Yılmaz, 2006:28).

Beyan dışı ekonomik faaliyetin içine sadece gelir vergisi yasasına göre beyan edilmesi gerektiği halde beyan edilmeyen gelirler dahil edilmiş, vergi yasalarınca vergi istinası veya muafiyeti kapsamına alındığı için beyan edilmesi gerekmeyen ve bu sebeple beyan edilmeyen gelirler dahil edilmemiŐtir. Bunlar da beyan dışı ekonomide yer alan gelirler gibi, vergi idaresine bildirilmemekte ve devleti vergi kaybına uğratmaktadır. Ancak bunlardan biri suken, diğeri suç değildir. Hatta biri vergi kaçakçılığı kavramıyla ifade edilirken diğeri vergiden kaçınma kavramıyla ifade edilmektedir. Ortak noktaları, vergi kaybı yaratıyor olmalarıdır. Ancak bu durumda beyan dışı ekonomi dar anlamda ele alınmış olmaktadır. Vergi istisna ve muafiyetlikleri kapsamında olduğu için beyan dışı kalan gelirlerle, servet ve harcama vergileriyle ilgili kanunlara göre beyan edilmesi gerektiği halde beyan edilmeyen servet unsurları ve harcamaların ise geniş anlamda beyan dışı ekonomi kapsamında ele alınmasının daha doğru olacağı kabul edilmektedir (Yılmaz, 2006:28-29).

Beyan edilmeyen gelir ve vergi boŐluĐunun bütçe ve büyüme üzerindeki etkileri, kamu borçlanmasının ve vergi reformu politikalarının yürürlüğe konmasını gerektirmektedir. Bu sektöre belge ve kayıt düzenine uymayan ekonomi de denir. Sektörde yapılan üretim yasaldır. Ancak yasalara aykırılık dağıtım ve bölüŐüm aŐamasında ortaya çıkmaktadır. Belge alıp vermeme, vergi kaçırma, sosyal güvenlik kurumlarına primleri eksik yatırma gibi uygulamalar söz konusu sektörün faaliyetleri arasında gösterilebilir. Ayrıca, basit usul sisteminin bu faaliyetleri kısmen de olsa körüklediği dikkate alınmalıdır. Çünkü, bu sistemde yer alan kişiler kendi gelirlerini kayda almamakta ve iliŐkide buldukları kişileri de kayıt dışılığa zorlamaktadırlar (omaklı, 2007:12).

1.3.2. Enformel Ekonomi

Enformel ekonomi, yasalarda konulmuş resmi kurallar uyarınca tanımlanmamış veya belirlenmiş olan kuralların dışında kalan ekonomik faaliyetlerden oluşmaktadır. Enformel girişimciler resmi olarak kayıt altına almayı, çalışmak için izne gereksinim duymazlar, vergi ödemezler ve kurumsal düzenlemelerin dışında kalırlar.

Enformel ekonomi değişik nitelikteki faaliyetleri bünyesinde bulundurur. Bu faaliyetlerin bir kısmı piyasa içinde doğar ve parasal harcama biçiminde gerçekleşir. Örneğin burs alan öğrencilerin ve emeklilerin aynı zamanda çalışmaları, büyük firmalarla gerçekleştirilen alt sözleşmeye dayalı mal veya hizmet üretimi, kadınların evde üretimin belli aşamalarını gerçekleştirmiş olmaları gibi faaliyetleri bu kategori içerisinde değerlendirmek mümkündür.

Bir kısmı ise; piyasa içinde var olmayıp ve parasal harcama biçiminde gerçekleşmez. Bu gruba giren faaliyetler; hane halkı ekonomisi, sosyal ekonomi ve yerel ekonomi olarak bilinirler. Hane halkı ekonomisi; ailenin ihtiyaçlarını gidermek için aile içinde yapılan üretimi kapsamaktadır. Bahçe tarımı, evde giysi dikmek bunlara örnektir. Sosyal ekonomi; ihtiyaçların bir topluluk içinde yardımlaşarak giderilmesi sonucu gerçekleşen faaliyetlerdir. Yerel ekonomi; ihtiyaçların aile içindeki üretimle karşılandığı veya bir bölgedeki insanların ihtiyaçlarını karşılamak için malları üretip dağıttıkları durumu ifade eder. Bu faaliyetler geleneksel olarak GSMH tahminleri dışında tutulmaktadır.

Enformel ekonomik faaliyetlerin içinde yasa dışı nitelikte olan faaliyetler de vardır. Alkollü içki üretimi, taklit marka ya da mal üretimi bu tür faaliyetler kapsamına girmektedir (Yılmaz, 2006: 33).

1.3.3. Hiç Kayda Girmeyen Ekonomi

Bu kesimde bulunan kişiler, ekonomik faaliyetlerde bulunmalarına rağmen, mükellef olarak vergi idaresinde kayıtları olmayan ve dolayısıyla herhangi bir vergi ödemeyen, gelirleri oldukça düşük birimlerden oluşmaktadır. Tamir ve bakım işleri, semt pazarlarındaki satıcılar, belli bir işyeri olmaksızın küçük çapta ticaret ve imalat yapanlar, evlerde özel ders verenler bu tür faaliyetler içerisinde yer alır. Bunlar küçük

ve marjinal faaliyetler olarak görülmekle birlikte, bazıları ekonomiye kattıkları değer bakımından önemli büyüklüğe sahiptir. Örneğin, inşaat ve tarım sektöründe çalışan işçilerin vergi idaresinin bilgisi dışında üretim faaliyetinde bulunmaları dolaylı olarak belge düzeninin bozulmasına neden olmakta ve kayıt dışılığı genişletmektedir. Her çalışanın eline üretimden mutlak anlamda daha az bir miktar para geçecektir. Ancak, üreticinin toplam üretimden alıkoyduğu miktara oranla artık daha fazla işçi istihdam edileceği için toplam üretim değerinin daha büyük bir oranı ücret olarak kapsanacak, fakat maliyetlerin azalması dolayısı ile kayıt dışı kalacaktır. Bu durum, vergisel açıdan kayıt dışılığın oluşmasında önemli bir rol oynamaktadır (Çomaklı, 2007:13).

1.3.4. Yasadışı Ekonomi

Ceza kanunlarınca yasaklanmış ve suç sayılmış olan faaliyetlerin gerçekleştiği ekonomik yapıdır. Bir diğer ifadeyle suç sayılan faaliyetlerdir. Yolsuzluk, kaçakçılık, yasadışı kumar oynatmak, tefecilik bu tür faaliyetlere girmektedir.

Bu faaliyetler ekonomiye katkı yaratan faaliyetler arasında değildir. Sadece daha önce yaratılmış gelirler el değiştirmektedir. Bu sebeple bu tür faaliyetler GSMH hesaplanmasına dahil edilmemektedir. Dahil edildiğinde GSMH tahmini gerçeği yansıtmamakta, olduğundan daha yüksek çıkmaktadır. Bu tür yasadışı faaliyetlerde asıl olan faaliyetlerin GSMH hesaplamasına dahil edilmesi değil, önlenmesidir.

Bu sektörün faaliyetleri, hem kayıt dışılık nedeniyle teknik olarak kayıt altına alınamamakta, hem de üretilen mal ve hizmetlerin toplumsal refahın göstergesi olarak dahil edilmesinin rasyonel ve normatif olup olmadığı konusunda tartışma süregelmektedir. Diğer taraftan, suç ekonomisinde yapılan faaliyetler ülkelere ve zamana göre farklılıklar gösterebilmektedir. Bazı ülkelerde kumar oynamak, içki tüketimi gibi faaliyetler yasadışı olduğundan, suç sektöründe değerlendirilecek milli gelir hesaplamalarına dahil edilmemektedir. Diğer ülkelerde ise bunlar sonucu ortaya çıkan rakamlar milli gelir hesaplamalarında göz önüne alınmaktadır (Çomaklı, 2007:11).

1.4. KAYIT DIŞI EKONOMİNİN ORTAYA ÇIKIŞ SEBEPLERİ

Kayıt dışı ekonominin değişik Şekillerde ortaya çıkması her ülkenin, tarihsel süreç boyunca; ekonomik, sosyal, siyasal ve kültürel özellikleri ve bu özelliklerin zaman içerisindeki farklı geliŐimleri ile yakından ilgilidir. Vergileme anlayıŐındaki farklılık, vergiyi doğuran faktörlerin durumundaki farklılık, ekonomik ilişkilerin türü, düzeyi ve gelişmişlik derecesi, sosyal doku ve toplumsal psikolojideki farklılığın yanı sıra ve daha da önemlisi siyasi iradenin bu konuya yaklaşımının etkisi oldukça önemlidir. Her ülkede, bu faktörlerden hangilerinin ve ne derecede, kayıt dışı ekonominin doğması ve geliŐmesi bakımından etkili olduğu bu değişik görünümleri açıklamaktadır (Yılmaz, 2006:45).

Kayıt dışı ekonomi çok sayıda ve değişik nitelikteki unsurun etkisi ile ortaya çıkıp geliŐebilmektedir. Kayıt dışı ekonomi ile mücadelede başarılı olunabilmesi için hangi faktörlerin etkisi ile ortaya çıktığı ve hangi faktörlerin etkisi ile geliŐtięi konusu önemlidir.

1960'lardan 1980'lerdeki globalleŐme olgusunun ortaya çıktığı döneme uzanan literatürde, kayıt dışı ekonominin sebebi olarak daha ziyade vergi ve benzeri yükümlülükler ile devletin düzenleyici iŐlemleri ve bunların getirdiği yk üzerinde durulmuŐtur. Son dönemde ise, vergi sisteminin adaleti, karmaŐıklıęı, vergi ahlakı, yolsuzluk gibi unsurların kayıt dışı ekonomiyi geniŐleten unsurlar olduğu üzerinde daha fazla durulmaktadır. Ayrıca ülkenin ekonomik gelişmişlik düzeyi, konjonktürel durum, ekonomik istikrarsızlıklar, gelir bölüŐümü gibi faktörlerin etkisinden bahsedildiği de görülmektedir. Her ülkenin tarihi, kültürel ve sosyal özelliklerin etkisiyle oluŐmuŐ ve diğer ülkelere benzemeyen vergisel faktörlerin etkisinin yanı sıra dünya ekonomisinin geldiği noktada, küreselleşme olgusu nedeniyle dünya milli gelirinden daha fazla pay almak adına ekonomi politikalarının bu yönde Őekillendięi göz ardı edilemez. Bu nedenle kayıt dışı ekonominin sebeplerini içsel faktörlerin yanı sıra dışsal faktörler bakımından da incelemek gerekmektedir (Yılmaz, 2006:46).

1.4.1. Kayıt Dışığa Yol Açan Dışsal Faktörler

1929 Büyük Dünya Ekonomik Bunalımını takiben 1970’li yılların ortalarına kadar olan dönemde, dünyada Keynesyen iktisadi politikalar hakim olmuştur. Devletin ekonomiye müdahalesini savunan bu politikalara bağlı olarak özellikle 1960’lı yıllardan sonra gelişmiş ülkelerde değişik sosyal devlet uygulamaları gerçekleştirilmiştir. Müdahale sürecinin bir sonucu olarak bu dönemde gelişmiş ülkelerde kayıt dışı ekonominin ortalama oranında %71 artış görülmüştür. 1970’li yılların ikinci yarısından sonra ise yeniden devlet müdahalesinin azalmasını öngören anlayış hakim olmuştur. Bu dönemde gelişmiş ülkelerde kayıt dışı ekonominin ortalama oranı %93 lük artış göstermiştir (Yılmaz, 2006:48). Dolayısıyla devletin ekonomiye müdahalesinin arttığı, kamusal ve sosyal nitelikteki harcamaların ve buna bağlı olarak vergi yükünün yükseldiği “müdahaleci” döneme göre, özelleştirmeler yoluyla devletin ekonomideki payının geriletilmeye çalışıldığı serbest piyasa ekonomisinin hakim olduğu dönemde, kayıt dışı ekonominin hacminde daha yüksek bir artış görülmüştür.

II. Dünya Savaşı sırasında yükseltelen vergi oranları ile fiyat ve tüketim kontrolleri şeklindeki devletin düzenleyici işlemlerinin etkisiyle ortaya çıkan kayıt dışı ekonomi, kalkınma hedefinin önde tutulduğu II. Dünya Savaşı sonrası dönemde uygulamaya konulan vergi istisna ve muafiyetlerinin etkisiyle vergi sistemlerinin karışık hale gelmesi ile birlikte artış göstermiştir.

Dışa açık ekonomik büyüme modelini benimseyen az gelişmiş ülkeler uluslar arası ticarete avantaj sağlayabilmek için üretim maliyetlerini düşürücü tedbirler almaya yönelmişlerdir. Bu durum ücretlerin düşürülmesine neden olmuştur. Gelişmiş ülkeler ise, uluslararası alanda rekabet sağlamak için çalışma hayatında ‘iş, işyerini, çalışma saatlerini esnekleştirme’ politikalarını uygulamaya koymuşlardır. Gelişmekte olan ülkelerde ise bir taraftan çok uluslu şirketlerle girişilen ilişkiler, diğer taraftan ulusal firmaların dış ticarete rekabet avantajı sağlamak istemeleri ve yoksul nüfusun varlığı enformel ekonomiyi genişletmiştir.

1980’lerden sonra başlayan küreselleşme olgusu, uluslararası sermayenin ücretlerin düşük olduğu ülkelere doğru hareketine sebep olurken, bu tür ülkelerde yoksulluk artmış, kısa vadeli sermayenin faiz oranlarının yüksek ancak finansal piyasaların sığ

olduđu geliřmekte olan űlkelere serbestçe giriř ve çıkıřı űlke ekonomilerinde krizlere sebep olmuřtur. Dűnya ekonomisinde meydana gelen konjonktűrel dalgalanmalar ve krizler sonucunda űzellikle geri kalmıř ve geliřmekte olan ekonomiler, i ve dıř denge sorunu ile karřı karřıya kalmıřlardır. Uluslararası finans kuruluřları olan IMF ve Dűnya Bankası, geliřmekte olan űlkelerin bu dengeleri sađlamak için ihtiyaç duyduđu finansal desteđi yapısal uyum ve istikrar programlarının uygulamaya konulması řartına bađlı olarak sađlamıřlardır. Bu desteđe karřın bu űlkelerde ekonomik istikrarsızlık, gelir bűlűřműnde adaletsizlik ve yoksulluk kayıt dıřı ekonomiyi besleyip geliřtiren űnemli faktűrler arasında yer almaya devam etmektedir.

1.4.2. Kayıt Dışılığa Yol Açan İçsel Faktűrler

Kayıt dıřı ekonominin dođması ve geliřmesi bakımından, dűnya ekonomisinde űzellikle 1980’li yılların ikinci yarısından itibaren artan kűreselleřme sonucunda ekonomik, sosyal ve siyasi alanda yarattıđı etkilerin yanı sıra, her űlkenin kendi tarihsel sűreci, mali, ekonomik ve siyasi űzelliklerinin de çok űnemli olduđu yadsınamaz bir gerçektir.

Kayıt dıřı ekonominin içsel faktűrleri; mali, ekonomik, psiko - sosyal ve siyasi olmak űzere alt bařlıklar altında incelenebilir.

1.4.2.1. Mali Faktűrler

Bunlar vergisel faktűrlerdir. Marjinal vergi oranları¹, vergi ceza oranları, vergi denetimleri, vergi afları, vergi yűkű dađılımındaki adalet gibi unsurların yanı sıra vergi benzeri yűkűmlűlűklerden olan sosyal gűvenlik yűkűmlűlűklerinin getirdiđi yűk de bu grupta ele alınması gereken faktűrler arasındadır.

Kayıt dışı ekonomik faaliyet her durumda vergi kaybı doğurmaktadır. Kayıt dışı ekonomiyi doğuran vergisel faktűrleri ortaya koyarken vergi kaçakçılığını etkileyen faktűrlerin birlikte değerlendirilmesi gerekmektedir. Vergi kaçakçılığını belirleyen vergisel faktűrler, gelir seviyesi, marjinal vergi oranları, yakalanma olasılığı ve vergi ceza oranlarıdır.

---

¹ Vergi műkelleflerinin gelirlerindeki bir artışın űdenecek vergi miktarında yol açtığı değerrişim yani vergi gelirlerindeki değerrişimin gelirdeki değerrişmeye oranı olarak hesaplanan katsayıdır. Diđer bir ifade ile vergi borcundaki değerrişimin vergi matrahındaki değerrişmeye oranıdır.

Marjinal vergi oranlarının yüksekliği, kaçırılan gelirin faydasını artırdığı için, vergi kaçakçılığını ve kayıt dışı ekonomik faaliyetleri arttıracakđı düşünölmektedir. Ancak vergi kaçakçılığının bir davranış olarak ortaya çıkması önemli ölçüde vergi kaçırma olanaklarına bağlıdır. Vergi kaçırma olanakları, denetim organınca belirlenen yakalanma olasılığı ile vergi ceza oranlarınca belirlenmektedir. Vergi kaçırma olanakları elverişli değilse marjinal vergi oranlarının yüksek olması vergi kaçakçılığı için yeterli olmaz, ancak vergi kaçırma olanaklarının elverişli olması durumunda marjinal vergi oranı ne kadar düşük olursa olsun vergi kaçakçılığı ortaya çıkar.

Vergi benzeri yükümlölüklerden olan sosyal güvenlik yükümlölükleri de, emeğin istihdam maliyetini arttırması sebebiyle, kayıt dışı istihdama yönelik üretime neden olmakta, bu da kayıt dışı ekonomiyi genişletmektedir. İhracata dayalı büyüme modellerinde uluslararası rekabette avantaj sağlamak için, düşük fiyatlı yüksek kaliteli ürünler üretilebilmesinin gereği olarak bu yükümlölüklerden kurtulma isteği kayıt dışı istihdama sebep olmaktadır. Yapılan faaliyet yasal olmasına rağmen, işverence ya çalıştırılanların bazıları kayıtlarda görölmemekte, ya da prime esas olan kazançları olduğundan düşük gösterilmektedir.

1.4.2.2. Psiko - Sosyal Faktörler

Bir ölkedeki nüfusun demografik özellikleri, etnik kökeni, göç olgusu sosyal faktörleri oluştururken, toplumsal vergi sisteminin adaleti ile ilgili anlayışın, vergi ahlakı, sosyal ve kişisel çıkarları ön planda tutuyor olup olmadığı, toplumsal baskı, devlet harcamaları konusundaki anlayış, kayıt dışı ekonomiyi yaratan psiko – sosyal faktörler olarak sıralanabilir. Yapılan çalışmalara göre gençlerin yaşlılara, evlilerin bekarlara, kadınların erkeklere göre daha fazla risk üstlenebildikleri tespit edilmiştir. Buna göre, nüfusu genç olan, evlilerin ve kadınların ağırlıkta olduğu toplumlarda vergi kaçakçılığı eğilimi de yüksektir (Yılmaz, 2006:88).

Gelir düzeyi ile kayıt dışı ekonomi arasında da sıkı ilişki vardır. Gelir yükseldikçe artan oranlı tarifeye dayalı gelir vergisi uygulanması durumunda artan marjinal vergi oranı uygulanacakđı için geliri kaçırmanın faydası artacaktır. Gelir düzeyi düşük olan kesimlerin, yaşamlarını sürdürebilecek geliri temin edebilmek için kayıt dışı ekonomide çalışma eğilimleri yüksek olmaktadır.

Ekonomide kayıt dışı gelir miktarını belirleyen sosyo - ekonomik faktörlerden birisi de toplumdaki rüşvet alma eğilimidir. Rüşvetin bir sonucu olarak ortaya çıkan durum yolsuzluktur. Devletin düzenleyici işlemlerinin yoğunluğu ile yolsuzluk arasında, yolsuzluk ile de kayıt dışı ekonomi arasında pozitif ilişki vardır. Yolsuzluğun fazla olduğu ülkelerde kayıt dışı ekonomi de daha geniş olur.

Mükelleflerin toplumsal çıkarı mı bireysel çıkarı mı ön planda tuttıkları da gelirlerini gizlemelerinde etkilidir. Toplumsal çıkar ön planda tutulduğunda vergi kaçırmaya daha az rastlanmaktadır.

Mükellefler devletin kendilerinden toplayarak elde ettiği vergi gelirlerini kamu hizmetlerinin sunumu için kullandığını düşündüklerinde vergiye uyumları daha kolay olmaktadır. Devletin vergi gelirlerini israf ettiğini düşünüldüğünde ve yapılan hizmetin miktarını ve kalitesini beğenmedikleri zaman ise bireyler vergi kaçakçılığına yönelmektedirler.

Vergi ahlakı da vergiye uyumu etkileyen bir diğer unsurdur. Vergi ahlakının oluşmasında iki önemli etken olan vergi yükü dağılımı ve vergilemenin amacı önemlidir. Gelişmiş vergi ahlakı, mükelleflerin vergiye karşı tepkilerinin azalmasına ve vergiye karşı uyumlarının artmasına neden olmaktadır. Bu durum elde ettikleri gelirlerin bir kısmını kayıt dışına çıkarmalarına engel olur.

1.4.2.3. Vergi Harici Diğer Ekonomik Faktörler

Vergi harici faktörler arasında ekonominin gelişmişlik düzeyi, ekonomik istikrarsızlıklar ve kriz, gelir dağılımında adaletsizlik ve yoksulluk en önemli olanları olarak sıralanabilir. Ekonomik gelişmişlik düzeyi toplumdaki bireylerin zihniyetinden, üretim birimlerinin büyüklüğü ve organizasyonuna, ekonominin kayıt düzeyine geçmesine ve kurumsallaşmaya kadar kayıt dışı ekonominin hacmini etkileyen çok sayıda faktör üzerinde etkilidir.

Ekonomik istikrara, tam istihdam ve fiyatlar genel seviyesindeki istikrar sonucu ulaşılır. Dolayısıyla işsizliğin yoğun olduğu ve fiyat istikrarının olmadığı enflasyonist ortamda kayıt dışı ekonomi genişlemektedir.

1.4.2.4. Siyasi Faktörler

Kayıt dışı ekonomiye yol açan, boyutlarını büyüten veya kayıt dışı ekonominin ortadan kaldırılmasını zorlaştıran nedenlerden biri de, kayıt dışı ekonominin zaman zaman siyasal himayeye sahip olması olarak düşünülebilir. Siyasetçiler yeniden seçilmeyi garantilemek ve yaşadıkları oy kaygısı nedeniyle, oy potansiyeli yüksek seçmenleri zor durumda bırakmamak adına, bazı yasa dışı faaliyetleri görmezden gelebilmektedirler. Örneğin, Türkiye gibi ülkelerde kayıt dışı ekonomiyle mücadelenin siyasal faturası ağır olabilir. Bu yüzden ‘götürü’ ve ‘basit’ usulde vergilendirme adı altında Türkiye’de kayıt dışı ekonominin bugüne kadar belli ölçülerde yasal himayeye sahip olduğunu söylemek mümkündür (Işık ve Acar: 2003, 122).

1.5. KAYIT DIŞI EKONOMİNİN İKTİSADİ ETKİLERİ

1.5.1. Kayıt Dışı Ekonominin Olumsuz Etkileri

Öncelikle kayıt dışı ekonominin boyutu hakkında sağlıklı verilere sahip olunamadığı için, yapılan planlar ya da izlenen mali politikalarda sorunlar çıkmaktadır. Kayıt dışı ekonomi, kamu gelirlerinde bir azalmaya yol açtığı için, kamu açıklarına, dolayısıyla enflasyon gibi sorunların doğmasına neden olmaktadır. Bu durumda, emisyon artışı ya da borçlanma yollarına başvurulmaktadır. Dış borçlanma yapılamadığı durumda iç borçlanmaya gidilmesi faiz oranlarının yükselmesi yönünde baskı yaparak ekonomide enflasyonist eğilimi güçlendirmektedir.

Kayıtlı ekonomide yer alan insanlara yönelerek vergileri artırma yoluna gidilmesi toplumda moral değerlerin sarsılması sonucunu doğurmaktadır. Buna ek olarak kayıt dışı ekonomi kara fonların² oluşmasına da neden olabilmektedir. Bu fonlar, rüşvet başta olmak üzere çeşitli yerlerde kullanılabilen ve bir tür siyasi baskı unsuruna dönüşebilmektedir (Kırbaş, 1995:22 - 25).

Kayıt dışılıkla bir ülkede gerçekleştirilen üretim ve elde edilen gelirlerin, yapılan tüketim ve yatırım miktarlarının tamamen kapsanamaması ve kaynakların çeşitli

---

² Yasa dışı faaliyetlerden elde edilen gelirdir. Bunların içinde daha çok kamu düzenini ilgilendiren silah, uyuşturucu, kıymetli maden ve tarihi eser kaçakçılığı gibi faaliyetleri saymak mümkündür (Aydemir, 1995:11).

kesimler ile sektörler arasında nasıl dağıldığının doğru belirlenememesi sorunuyla karşılaşılır. Böyle bir durumda da milli gelir rakamları eksik ifade edilmiş olacak ve ülkenin refah düzeyi ile verimlilik göstergeleri olduğundan düşük görünecektir.

Ayrıca kayıt dışı ekonomi; vergi yükü, kamu kesiminin ekonomideki büyüklüğü, vergi kapasitesi, vergi esneklikleri gibi kamu maliyesine ilişkin göstergeleri de etkileyebilmektedir (Yılmaz, 2006:155).

1.5.1.1.Resmi İstatistiklerde Meydana Gelen Bozulmalar

1.5.1.1.1.Vergi yükü

Kayıt dışı ekonominin büyüklüğüne bağlı olarak, kayıtlı GSMH olduğundan küçük tahmin edildiği için, vergi hasılatının GSMH' ya oranlayarak bulunan vergi yükü rakamları da tam olarak gerçeği yansıtmamaktadır.

Vergi hasılatının kayıtlı GSMH'ya oranlanması sonucu elde edilen bulgu, toplam vergi yükünü göstermeyip, kayıtlı ekonomi üzerindeki vergi yükünü göstermektedir.

$$V_y = \frac{T}{\text{GSMH}}$$

Burada:

T: Toplam Vergi Gelirleri

V_y: Vergi Yükünü göstermektedir.

Resmi GSMH' dan yola çıkılarak bulunan vergi yükü ile, kayıtlı ve kayıt dışı toplam GSMH' ya oranla hesaplanan vergi yükü arasındaki fark arttıkça, vergi yükü dağılımdaki adaletsizliği ortaya koymaktadır.

T

$$V_y = \frac{\text{GSMH Kayıtlı} + \text{GSMH Kayıtsız}}{\text{GSMH Kayıtlı} + \text{GSMH Kayıtsız}}$$

GSMH Kayıtlı: resmi ekonomide yaratılan mal ve hizmetlerin parasal değerini

GSMH Kayıtsız: kayıtsız ekonomide yaratılan değeri göstermektedir.

Sadece kayıtlı GSMH ile hesaplanan vergi yükü sonucunda, kişiler vergi yükünün yüksek olduğunu düşündüklerinden, bireylerin vergiye olan uyumu zorlaşmaktadır. Bu nedenle kayıt dışı ekonomi vergi yükünü dürüst mükellefler aleyhine çevirerek vergi adaletini bozmaktadır. Çünkü gelir elde edenlerin bir bölümü, elde ettikleri gelir üzerinden devlete vergi vermekte; diğerleri ise vergi vermeyerek harcanabilir gelirlerinde azalmaya yol açmaksızın gelir düzeylerini koruyabilmektedirler. Dolayısıyla vergisini vermeyenler üzerinde bir vergi yükü bulunmazken, dürüst mükellefler üzerindeki vergi yükü sebebiyle bu iki kesim arasında adaletsizlik oluşmaktadır (Günay, 2000; 38).

1.5.1.1.2. Kamu kesiminin ekonomideki büyüklüğü

Vergi yükü rakamlarında görülen yanılsama, kamu kesiminin ekonomideki büyüklüğü konusundaki değerlendirmelere de yansımaktadır. Buna göre kamu harcamalarının resmi GSMH' ya bölünmesi sonucu bulunan rakam, gerçeğe göre daha fazla çıkmaktadır.

Kayıt dışı ekonomi devletin bilgisi denetimi ve kontrolü dışında gerçekleşmiş olan ekonomik faaliyetlerden oluşmaktadır. Dolayısıyla, kayıt dışı ekonominin hacminin genişlemesi, hacmindeki artışla orantılı olarak devletin ekonomideki payının ya da ekonomiye müdahalelerinin fiilen gerilemesi anlamına gelmektedir (Yılmaz, 2006:161).

Ayrıca kayıt dışı ekonomide vergiler ödenmediği gibi, Emekli Sandığı'na ve Sosyal Güvenlik Kurumu'na ödenmesi gereken sigorta primleri de ödenmemektedir. Bu durumda Kamu Kesimi Borçlanma Gereği düzeyi de sürekli olarak artış göstermekte ve ülke ekonomileri çıkmaza sürüklenmektedir

Kayıt dışı ekonomi diğer taraftan da, vergi esnekliklerinin doğru hesaplanmamasına ve vergi sistemi veya belirli bir verginin konjonktürel esnekliği³ ile ilgili değerlendirmelerde de hata yapılmasına neden olmaktadır.

1.5.1.1.3. Vergi kapasitesi

Bir ülkenin vergi kapasitesi, o ülkedeki toplam GSMH, nüfus, kişi başına GSMH, gelir dağılımı, ekonominin dışı açıklığı, ekonominin parasallaşması, sektörel yapı gibi faktörlere bağlı olarak belirlenmektedir. Bir ülkedeki vergi kapasitesinin durumu ile ilgili yapılacak tespit ve değerlendirme o ülkedeki vergi gayretinin dolayısıyla mükellefin vergiye uyumu ile vergi idaresinin vergiyi uygulama gücünün belirlenmesi ve değerlendirilmesi bakımından önem taşımaktadır. Bu sebeple, vergi kapasitesi, vergi politikalarının şekillendirilmesinde oldukça önemlidir. Ülkenin vergi kapasitesi kayıtlı GSMH' ya göre belirlendiği için, kayıt dışı ekonomik faaliyet hacmi genişledikçe, vergi kapasitesinin gerçekte olduğundan daha düşük olduğu ve buna bağlı olarak vergi gayretinin ve mükellefin vergiye uyumunun da gerçekte olduğundan daha yüksek olduğu düşünülür (Yılmaz, 2006:162).

1.5.1.1.4. Vergi esneklikleri

Vergi esnekliği, vergi hasılatının milli gelirdeki değişikliklere karşı duyarlı olması, milli gelir artarken artıp, azalırken azalması olarak ifade edilir. Vergi esnekliğinin derecesi, vergilerin konjonktürel esnekliğinin göstergesi olup, milli gelirdeki dalgalanmalar karşısında bu dalgalanmaların ortadan kaldırıp, istikrarın sağlanması için etkili olup olmadığını göstermektedir. Kayıt dışı ekonominin varlığında ise, resmi GSMH' nın esas alınması suretiyle hesaplanan vergi esnekliği gerçek durumu göstermemektedir.

Kayıt dışı ekonomide dikkate alınarak hesaplanan vergi esnekliği, vergilerin otomatik istikrar⁴ sağlayıcı güçleri konusunda daha gerçekçi değerlendirmeler yapılmasına olanak sağlayacaktır.

³ Verginin konjonktürel esnekliği, vergi gelirleri ile milli gelir arasındaki ilişkiyi gösterir.

⁴ Dışarıdan herhangi bir müdahale bulunmaksızın, sosyo - ekonomik sistemin, kendi içindeki bazı kurumların doğrudan harekete geçerek, ekonomide gözlemlenen çalkantıları durultmaya ve ekonomik hayatı dengelemeye yarayan vasıtalar. Örneğin, artan oranlı vergiler ekonominin canlı ve refah dönemlerinde kişilerin fazla gelirlerini törpüleyerek harcanabilir gelirlerini azaltması ile ekonomiyi dengede tutmaya çalışır.

1.5.1.2. Diğer Ekonomik Göstergelerde Meydana Gelen Bozulmalar

Kayıt dışı ekonominin varlığı durumunda; büyüme oranı, kişi başına milli gelir, işsizlik ve enflasyon oranı gibi göstergelerde sapmalar görülür. Bu sapmalar ekonomik değerlerin yanlış değerlendirilmesine sebep olarak, uluslararası gelişmişlik sıralamasında geri sıralarda yer alınmasının yanı sıra, konjonktürel durumun da doğru olarak değerlendirilememesine neden olmaktadır. Bu doğrultuda müdahale etmeye yönelik politikalar etkin şekilde belirlenemez. Yanlış veri, para ve maliye politikası yapımçıları yanlış yorumlamalara götüreceğinden iktisadi olarak istenmeyen sonuçların doğmasına neden olabilir.

1.5.1.2.1. İşsizlik oranı

Kayıt dışılık bir ülkede gerçekte gelir getirici bir faaliyette bulunduğu halde, istihdamla ilgili göstergelerde işsiz kapsamında veya işgücü dışındakiler kapsamında gösterilen bir kesimin olması, istihdam ve işgücüne katılım rakamlarının mutlak ve oransal olarak düşük, işsizlik rakamlarının da olduğundan yüksek görünmesine yol açar. Kayıt dışı ekonomide çalışmakta olanlar işsiz olarak düşünüldüğünde işsizlik rakamlarının da olduğundan yüksek görünmesine sebep olur. Resmi kayıtlarda olmayan gizli nitelikte ekonomik faaliyetlerde çalışan insanların işgücü içerisinde değerlendirilmesi beklenemez (Yılmaz, 2006:164).

1.5.1.2.2 Enflasyon oranı

Sadece kayıtlı üretimlerin maliyetleri ve satış fiyatları dikkate alınarak hazırlanan fiyat göstergeleri, kayıt dışı üretimlerin, kayıt dışılık dolayısıyla kayıtlı kesime nazaran oldukça yüksek ek maliyetlere katlanmadan gerçekleştirilmesine neden olur. Bu durumda sağlanan düşük maliyet ve satış fiyatları kapsanamadan hazırlandığında, piyasa genel fiyatla düzeyini olduğundan yüksek gösterir.

Kayıt dışı ekonomide, bazı mal ve hizmetler, yasal yükümlülüklerin yerine getirilmemesi sebebiyle, kayıtlı ekonomiye göre daha düşük maliyetle üretilebilmektedir. Kayıt dışı ekonomik faaliyetler yaygınlaştıkça da, fiyatlar genel seviyesi üzerinde aşağı doğru bir baskı oluşmaktadır. Buna bağlı olarak enflasyon oranı da tam olarak gerçeği yansıtmamaktadır.

1.5.1.2.3. Diğer göstergeler

Büyüme; eğer kayıt dışı ekonominin büyüme hızı kayıtlı ekonomiden daha yüksek ise, resmi büyüme rakamları da kayıtlı ve kayıt dışı ekonomi toplamından oluşan ekonominin bütününe büyüme hızından düşük belirlenir.

Dış ticaret; kayıt dışı ithalat ve ihracat sebebiyle gerçek dış ticaret dengelerinin hatalı tespit edilmesi, ülkede kayıt dışı altın ve döviz bulunması sebebiyle de döviz ve altın mevcutlarının eksik belirlenmesine neden olur.

Artan kayıt dışı ekonomik faaliyetler verimlilik göstergelerini de etkiler. Özellikle verimlilik göstergesi olarak çıktı / kişi başına çıktı ölçütü esas alınmışsa yer altı ekonomisinde gerçekleştirilen üretim ve çalışan kişi sayısı resmi kayıtlara dahil olmadığı için verimlilik göstergesinde önemli sapmalar görülebilir (Özsoylu, 2000; 47).

Aynı zamanda kayıt dışı ekonomide ödemelerin daha çok nakit para kullanılarak gerçekleştiriliyor olması, fiyat istikrarının olmadığı durumlarda, kayıtlı ekonomi yanında kayıt dışı ekonomide de istikrarlı bir para birimi arayışına ve dolar, euro gibi nispeten istikrarlı para birimlerinin ekonomide yaygın olarak kullanılmasına, yani “dolarizasyon⁵”a yol açmaktadır.

1.5.1.3. Refah Kaybı

Kaynaklardan bir kısmının vergi ve benzeri yükümlülüklerin yüklediği maliyetlerden kurtulmak amacıyla kayıt dışı ekonomiye kayması ekonomideki kaynak dağılımı ile gelir dağılımındaki adaleti etkilemektedir.

1.5.1.3.1. Kaynak dağılımının bozulması

Kayıt dışı ekonomik faaliyette bulunanlar düşük maliyetler nedeniyle çeşitli avantajlar sağlayabilmektedirler. Kayıt dışı faaliyette bulunan kişi ve firmaların yasaların getirdiği yükümlülüklerin dışında kalması sonucu, iktisadi ve ticari faaliyette bulunan firmalar sendikasız ve hiçbir sosyal güvence temin etmeksizin düşük ücretle işçi çalıştırarak

⁵ Dolarizasyon: Bir ülkedeki yerleşiklerin değişim aracı, hesap birimi ve değer biriktirme aracı olarak kendi ulusal paraları yerine yabancı para kullanmalarınıdır. (www.muhasebeturk.org)

önemli maliyet avantajları elde etmektedirler. Bu durum, kayıtlı ve kayıt dışı faaliyetlerde sağlanan kazançlarda farklılıklar meydana getirmektedir. Bu durum kaynakların, daha az gelir getiren kayıtlı ekonomiden daha fazla gelir getiren kayıt dışı ekonomiye doğru yer değiştirmesine sebep olmaktadır. Kaynakların bir kısmının kayıt dışı ekonomiye kayması sonucunda ise, kayıtlı ekonomide üretilmesi zorunlu bir takım mal ve hizmetlerin üretilmemesi ve bu mallara bağlı ihtiyaçların giderilememesi sebebiyle kayıtlı ve kayıt dışı ekonomi arasında verimlilik farklılıkları doğmakta ve bu da toplumsal refah kaybına yol açmaktadır.

Son olarak refah açısından kayıt dışı ekonomik faaliyetlerin, belirlenmiş bir takım standartlara uygun olmaksızın gerçekleştiriliyor olması ve söz konusu faaliyetlerin denetim dışı kalması, düşük kalitede mal ve hizmet üretimine sebep olur. Düşük kalite mal ve hizmetlere maruz kalmak ise refah kaybı yaratır (Yılmaz, 2006:167).

1.5.1.3.2. Gelir dağılımında adaletin bozulması

Gelirin bir kısmının veya tamamının otoritelerden gizlenmesi dolayısıyla, kayıt dışı ekonomiden en fazla kimlerin pay aldığına bağlı olarak gelir dağılımı rakamları, düşük veya yüksek gelirli kesim lehine sapmalı olarak belirlenir.

Kayıt dışı ekonomik faaliyet çoğunlukla belli kesimlerin gelir temin edebilmelerine olanak sağladığı için sosyal huzur ve ekonomik düzenin devamını sağlayan bir emniyet sübabı olarak görülse de, kayıt dışı ekonominin gelir dağılımı üzerinde olumsuz etkisi refah kaybı yaratır.

Kayıt dışı ekonomide bulunan emek sahiplerinin sosyal güvenlik sistemi dışında kalıp devletin sunduğu sosyal güvenlik hizmetinden faydalanamaması da refah kaybına yol açar. Diğer taraftan, kayıt dışı ekonomide faaliyette bulunanlar devletin vergi-transfer mekanizması, başka bir deyişle, bütçe uygulamaları ile ekonomide geliri yeniden dağıtma mekanizmasının dışında kalırlar. Böylece devlet gelirin yeniden dağılımını sağlayarak ekonomiyi düzeltme konusundaki etkisini belirli ölçüde yitirir.

Ayrıca, kayıt dışı ekonomide yer alanların vergi ödemedikleri halde devletin sunduğu hizmetlerden faydalanmaları da gelir dağılımında adaletsizliğe yol açan başka bir durum olarak görülmektedir. Nitekim kayıt dışı ekonomiye dahil olup vergi ödemeyenlerin

gelirleri faydalandıkları hizmetini piyasadan satın almaları halinde ödemeleri gereken tutar kadar artarken, kamu harcamalarındaki artışın finansmanının, kayıtlı ekonomide bulunanların vergi yüklerinin arttırılması suretiyle sağlanması halinde, kayıtlı ekonomide bulunanların gelirleri, ve refahları vergi oranlarında meydana gelen artış kadar azalmaktadır.

1.5.1.4. Sosyolojik Etkiler

Kayıt dışı faaliyetlerin artması, toplumun moral ve ahlaki değerlerinin bozulmasına sebep olmaktadır. Kayıtlı faaliyette bulunanların, kayıtsız faaliyetleri gördükçe devlete olan güvenleri sarsılacaktır. Kayıt dışı faaliyetler ise, yasal düzenlemeler dışında yürüdüğü için hukuk ve adalet sisteminin etkinliğinin kaybolmasına, toplumda suç ve suçlu sayısının artmasına neden olmakta ve sakıncalı durumlar oluşturmaktadır.

Toplumun zararlı ve ahlak dışı olarak gördüğü, kötü olarak nitelendirdiği fuhuş, kumar ile çeşitli kaçakçılık, uyuşturucu satışı ve kullanımı vb. yasadışı ve kayıt dışı faaliyetlerin artması toplumda ahlaki çöküşe neden olmaktadır.

1.5.2. Kayıt Dışı Ekonominin Olumlu Etkileri

1.5.2.1. GSMH Üzerine Etkisi

Kayıt dışı ekonominin olumlu etkilerinden ilki olarak kayıt dışı ekonomi ile GSMH seviyesi arasında gösterilen doğrusal ilişki gösterilmektedir. Kayıt dışı ekonominin boyutunun arttığı durumda GSMH seviyesinin daha yüksek olması başlıca iki sebebe dayandırılmıştır. Bunlardan ilki, kayıt dışılığın arttığı dönemlerde ücret ödemelerinden vergi kesilmeyeceği için emek talebinin ücret esnekliğinin yüksek olduğu varsayımı altında, emek talebinin artıracığıdır. Yani kayıt dışı ekonomi istihdamı arttıracaktır. Çünkü işverenler daha düşük işçilik maliyetleri ile karşılaşacak, işçilerin ise reel ücretleri artacaktır. İkincisi ve daha da önemli olanı ise, GSMH kendi başına tüketim düzeyinden etkilenecek ve tüketimin artması ve çarpan etkisiyle GSMH seviyesi yükselecektir (Kildiş, 2000:2).

1.5.2.2. Ekonomik Büyüme Üzerine Etkisi

Ekonomik büyümenin önündeki en önemli engellerden biri tasarruf yetersizliğidir. Ekonominin büyüebilmesi için yatırım yapılması, yatırım yapılabilmesi için de yatırıma dönüşebilecek fon miktarının artması gerekmektedir. Ortalama gelir düzeyinin düşük ve marjinal tüketim eğiliminin yüksek olduğu ülkelerde elde edilen gelirin bir kısmının tüketime, bir kısmının da vergilere gittiği düşünülürken, yatırım yapabilmek için gerekli fon miktarı azalmaktadır. Diğer taraftan, uygun koşullarda kredi bulunması zor ise, yatırımcıların yeni yatırımlara yönelmesini beklemek mümkün olmayacaktır. Böyle bir durumda, girişimciler gelirlerini kayıt dışına çıkararak daha az vergi ödemeyi tercih edebilmektedirler. Firmalar vergiyi bir nevi oto - finansman yöntemi olarak kullanarak büyümelerini sürdürebilmektedirler. Ekonomik büyümenin öncelikli iktisadi hedef olarak tercih edildiği bir ülkede; eğer alınan vergilerle devlet tarafından gerçekleştirilen büyüme, bu vergiler kişilerin elinde kalsaydı sağlanacak büyümeden düşük ise, kayıt dışı çalışmanın olumlu sonuçlar ortaya koyduğu ileri sürülebilir. Çünkü kayıt dışı çalışarak yaratılan gelirden, vergi ödemeyerek sağlanan fonlar hem çok daha ucuzdur, hem de gelecek dönemlerde elde edilecek gelirin de kayıt dışı bırakılmasına uygun ortam hazırlayabilmektedir (Aydemir, 1995; 94).

1.5.2.3. İstihdam Üzerine Etkisi

Kayıt altında bulunan ekonominin yüksek maliyetler, kapasitenin eksik kullanımı ve kaynakların sınırlı olması gibi nedenlerle herkese iş yaratma imkanı yoktur. Kayıt dışı ekonomi, işsiz kalan insanların geçim kaynağı olma özelliğini taşımaktadır. Kayıt altındaki sektörlerde çalışanlar, çoğunlukla belli bir eğitim düzeyine sahip insanlardan oluşmaktadır. Kayıt dışı ekonomi ise, eğitim açısından her seviyeden insana istihdam olanağı sağladığı için hem işsizliği azaltmakta hem de işverenlere düşük maliyette işgücü çalıştırma olanağı sunmaktadır (Sarılı, 2002:44).⁶

---

⁶ Richard Hosier tarafından enformel sektörü açıklamakta kullanılan ve “evrimci” olarak adlandırılan görüşe göre kayıt dışı ekonomik faaliyetler oldukça düşük maliyetlerle istihdam sağlayarak işsizliği azaltırlar. Nitekim Latham’ın Zimbabwe ekonomisi için yaptığı çalışma enformel sektörün bu ülkede yarattığı istihdamın boyutları açık bir şekilde göstermektedir. Çalışmaya göre enformel sektör yaratılan istihdamın %80’inden fazlasını sağlamakta ve bir tür “kurtarıcı sektör” rolünü üstlenmektedir.

1.6. KAYIT DIŞI EKONOMİYİ TAHMİN YÖNTEMLERİ

1.6.1. Doğrudan Ölçme Yöntemi

Kayıt dışı ekonominin doğrudan ölçülebilmesi için, doğrudan gelir elde edenler nezdinde bir araştırma yapılabilir. Bu insanların gelirlerinin ne kadarını beyan ettikleri, ne kadarını etmedikleri konusunda bilgi toplanabilir. Ancak bu durumda araştırmayı yapan çok önemlidir. Eğer ki, araştırmayı kamu otoritesi yapıyor ise, gelir elde edenlerin doğru cevap vermesini beklemek yanlış olur. Bankaların ve finans kurumlarının araştırma yapması durumunda ise, tam tersi olarak, cevap verenler kredibilitelerini artırabilmek için gelirlerini olduğundan daha yüksek gösterebileceklerdir. Özel araştırma ve anket kuruluşlarının yaptığı çalışmalar ise genellikle güvenilir sonuçlar vermez.

Bazen dolaylı ölçüm teknikleri arasında sayılan vergi inceleme yöntemi uygulandığında ise mükelleflerin yardımcı olması beklenmemelidir. Burada inceleme elemanlarının otorite ve yetkilerini kullanarak gerçeğe ulaşmaları esastır. Ancak bulunan her matrah farkı, gerçek anlamda kayıt dışı ekonomi anlamına gelmemektedir. Öncelikle vergi kaybı olup olmadığı araştırılmalıdır. Bu gibi durumlar nedeniyle, vergi incelemesinden hareketle kayıt dışı ekonominin boyutlarını tahmin etmekte güçlükler vardır.

Doğrudan ölçme yöntemlerinin en büyük avantajı, kayıt dışı ekonominin yapısıyla ilgili detaylı bilgilerin elde edilmesidir. Metodolojik hata yapılmaması durumunda, bu yöntemler, kayıt dışılığın yönü, büyüklüğü ve sektörel farklılıklarını daha net gösterebilmektedir (Ercan, 2006:11).

1.6.2. Dolaylı Yöntemler

1.6.2.1. Farklı Yöntemlerle Hesaplanan GSMH Büyüklüklerinin Karşılaştırılması

Bu yöntemde, GSMH hesaplamasında kullanılacak ve kayıt dışı ekonomi için kullanılacak her türlü veriden yararlanılmaktadır. GSMH hesaplanırken üretim, gelir

---

Çalışmada kayıt dışı ekonomik faaliyetlerin olmaması halinde ülke ekonomisinin şu anki halinden daha da kötü bir duruma gelebileceğini belirtilmiştir (Shinder, 2004:72-73).

ve harcama yöntemi kullanılabilirdiği gibi, kayıt dışı ekonomi için bir karşılaştırma da yapılabilir. Bu üç yöntemden her biri tek tek kullanılabilirdiği gibi, bazı ülkelerde birden fazla yöntem birlikte kullanılmaktadır. Ancak, döviz ve altın gibi tasarruf araçlarına yatırım eğiliminin yüksek olduğu dönemlerde ve yurt dışına transferlerin varlığında, bu yaklaşım doğru sonuçlar vermemektedir. Kayıt dışı ekonominin büyüdüğü, küçük üreticiliğin yaygın olduğu ve kentleşmenin hızlı olduğu gelişmekte olan ülkelerde harcamalar yoluyla elde edilen GSMH, diğer yöntemlerle elde edilen GSMH'ya göre nispi olarak daha yüksek bulunmaktadır (Aydemir, 1995:26).

1.6.2.2. İstihdam Yaklaşımı

Bu yöntemde nüfusun, sivil işgücü arzının ve istihdamın zaman içindeki gelişimine bakarak kayıt dışı ekonominin varlığı ve büyüklüğü konusunda tahminde bulunulmaya çalışılır. Sivil işgücü arzının toplam nüfusa oranı ile istihdamın toplam nüfus içindeki payında, zaman içinde benzer gelişmelerin olması beklenir. Aynı zamanda çalışan kişi sayısı ile sosyal güvenlik kuruluşlarına bağlı olarak çalışan kişi sayısı arasında fark da, bir kısım istihdamın kayıt dışı yaratıldığının göstergesidir.

İstihdam yaklaşımı kayıt dışı ekonominin ölçülmesi bakımından iyi bir hareket noktası olsa da, yasadışı elde edilen faaliyetleri kapsamaması, resmi istatistiklerin istihdama ilişkin verilerinin doğruluğu, kayıt dışı çalışanların elde edeceği varsayılan tutarın gerçekçiliği, bazı gelirlerin mükerrer olarak hesaba katılması gibi nedenlerle sağlıklı olduğu tartışmaya açıktır (Aydemir, 1995:31).

1.6.2.3. Parasalcı Yaklaşım

Bu yöntemde, yapılan ödemelerde çek ve nakit para kullanımının kayıt dışı ekonomi hakkında bilgi sağlayıcı varsayılmaktadır. Burada kabul edilen en önemli varsayım, kayıt dışı ekonomide yapılan ödemelerin büyük çoğunluğunun nakit para ile yapılmakta olduğudur.

Parasalcı yöntem kendi içinde, sabit oran, işlem hacmi ve ekonometrik yaklaşım olarak üçe ayrılmaktadır.

Sabit oran yaklaşımına göre; para piyasasındaki hareketlenmeler yoluyla kayıt dışı ekonominin boyutları ölçülmeye çalışılmaktadır. Ekonomideki kayıt dışı kesimin olmadığı bir dönemin varlığı kabul edilmekte ve dolaşımdaki paranın mevduata oranının zaman içinde sabit kaldığı varsayılmaktadır. Bu oran zaman içinde artarsa, paraya olan talep artmakta ve bu da kayıt dışı ekonominin genişlediğini göstermektedir.

İşlem hacmi yaklaşımında, işlem hacminin milli gelire oranındaki değişikliğinden kayıt dışı ekonominin büyüklüğü hakkında bilgi sağlayabileceği düşünülmektedir.

Ekonometrik yaklaşımda ise kayıt dışı ekonominin, yüksek vergi oranlarına bağlı olarak ortaya çıktığı ve kayıt dışı ekonomide işlemlerin nakit para aracılığı ile yürütüldüğü varsayılmaktadır. Nakit para talebi ise ekonometrik bir denklem ile tahmin edilmektedir. Bu yaklaşımın üstün yanı, herhangi bir yılda, kayıt dışı ekonominin var olmadığı varsayımına gerek duyulmamasıdır (Aydemir, 1995:32).

1.6.3. Gözlem ve Duyumlara Dayalı Tahmin Yöntemleri

Bazı genel gözlem ve duyumlarla kayıt dışı ekonominin tahminine yönelik çalışmalar bulunmaktadır. Devlet dairelerindeki resmi suçlar, yasa dışı ekonomi ve vergi kaçakçılığı göz önüne alındığında kayıt dışı ekonomi büyük boyutlara ulaşmaktadır. Bunun yanı sıra tam olarak hesaplanamayan yasadışı faaliyetler, piyasa değeri tam olarak belirli olmayan tarımsal üretim gibi faktörler de eklendiğinde kayıt dışı ekonominin boyutları büyümektedir. Ancak bir takım kesin verilere dayanmayan ve kendisi de tahmin edilmiş olan verilerden hareketle kayıt dışı ekonominin boyutlarını güvenilir bir biçimde ölçebilmek oldukça zordur.

1.7. ÇEŞİTLİ ÜLKELERDE KAYIT DIŞILIĞIN BOYUTU

Kayıt dışı ekonomi ve kanun dışı ekonomik faaliyetler gelişmekte olan ülkelerde olduğu kadar gelişmiş ülkelerde de yaygındır. Schineider ve Klinglmair (2004)'in tahminlerine göre, kayıtlı ekonomi içinde kayıt dışı ekonominin payı gelişmekte olan Afrika ve Latin Amerika ülkelerinde %41 düzeyinde iken, gelişmiş 21 OECD ülkesinde bu oran %17'ye ulaşmaktadır. Ancak, zayıf ve kırılgan ekonomik yapılarından dolayı kayıt dışı ekonomi gelişmemiş ve gelişmekte olan ülkeler için daha yıkıcı sonuçlar doğurmaktadır (Karagöz ve Erkuş, 2009:127).

2013 yılında da Friedrich Schneider'ın yayınlamış olduğu makalesinde öncelikle 31 Avrupa ülkesinin ve 5 Avrupa ülkesi olmayan ülkelerin kayıt dışı ekonomi (gölge ekonomi) oranlarını 2003 yılından 2013 yılına kadar tablo halinde göstermiştir. (Tablo 1-2-3) Türkiye için 2003 yılında kayıt dışı ekonomi oranı %32,2 düzeyinde iken bu oran 2008 yılında %28,4 değerine düşmüştür. 2009 yılında %28,9 oranına yükselmiş ve tekrar 2013 yılında % 26,5 oranına düşmüştür (Schneider, 2013:97).

Türkiye'nin batı komşuları olan Bulgaristan ve Yunanistan'da da aynı eğilim gözlemlenmiştir. Bulgaristan'da 2003 yılında kayıt dışı ekonomi oranı %35,9 iken, 2008 yılında %32,1 olmuş, 2009 yılında %32,5 olarak küçük bir yükselme eğilimi gözlemlenmiş ve 2013 yılında tekrar %31,2 oranına düşmüştür. Yunanistan'da ise aynı şekilde 2003 yılında kayıt dışı ekonomi oranı %28,2 iken, 2008 yılında %24,3 oranına gerilemiş 2009 yılında bir genişleme yaşanarak %25,0 olmuş ve 2013 yılında %23,6 oranına düşmüştür.

27 Avrupa Birliği üyesi ülkelerin ortalamasına bakıldığında ise; 2003 yılında ortalama kayıt dışı ekonomi oranı %22,3 en düşük olduğu 2008 yılında %19,2 2009 yılında tekrar yükselerek %19,8 ve 2013 yılında %18,4 olmuştur. Bununla birlikte 4 Avrupa Birliği üyesi olmayan ülkeleri de ortalamaya kattığımızda 2003 yılında kayıt dışı ekonomi oranı %22,4 2008 yılında %19,4 2009 yılında %19,9 ve 2013 yılında %18,5 oranını göstererek paralel bir yapı izlemiştir (Schneider, 2013:97).

Avrupa ülkesi olmayan ancak gelişmiş olan Avustralya, Kanada, Japonya, Yeni Zelanda ve Amerika Birleşik Devletleri için yapılan çalışma sonucunda da benzer hareketliliğin görüldüğü Tablo 3'de gösterilmiştir.

Son iki yıla baktığımızda (2012-2013) ve bunu 2008 ile karşılaştırdığımızda görülüyor ki birçok ülkenin kara ekonomisinin boyutunda bir daralma olmuştur. Bunun nedeni dünya çapındaki ekonomik ve finansal krizlerden gelen geri dönüşümlerdir. Eğer ekonomi iyileşir veya canlanırsa insanlar gölge ekonomi içerisindeki ek aktiviteleri üstlenmek için daha az teşvik edici olurlar (Schneider, 2013:97).

Hızla gelişen OECD ülkelerinin gölge ekonomilerindeki itici güçleri bulmak için yapılan çalışma sonucu Tablo 4' de gösterilmiştir. Türkiye için 1999-2010 yılları arası için gölge ekonomisinin ortalama değeri %30,6 olarak hesaplanmıştır. Bunun için de kişisel gelir vergisi oranının payı %13,9 dolaylı vergilerin payı %14,1 vergi moralinin

payı %14,5 işsizlik oranının payı 13,7 serbest meslek sahiplerinin payı %14,5 milli gelir büyüme oranının payı %15,1 ve iş özgürlüğünün payı %14,3 oranında olmuştur (Schneider, 2013:107)

38 OECD ülkesindeki vergiden kaçınma oranları için yapılan çalışmanın sonucu ise Tablo 5'de gösterilmiştir. 1999-2010 yıllarını içeren bu çalışmada Türkiye'de vergiden kaçınma oranı 1999 yılında %7,8 ile ilk sırada yer almış olup, ortalamada ise %6,7 ile Meksika'dan sonra ikinci sırada yer almıştır (Schneider, 2013:107).

Tablo 1: 2003-2013 Yılları Arasında 27 Avrupa Ülkesi İçin Kayıt Dışı Ekonomi Büyüklükleri (% GSYİH)

Ülkeler	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Avusturya	10,8	11	10,3	9,7	9,4	8,1	8,47	8,2	7,9	7,6	7,5
Almanya	17,1	16,1	15,4	15	14,7	14,2	14,6	13,9	13,7	13,3	13
Belçika	21,4	20,7	20,1	19,2	18,3	17,5	17,8	17,4	17,1	16,8	16,4
Birleşik Krallık	12,2	12,3	12	11,1	10,6	10,1	10,9	10,7	10,5	10,1	9,7
Bulgaristan	35,9	35,3	34,4	34	32,7	32,1	32,5	32,6	32,3	31,9	31,2
Çek Cumhuriyeti	19,5	19,1	18,5	18,1	17	16,6	16,9	16,7	16,4	16	15,5
Danimarka	17,4	17,1	16,5	15,4	14,8	13,9	14,3	14	13,8	13,4	13
Estonya	30,7	30,8	30,2	29,6	29,5	29	29,6	29,3	28,6	28,2	27,6
Finlandiya	17,6	17,2	16,6	15,3	14,5	13,8	14,2	14	13,7	13,3	13
Fransa	14,7	14,3	13,8	12,4	11,8	11,1	11,6	11,2	11	10,8	9,9
Hollanda	12,7	12,5	12	10,9	10,1	9,6	10,2	10	9,8	9,5	9,1
İrlanda	15,4	15,2	14,8	13,4	12,7	12,2	13,1	13	12,8	12,7	12,2
İspanya	22,2	21,9	21,3	20,2	19,3	18,4	19,5	19,4	19,2	19,2	18,6
İsveç	18,6	18,1	17,5	16,2	15,6	14,9	15,4	15	14,7	14,3	13,9
İtalya	26,1	25,2	24,4	23,2	22,3	21,4	22	21,8	21,2	21,6	21,1
Kuzey Kıbrıs	28,7	28,3	28,1	27,9	26,5	26	26,5	26,2	26	25,6	25,2
Letonya	30,4	30	29,5	29	27,5	26,5	27,1	27,3	26,5	26,1	25,5
Litvanya	32	31,7	31,1	30,6	29,7	29,1	29,6	29,7	29	28,5	28
Lüksemburg	9,8	9,8	9,9	10	9,4	8,5	8,8	8,4	8,2	8,2	8
Macaristan	25	24,7	24,5	24,4	23,7	23	23,5	23,2	22,8	22,5	22,1
Malta	26,7	26,7	26,9	27,2	26,4	25,8	25,9	26	25,8	25,3	24,3
Polonya	27,7	27,4	27,1	26,8	26	25,3	25,9	25,4	25	24,4	23,8
Portekiz	22,2	21,7	21,2	20,1	19,2	18,7	19,5	19,2	19,4	19,4	19
Romanya	33,6	32,5	32,2	31,4	30,2	29,4	29,4	29,8	29,6	29,1	28,4
Slovakya	18,4	18,2	17,6	17,3	16,8	16	16,8	16,4	16	15,5	15
Slovenya	26,7	26,5	26	25,8	24,7	24	24,6	24,3	24,1	23,6	23,1
Yunanistan	28,2	28,1	27,6	26,2	25,1	24,3	25	25,4	24,3	24	23,6
Ortalama	22,3	21,9	21,5	20,8	19,9	19,2	19,8	19,6	19,2	18,9	18,4

Kaynak: (Schneider 2013)

Tablo 2: 2003-2013 yılları için 4 Avrupa Ülkesinin Kayıt Dışı Ekonomi Büyüklükleri (AB üyesi olmayan) (% GSYİH)

Ülke/Yıl	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Hırvatistan	32,3	32,3	31,5	31,2	30,4	29,6	30,1	29,8	29,5	29	28,4
Norveç	18,6	18,2	17,6	16,1	15,4	14,7	15,3	15,1	14,8	14,2	13,6
İsviçre	9,5	9,4	9	8,5	8,2	7,9	8,3	8,1	7,8	7,6	7,1
Türkiye	32,2	31,5	30,7	30,4	29,1	28,4	28,9	28,3	27,7	27,2	26,5
4 AB üyesi olmayan/ Ortalama	23,2	22,9	22,2	21,6	20,8	20,2	20,7	20,3	19,9	19,5	18,9
31 Avrupa ülkesinin ortalaması	22,4	22,1	21,6	20,9	20,1	19,4	19,9	19,7	19,3	19	18,5

Kaynak: (Schneider, 2013)

Tablo 3: 2003-2013 yılları için % gelişmiş Avrupa Dışı Ülkenin Kayıt Dışı Ekonomi Büyüklükleri (% GSYİH)

Ülke/Yıl	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Avustralya	13,7	13,2	12,6	11,4	11,7	10,6	10,9	10,3	10,1	9,8	9,4
Kanada	15,3	15,1	14,3	13,2	12,6	12	12,6	12,2	11,9	11,5	10,8
Japonya	11	10,7	10,3	9,4	9	8,8	9,5	9,2	9	8,8	8,1
Yeni Zelandada	12,3	12,2	11,7	10,4	9,8	9,4	9,9	9,6	9,3	8,8	8
ABD	8,5	8,4	8,2	7,5	7,2	7	7,6	7,2	7	7	6,6
Diğer OECD Ülkeleri/ Ortalama	12,16	11,92	11,42	10,38	10,06	9,56	7,6	9,7	9,46	9,18	8,6

Kaynak: (Schneider, 2013)

Tablo 4: 1999-2010 Yılları Arası İçin 38 OECD Ülkesinin Çeşitli Değişkenlerin Kayıt Dışı Ekonomideki Ortalama Görelî Etkisi (%)

Ülke	Kayıt Dışı Ekonominin Ortalama Büyüklüğü	Kişisel Gelir Vergisi	Dolaylı Vergi	Vergi Ahlakı	İşsizlik	Kendi hesabına çalışanlar	GSYİH Büyüme	Girişim hürriyeti
Avustralya	13,8	12,4	13,4	14,1	18,1	15,8	13,2	13
Avusturya	9,8	12,4	14,6	14,1	11,8	16,8	15,9	14,4
Belçika	21,5	12,9	12,8	14,4	16,2	16	14,2	13,3
Bulgaristan	34,6	14,9	13,5	14,8	14,8	14,2	13,7	14,2
Kanada	15,6	12,7	14,9	14,9	18,4	11,7	13,8	13,6
Şili	19,4	16,1	14,1	14,1	14,2	12,9	14,4	14,3
Kuzey Kıbrıs	27,2	13,8	14,5	14,5	14,3	14,5	13,8	14,6
Çek Cumhuriyeti	17,6	15,1	16	14	11,5	13,1	14,3	15,9
Danimarka	17,3	10,8	131	14,7	18,2	15,6	14,4	13,2
Estonya	21,7	16,4	14,4	14,5	12,4	13,1	14	15,2
Finlandiya	17,4	15,4	13	14,8	12,9	16,9	13,7	13,3
Fransa	14,8	9,1	14,4	14,8	15,1	17,3	15,1	14,3
Almanya	15,7	16,6	13,2	15	13	12,8	15,1	14,2
Yunanistan	27	10,3	16,2	14,5	10,4	18,7	14,3	15,5
Macaristan	24,1	14	14,1	15	15	14,2	13,5	14,2
İzlanda	15,2	12,4	14,3	14,7	15,1	14,4	14,8	14,3
İtalya	26,9	13	13,9	14	14,5	14	16,6	13,9
Kore	26,3	13,3	14,4	14,9	13,3	14,6	15,3	14,2
Letonya	22,2	14,6	14,3	13,9	15,1	14,6	13,3	14,2
Litvanya	25,4	13,1	14,5	14,1	15,1	14,5	14,2	14,5
Lüksemburg	9,6	14,7	14,3	14,2	13	14,9	14,5	14,3
Malta	27,3	14,3	14,3	15,1	14,3	14,3	13,4	14,3
Meksika	30	14,3	13,7	14,5	14,4	14,2	14,9	13,9
Hollanda	13,2	14,6	13,6	14	16,1	13,7	14,2	13,8
Yeni Zelanda	12,2	14,6	14,2	14,2	15,2	14,3	13,2	14,2
Norveç	18,6	14,1	13,8	14,2	14,1	14,5	15,4	13,9
Polonya	26,4	14,1	14,4	14,4	14,2	14,5	14,1	14,4
Portekiz	22,7	12,5	14,1	14,9	14,2	14,4	15,9	14,1
Romanya	32,2	15,5	14,2	13,9	14,2	14,1	14	14,2
Slovakya	17,5	15	14,7	14,7	14,4	14,4	12	14,8
Slovenya	25,2	14,4	14,3	14,4	14,8	14,4	13,2	14,4
İspanya	22,8	11,2	13,6	14,6	17,5	16,4	13,8	12,9
İsveç	18,6	14,9	14,3	14,6	13,3	14,2	14,2	14,5
İsviçre	8,3	13,8	13	15,7	13,4	14,4	14,8	14,8
Türkiye	30,6	13,9	14,1	14,5	13,7	14,5	15,1	14,3
Birleşik Krallık	12,5	13,6	14	14,3	18,1	12,4	13,7	14
ABD	8,7	13,9	14,1	13,7	14,9	14,4	15	14,1
Ortalama	20,3	13,8	14,1	14,5	14,6	14,6	14,3	14,2

Kaynak: Schneider and Buehn (2012)

Tablo 5: 38 OECD Ülkesi İçin Vergiden Kaçırma Oranları

Ülke	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	Ort .
Avustralya	2,1	2	2	2	2	1,9	1,9	1,8	1,7	1,5	1,5	1,6	1,8
Avusturya	1,6	1,5	1,4	1,5	1,5	1,5	1,5	1,4	1,3	1,2	1,1	1,4	1,4
Belçika	2,8	2,6	2,6	2,6	2,7	2,6	2,6	2,4	2,2	2	1,9	2,1	2,4
Bulgaristan	6,8	6,4	6,2	6,3	6,4	6,1	5,9	5,5	5,1	4,8	4,4	4,8	5,7
Kanada	2,1	2	2	2	2	2	1,9	1,8	1,7	1,5	1,5	1,7	1,9
Şili	4,5	4,2	4,1	4,2	4,3	4,1	4	3,7	3,5	3,3	3,4	3,7	3,9
Kuzey Kıbrıs	6,3	5,9	5,7	5,8	6	5,9	5,7	5,3	5	4,7	4,4	4,5	5,4
Çek Cumhuriyeti	3,4	3,2	3,2	3,2	3,3	3,2	3	2,8	2,5	2,1	2,1	2,3	2,9
Danimarka	2,6	2,4	2,4	2,5	2,5	2,4	2,4	2,2	2	1,7	1,7	1,9	2,2
Estonya	-	3,7	3,6	3,7	3,7	3,5	3,4	3,1	2,9	2,5	2,8	2,8	3,2
Finlandiya	2,7	2,5	2,4	2,5	2,5	2,5	2,4	2,2	2,1	1,9	1,8	2	2,3
Fransa	2	1,9	1,8	1,9	1,9	1,9	1,8	1,7	1,6	1,4	1,4	1,6	1,7
Almanya	2,2	2,1	2	2,1	2,2	2,1	2,1	1,9	1,8	1,6	1,5	1,7	1,9
Yunanistan	5,6	5,3	5,2	5,3	5,3	5,1	5	4,6	4,4	4	3,7	4	4,8
Macaristan	4,5	4,2	4,1	4,1	4,2	4,1	4	3,7	3,6	3,2	3	3,3	3,8
İzlanda	3	2,9	2,8	2,9	3	2,8	2,7	2,5	2,3	2	2,1	2,3	2,6
İrlanda	3,1	2,9	2,8	2,9	3	2,9	2,8	2,6	2,6	2,4	2,5	2,6	2,8
İtalya	4,6	4,2	4,1	4,2	4,4	4,3	4,2	4	3,8	3,4	3,3	3,6	4
Kore	6,7	6,2	6	6,1	6,2	6	5,9	5,5	5,2	4,7	4,3	4,8	5,6
Letonya	3,7	3,5	3,4	3,4	3,4	3,3	3,2	2,9	2,7	2,7	2,3	2,7	3,1
Litvanya	4,1	3,9	3,8	3,8	3,8	3,6	3,5	3,2	3,1	3,1	2,7	3,2	3,5
Lüksemburg	1,5	1,4	1,4	1,4	1,4	1,4	1,4	1,3	1,2	1,1	1	1,2	1,3
Malta	5,5	5,2	5,1	5,3	5,4	5,3	5,2	4,8	4,6	4,2	4	4,6	4,9
Meksika	7,7	7,1	7,1	7,3	7,5	7,2	7,1	6,5	6,1	5,8	5,6	6,2	6,8
Hollanda	2,3	2,1	2,1	2,2	2,3	2,2	2,2	2	1,9	1,7	1,7	1,9	2
Yeni Zelanda	2,1	1,9	1,9	1,9	1,9	1,8	1,8	1,7	1,6	1,5	1,4	1,6	1,8
Norveç	2,8	2,7	2,6	2,7	2,7	2,6	2,6	2,4	2,3	2	2	2,2	2,5
Polonya	4,9	4,6	4,6	4,7	4,8	4,6	4,5	4,2	3,8	3,4	3,2	3,5	4,2
Portekiz	4,6	4,3	4,2	4,4	4,6	4,5	4,4	4,2	3,9	3,4	3,3	3,7	4,1
Romanya	7	6,7	6,5	6,6	6,6	6,3	6,2	5,6	5,4	5	4,6	5,2	6
Slovakya	2,8	2,7	2,6	2,7	2,7	2,6	2,5	2,3	2,1	1,9	1,8	1,9	2,4
Slovenya	5	4,7	4,6	4,7	4,8	4,6	4,5	4,1	4	3,5	3,2	3,6	4,3
İspanya	3,2	3	2,9	3	3	3	2,9	2,8	2,6	2,5	2,5	2,7	2,8
İsveç	2,8	2,6	2,6	2,6	2,7	2,6	2,5	2,4	2,2	2	1,9	2,2	2,4
İsviçre	1,6	1,5	1,4	1,5	1,6	1,5	1,4	1,3	1,2	1	1	1,2	1,4
Türkiye	7,8	7,3	7,4	7,5	7,5	7,1	6,8	6,3	5,7	5,3	5,3	5,7	6,7
Birleşik Krallık	2,1	1,9	1,9	1,9	2	1,9	1,9	1,8	1,7	1,5	1,6	1,6	1,8
ABD	0,6	0,6	0,6	0,6	0,6	0,6	0,6	0,5	0,5	0,5	0,5	0,5	0,5
Ortalama	3,6	3,4	3,4	3,4	3,5	3,4	3,3	3,1	2,9	2,6	2,5	2,8	3,2

Kaynak: Buehn and Schneider (2012)

1.8. KAYIT DIŞILIKLA MÜCADELEDE MALİ BİR ARAÇ OLARAK VERGİLENDİRME

Vergi ve benzeri yükümlülüklerden kurtulma isteği, kayıt dışı ekonomik faaliyetlere sebep olsa da, hangi sebeple ve ne Şekilde olursa olsun, kayıt dışı ekonomi her durumda vergi kaybı yaratmaktadır. Vergi kayıplarının sadece vergi kaçağılığı ya da kayıt dışı ekonominin varlığından kaynaklandığına dair bir inanıŐ olsa da, vergi yasalarının hazırlanmasındaki siyasi dıŐünce ve vergi yönetimindeki etkinsizlik de vergi kayıplarının oluşmasına neden olmaktadır (Batırel, 1989:4).

Kayıt dışılığın yaygınlığı devlet açısından öncelikle vergi kaybı anlamına gelmektedir. Aynı zamanda bu durum, işsizlik, büyüme, makro ekonomik göstergelerin sağlıklı bir Şekilde hesaplanamaması ve böylece etkin politikaların yürütülememesi anlamını taşımaktadır (Çomaklı, 2007:63).

1.8.1. Kayıt Dışılıkla Mücadelede Vergilendirmenin Dayanması Gereken İlkeler

1.8.1.1. Genel İlkeler

1.8.1.1.1. Sosyal vergileme ilkeleri

Sosyal adaletin gerçeğleştirilmesinde bir sosyal politika aracı olarak vergiler büyük önem taşır. Buna göre vergi tarifelerinde değişiklikler yapılması, gelir dağılımında adaletin sağlanması ve bireylerin fırsat eşitliği sağlanması bakımından önemlidir.

1.8.1.1.2. Vergilemede genellik ilkesi

Genellik ilkesi, vergi hak ve ödevlerinin “herkese” ait olduğunu belirleyen bir ilkedir. Vergi ödeme güçlerine göre herkesin vergi ödemesi, vergide genellik ilkesinin özünü oluşturmaktadır (Akdoğan, 2007:195).

VatandaŐlar arasında dil, ırk, cinsiyet, siyasi ve dıŐünce vb. iktisat dışı ayrımlara dayanılarak vergilendirmeye gidilmesi vergilemede genellik ilkesi açısından uygun değildir (Çağan, 1982:147). Herkesin vergi ödemek zorunda olması ilkesine rağmen, hiç bir ölkede bunun tam olarak gerçeğleştirilebilme olanağı yoktur. Yardım dernekleri,

siyasi partiler ve kamu hizmeti gören kuruluşlar vb. bazı sebepler yüzünden genellikle vergilemeye tabi tutulmazlar.

Ayrıca ekonomik amaçlara dönük olarak örneğin yatırımları teşvik için vergi ayrıcalıkları kabul edilir (Erginay, 1995:35). Gerek ekonomik, sosyal, politik ve gerekse vergi adaleti ile ilgili nedenlerle mükelleflere vergi indirimleri, muafiyetlik ve istisnalar tanınmakta ve böylece bir kısım mükellefler ile vergi konuları vergi dışında tutulmuş olmaktadır.

1.8.1.1.3. Vergilemede eşitlik ilkesi

Vergilemede eşitlik ilkesine göre, bireyler genel vergi yüküne, kendi ödeme güçlerine göre katılmalıdırlar. Diğer bir ifade ile vergilemede eşitlik ilkesi, mükelleflerin vergi ödeme güçlerini dikkate almak suretiyle vergilendirilmesidir. Bu ilkenin vergilemede adaleti sağlama açısından çok büyük bir önemi bulunmaktadır.

Vergilemede eşitlik ilkesi, vergi ödeme gücü bakımından aynı olanların aynı vergilendirme şartlarına tabi tutulması, buna karşılık vergi ödeme gücü farklı olanların, farklı vergilendirme şartlarına tabi olması, vergilemede “yatay eşitlik”; farklı durumda olanların farklı vergileme şartlarına tabi tutulması ise, vergilemede “dikey eşitlik” olarak nitelendirilir (Pehlivan, 2004:162).

1.8.1.1.3. Vergilemede adalet ilkesi

Vergilemede adalet ilkesine göre, vergilerin mükellefler arasında adil ölçülere göre dağılımı gerçekleştirilmelidir. Vergi yükünün adaletli biçimde dağıtılmasını amaçlayan adaletli bir vergi sisteminde; kimden ne kadar vergi alınacağı, yükümlülerin kişisel durumlarına göre ölçüsünün ne olacağı belirlenmesi büyük bir önem taşımaktadır. Bununla birlikte vergi adaletinin kişiye, topluma, yere ve zamana göre değişebilir nitelikte olması, herkes için geçerli olabilecek ölçülerin belirlenmesini olanaksız kılmaktadır. Bu durum bazı teknik esaslardan yararlanarak vergi adaletine ulaşmaya çalışma düşüncesinin ilke olarak kabul edilmesi genel kabul görmüştür (Akdoğan, 1990:6-7).

Vergide adalet; ilgili yasal düzenlemeler yapılırken, yasa koyucunun adalet düşüncelerine ve temel vergi ilkelerine göre oluşmakla birlikte, gerçekleştirilmesi öngörülen adaletin uygulama bakımından da sağlanması büyük önem taşır. Başka bir deyişle, adil olarak hazırlanmış olan vergi yasalarının, uygulama itibarıyla da adalete ters düşmeyecek etkinlikte uygulanması gerekir (Akdoğan, 2007:196).

1.8.1.1.4. Vergilemede fayda ilkesi

19. ve 20. yüzyılda kamu maliyesi teorisyenleri tarafından vergi sistemlerinin ödeme gücü ilkesine göre yapılandırılması gerektiği önerilmiş ve bu ilkeyle kamu harcamalarında bireysel fedakarlıkların minimize edilebileceği savunulmuştur (Brown ve Jackson, 1990:300).

Vergilerle finanse edilen kamu hizmetlerinden faydalanan kişiler, söz konusu faydalanma oranında vergi ödemek durumundadırlar. Bu ilkeye göre, piyasada fiyatlar, mal ve hizmetleri kullananların elde ettikleri faydayı ölçüyorsa, vergiler de kamu hizmetlerinden faydalananların elde ettikleri faydayı ölçer. Dolayısıyla vergiler, bireylerin elde ettikleri faydaların karşılığıdır. Vergilemede fayda ilkesi vergi gelirlerini artırma açısından büyük bir çekiciliğe sahiptir. Vergiler ayrı ayrı değil, finanse ettikleri kamu hizmetlerinin miktarı ile ilişkili olarak göz önünde bulundurulur. Vatandaşların vergi ödemelerinin yararlandıkları hizmetlere bağlanması, kamu mallarının sağlanmasında etkinlik şansını artırır (Gökbunar, 1998:12).

1.8.1.2. Mali Vergileme İlkeleri

1.8.1.2.1. Vergilemede yeterlilik (verimlilik) ilkesi

Vergilemenin temel amacı, devletin yeterli gelir sağlayarak kamu harcamalarını finanse etmesidir. Kamu hizmetlerinin sürekli artışı sonucunda devlet vergisel açıdan yeni vergileri uygulamaya koymakta ya da uygulanan vergilerde gelirleri artırıcı yönde düzenlemeler yapmaktadır (Plank, 1953:183). Bu bakımdan, verginin kamu harcamalarının karşılanması için başvuru bir araç oluşu, verginin ilk ve önemli amacı olduğunu ortaya koymaktadır. Bu nedenle vergiye ilişkin tarh ve tahsil giderleri çıktıktan sonra geri kalan kısmın kamu harcamalarını karşılayacak ölçüde olması gerekmektedir.

Vergilemede yeterlilik ilkesine ne derecede ulaşılabildiği, vergi gelirlerinin kamu harcamalarını karşılama oranı ile ölçülmektedir. Verginin amaçlarından ilki mali amaç olduğundan, kamu harcamalarının vergi gelirleriyle karşılama oranı yükseldikçe, yeterlilik ilkesine uygun bir durum için aşama kaydedilmiş olmaktadır. Verginin mali amacı ve dolayısıyla yeterlilik ilkesi mutlak olmayıp, belirlenmiş olan kamu harcaması hedefine göre nispi olarak belirlenmektedir (Önder ve Türel, 1993:30).

Vergilemede yeterlilik ilkesi gereği, vergi muafiyet, istisna ve indirimlerinin çok düşük tutulması gerekir. Dolayısıyla, bir vergi kanunda vergi ayrıcalıkları adalet ve ekonomik teşvikler düşüncesiyle geniş tutulmuşsa, o verginin uygulanmasından önemli bir hasılat beklenemez, o vergi verimli olamaz.

Vergilemede yeterlilik ilkesiyle ilgili olarak diğer vergileme ilkeleri; “Vergilemede Genellik İlkesi”, “Vergilemede Tasarruf İlkesi”, “Vergilemeden Kaçınılmazlık İlkesi”, “Vergilemede Görünmezlik İlkesi”, “Vergileme Nispetlerinde İtidal (Optimumluk) İlkesi”dir (Türk, 1992:144-145).

Vergilemede genellik ilkesine göre bir vergi sistemi, bütün gelirleri, harcamaları ve her çeşit serveti vergilendirdiği ölçüde verimli olmaktadır.

Vergilemede iktisadilik ilkesine göre, bir vergi sisteminin meydana getirilişi ve unsurlarının teknik biçimlendirilmesinde, vergi idaresinin ve bütün mükelleflerin tarh, tahsil ve kontrolden doğan giderleri, mümkün olduğu ölçüde düşük düzeyde ayarlanmalıdır (Neumark, 1975:404).

Vergilemede kaçınılmazlık ilkesine göre, vergi mükelleflerinin vergi kaçırılmalarını, vergiden kaçınmalarını, ödedikleri vergileri fiyat mekanizması ile üçüncü şahıslara yansıtılmaları mümkün olduğu ölçüde azaltılmalıdır (Türk, 1992:146).

Vergilemede görünmezlik ilkesine göre vergi, mükellefin gelirini, harcamasını azaltır. Bu nedenle vergi mükellefinin ödediği vergiyi psikolojik olarak hissetmemesi veya daha az hissetmesi gerekir. Bu ilkeye göre, vergi oranlarının çok yüksek olmamasına dikkat edilmesi gerekir.

Vergi nispetlerinde optimumluk ilkesine göre ise, vergi tarifesi nispetinde vergi hasılatını en yükseğe çıkaracak bir oranın bulunması ve seçilmesi gereklidir. Bu oran genellikle en yüksek vergi oranı değil, vergi hasılatını en yüksek düzeye çıkaran en uygun-optimal vergi oranıdır.

1.8.1.2.2. Vergilemede esneklik ilkesi

Wagner, vergilemede esneklik ilkesini "Vergileme, mali ihtiyaçlardaki değişmelere uyabilecek ve diğer finansman kaynaklarından karşılanamayan masraf açığını kapatabilecek unsurları kapsamalıdır" şeklinde açıklamıştır. Bu ilkenin varlığını haklı kılan nedenler; uzun süreli yapısal etkenler ve kısa süreli konjonktürel etkindir. Bu etkenler dolayısıyla kamusal ihtiyaçlarda meydana gelen artışların vergilerle otomatik olarak karşılanması gerekir (Turhan, 1993:202).

Neumark, vergilemede esneklik ilkesini "Vergilemenin Bütçe Giderlerini Karşılama Politikası ile İlgili Uyum Kabiliyeti İlkesi" şeklinde ele almış ve bu ilkeyi, "Vergi sistemi, ihtiyaç halinde kısa bir süre içinde vergi hukukuna uygun tedbirler aracılığıyla iktisadi açıdan rasyonel yollarla karşılanamayan normal ölçüyü fazlasıyla geçen, devamlı olarak yeniden veya bir defaya mahsus olağanüstü giderler neticesinde meydana gelen fazla ihtiyaç için gerekli ilave gelirleri sağlamaya elverişli olmalıdır" şeklinde açıklamıştır (Neumark, 1975:63).

Vergilemede esneklik ilkesine göre, belirli vergilerin veya bir bütün olarak vergi sisteminin büyüyen kamu harcamalarının finansmanını karşılamaya yetecek kadar esnek olması gerekir (Plank, 1953:63).

Ayrıca vergi gelirlerinin ekonomik şartlardaki değişiklikleri yani gerek reel üretim de, gerekse fiyat seviyesinde meydana gelen değişiklikleri yakından izleyebilmesi gerekir. Dolayısıyla uzun süreli yapısal nedenler veya kısa süreli konjonktürel etkenler dolayısıyla meydana gelen kamusal harcamalarındaki artışların, vergiler tarafından otomatik olarak karşılanabilmesi - verginin otomatik esnekliği⁷ - önemlidir. Artan kamu harcamalarının mevcut vergilerdeki artışlarla karşılanamaması halinde, vergi

⁷ Bir ekonomide vergilerin otomatik stabilizatörlüğü, gelir düzeyindeki değişikliklere karşı vergi miktarındaki değişikliklerin ne olduğuna diğer bir deyişle, GSMH'daki değişikliklere vergi hasılatının esnekliğine bağlıdır.

oranlarında yapılacak artışlarla hasılatın belli bir düzeye kadar artırılmasının mümkün olduğu durumlarda "müdahaleli esneklik" durumu ortaya çıkmaktadır (Tekir, 1987:56).

1.8.1.3. İktisadi Vergileme İlkeleri

Vergilemenin iktisadi etkileri, vergilerin temel iktisadi amaçlarının gerçekleştirilmesine katkı sağlayacak nitelikte olmasını ifade eder. Devletin temel iktisadi amaçları, iktisadi büyüme ve gelişmenin sağlanması yanında, tam istihdam, fiyat istikrarı, dış denge ve adil gelir dağılımının sağlanması şeklinde özetlenebilir. Belirtilen bu amaçlara, kıt olan kaynakların etkin kullanımı ve dağılımı ile ulaşılabilir.

Vergilemenin iktisadi etkilerini; vergilemede tarafsızlık ilkesi ve vergilemede iktisadi etkinlik ilkesi olarak iki temel başlık altında incelemek mümkündür.

1.8.1.3.1. Vergilemede tarafsızlık ilkesi

Vergilerin tarafsızlığı, devlet tarafından alınan vergilerin miktarının, piyasanın işleyişini bozmayacak bir düzeyde olmasını ifade eder. Bu nedenle vergiler ne kadar az olursa o kadar tarafsız olur (Pehlivan, 2004:160).

Bir vergi sisteminin tarafsız olabilmesi için;

- Tespit edilen vergi oranlarının düşük olması,
- Vergi oranlarının düz olması,
- Belirli kişi ve kurumlara vergi imtiyazları tanınamaması gerekir (Aktan, 2002:5).

Verginin tarafsız olması; vergi yükümlülüklerini vergiden önce bulduğu gibi terk etmesine bağlıdır. Oysa vergilerin bazıları artan oranlı, bazıları sabit oranlı, bazıları da azalan oranlıdır. Vergilemede uygulanan değişik vergi oranları vergilerin tarafsız olmasını önler. Vergilerin tarafsız olabilmeleri vergi yükümlülüklerinin vergiden sonraki karşılıklı ekonomik sosyal ilişkilerinde değişiklik meydana gelmemesini gerektirir (Türk, 2008:130).

1.8.1.3.2. Eşit (tek) oranlı vergi tarifeleri

Vergi matrahındaki değişmelere karşın, vergi oranının aynı kalmasına eşit oranlılık denilmektedir. Sabit oranlı ya da tek oranlı vergiler de denilen bu uygulama, vergi matrahı ne olursa olsun, marjinal birimin aynı kaldığı esasına dayanır. Adil olarak görülmesi, uygulaması ve hesaplamasının kolay olması, mükellefleri sıkmaması ve zorlamaması gibi nedenler eşit oranlı vergi tarifesinin olumlu yanlarını oluşturmaktadır.

1.8.1.3.3. Artan oranlı vergi tarifesi

Vergi matrahındaki artma veya azalmaya bağlı olarak, vergi oranının da aynı oranda artması veya azalması durumudur. Vergi matrahı yükseldiğinde, efektif ortalama vergi oranı da yükseliyor ise, vergi artan oranlı demektir. Bu durumda, artan oranlı vergi uygulaması dolayısıyla vergi oranı, vergi matrahının artış oranından daha hızlı yükselecektir. Vergi ödeme gücüne ulaşmak için de kullanılan artan oranlı vergi tarifesi, vergi konusu ve mükellefe göre çeşitli şekillerde ortaya çıkabilmektedir (Akdoğan, 1997:193).

Artan oranlı tarifelerle ilgili olarak artan oranlılığının ölçüsünün ne olacağı, vergi kaybına yol açacağı, uygulamasının karmaşık ve masraflı olduğu, etkin vergileme yapılsa bile tasarrufu engellediği yönde eleştiriler bulunmaktadır. Ancak bu tarifelerin ne olacağı günümüzde yasama organı tarafından belirlenmektedir. Artan oranlı vergi tarifesi, sınıf usulü artan oranlılık, dilim usulü artan oranlılık, gizli artan oranlılık gibi başlıklar altından incelenebilir.

- Sınıf Usulü Artan Oranlılık

Düz veya katı oranlılık da denilen bu tarife şeklinde, vergi oranı, matrah diliminin değişmesine bağlı olarak azalmakta veya yükselmektedir. Vergi konusu olan gelirin tabi olduğu dilimin yükselmesi durumunda, tüm matraha uygulanacak oran da yükselmekte, sınıf değiştikçe matrahın geneline uygulanacak vergi oranı da yükselmektedir.

- Dilim Usulü Artan Oranlılık

Düz ya da sınıf usulü artan oranlılığın sakıncalarının giderilebilmesi için geliştirilmiş bu tarife şeklinde, matrah; tarifenin öngördüğü dilimlere bölünmekte, her dilim için ayrı bir vergi oranının uygulanması yoluna gidilmektedir.

- Gizli Artan Oranlılık

Gizli artan oranlılık bir tarife olmaktan çok, uygulama sonucu vergi oranlarındaki değişimin bir sonucudur. Vergi gerçekte düz oranlıdır ve matrahdaki değişimin etkisi altında değildir. Matrah dikkate alınmaksızın herkese aynı boyutta indirim yapılması sonucunda, mükelleflerin vergi yüklerinin birbirinden farklı olmasına yol açar.

1.8.1.3.4. Azalan oranlı vergi tarifesi

Azalan oranlı vergi tarifelerinde ilk durum matrah düşerken vergi oranının da düşme göstermesi, ikincisi ise, matrahdaki yükselmeye rağmen vergi oranlarının gittikçe düşme göstermesidir. Matrah ve vergi oranının aynı doğrultuda azalması durumunda, vergi oranının en yüksekte başlamak suretiyle, vergi matrahındaki azalmaya uyumlu olarak, düşmesidir. Bu uygulama, artan oranlı vergi yapısının tersine çevrilmiş halidir.

Matrahın artması – vergi oranının azalması durumunda ise, matrah belirli bir rakamdan başlayarak bu rakamdan itibaren yükselme göstermektedir. Matrah yükseldikçe, matrah dilimlerine uygulanacak vergi oranlarının azalması olarak tanımlanabilecek uygulamaya en iyi örnek damga vergisidir (Akdoğan, 1997:201).

1.8.1.3.5. Vergilemede iktisadi etkinlik ilkesi

Ekonomide kalkınma amaçlı bir yol izlendiğinde güvenilir asli mali kaynak olarak başvurulabilecek kaynak vergilerdir. Bu ilkeye göre vergilerle iktisadi kalkınmaya elverişli faaliyetler teşvik edilip, verimli olmayan faaliyetler caydırılmalıdır (Gökbunar, 1998:8).

Vergilemede iktisadilik ilkesine göre, bir vergi sisteminin meydana getirilişi ve unsurlarının teknik biçimlendirilmesinde, vergi idaresinin ve bütün mükelleflerin tarh, tahsil ve kontrolden doğan giderleri, mümkün olduğu ölçüde düşük düzeyde ayarlanmalıdır (Neumark,1975:404).

Vergilemede kaçınılmazlık ilkesine göre, vergi mükelleflerinin vergi kaçırmalarını, vergiden kaçınmalarını, ödedikleri vergileri fiyat mekanizması ile üçüncü şahıslara yansıtmaları mümkün olduğu ölçüde azaltılmalıdır (Türk, 1992:146).

Vergi sisteminin günün ekonomik koşullarına ve gereksinimlerine uygun bir biçimde düzenlenmesi ekonomik etkinlik görüşünün ortaya koyduğu bir ilkedir. Bu ilkeye göre vergi sistemleri, içinde bulunulan ekonomik duruma, gerekli etkiyi sağlayacak biçimde yapılandırılmalıdır. Son olarak vergi, kamu ekonomisinin finansmanında kullanılan en önemli bir araç niteliğinin ötesinde, konjonktür ve istihdam politikası amaçlarına olanak verdiği ölçüde etki edebilecek bir biçimde düzenlenmelidir (Herekman, 1988:32).

1.8.2. VERGİLEME VE İKTİSADİ BÜYÜME

Kavram olarak kişi başına gerçek gelirdeki artış olarak tanımlanan ekonomik büyümeyi gerçekleştirmek iktisat politikası ile birlikte aynı zamanda maliye politikasının da temel amaçlarından biridir. Ekonomik istikrarı sağlamak amacını yerine getirmeye çalışan maliye politikası uygulamalarının, aynı zamanda ekonomik büyümeyi gerçekleştirmek amacına da yönelik olması gereklidir. Ekonomik istikrar maliye politikasının kısa dönemli, ekonomik büyüme ve kalkınma ise uzun dönemli amacıdır.

Ekonomik büyüme, genelde milli gelirin zaman içindeki artışını ifade eder. Bir başka açıdan büyüme, “ İktisadi yapıda nitelik ve nicelik itibariyle yığılımlı değişme ve gelişme ” anlamına gelir. Bu kapsamda bir ülkenin ekonomik gelişme düzeyi, söz konusu ülkede kişi başına düşen milli gelir ile ölçülür. Büyüme hızı, kişi başına düşen milli gelirden her yıl meydana gelen nispi artışı ifade eder. Kişi başına düşen milli gelir bakımından, günümüzde, ülkeler arasında hala çok büyük farklar bulunmaktadır. Ekonomik büyüme, bu bakımdan, sürekli olarak gündemde bulunmakta ve büyüme modelleri ortaya atılmaktadır (Sönmez, 1994:235).

Kişi başına düşen reel milli geliri yükseltmek ve az gelişmişlikten kurtulabilmek için tasarrufların milli gelire oranını yükseltmek gerekir. Bunun için vergileme ile kamusal tasarruf düzeyi, dolayısıyla, sermaye birikimine katkıda bulunacak kaynak miktarı yükseltilebilir. Vergilerle özel tasarruf düzeyi de etkilenebilir (Batirel, 1976:32).

Ekonomik büyüme ve kalkınma günümüzde hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ülkelerin temel makroekonomik amaçlarından biri olarak kabul edilir. Gelişmekte olan ülkelerde kamu harcamaları milli gelirden daha hızlı arttığından, kamu gelirlerinin artış hızının da milli gelir artış hızından daha fazla olması gerekir. Teknik bir ifade ile belirtilirse; kamu harcamaları ve gelirlerinin esneklikleri eşit olmalıdır.

Az gelişmiş ekonomilerde vergilerin konusu ve oranları; kaynakların optimal dağılımını bozmamalı ve büyüme politikasının önceliklerine ters düşmemelidir. Gelişmelerine öncelik verilen sektörler için vergiler, diğer sektörler için uygulanan vergilerden ağır olursa; bu gibi sektörlerde üretim artışı gerçekleşemez. Örneğin; gıda sanayinin geliştirilmesi istendiği zaman, bu sektör için gerekli makine ve teçhizatın ithalatına yüksek gümrük vergileri koymamak ve bu sektörde elde edilen gelirleri yüksek oranlarda vergilendirmemek gerekir. Aynı şekilde, üretimi veya tüketimi azaltılmak istenen mal ve hizmetler yüksek oranlarda vergilendirilmelidir. Örneğin lüks tüketim mallarına veya ithalatına ağır vergiler koymak yerinde olur (Savaş, 1986:61).

Az gelişmiş ülkelerde, kamu maliyesinin temel amacı, sermaye birikimine katkıda bulunmak, kişi başına düşen reel geliri artırmak iken; gelişmiş ülkelerde ekonomik istikrara ilişkin düzenlemeler hariç, harcamalar bir gelir hedefi olarak kabul edilir. Vergileme, hem gerçekleştirdiği doğrudan katkılar, hem de kontrol ve teşvik açısından yarattığı dolaylı etkiler nedeniyle ekonomik kalkınmanın finansmanı için önemlidir. Bu nedenle az gelişmiş ülkelerde iktisadi ve ekonomik gelişmeyi sağlamanın yolu vergi kapasitesine bağlıdır. Bu bakımdan vergi potansiyeli konusunu incelemek önem taşımaktadır.

1.8.2.1. Vergi Potansiyeli

Bir ülkede vergi potansiyelini belirleyen faktörler:

- Fert başına milli gelir
- Gelirin bölüşümündeki eşitsizlik derecesi
- Çeşitli iktisadi faaliyetlerin milli gelir içindeki payı
- Vergi idaresinin etkinliği olarak sıralanabilir.

Milli gelir hesaplama yöntemleri ile bulunan milli gelir ile, vergi beyannameleri ile beyan edilen milli gelir çok farklıdır. Burada vergi potansiyeli önemli rol oynamaktadır. Vergi, ancak bir ülkenin asgari geçim düzeyi üzerinden alınır. Vergi ile aktarılan bu fonlar, özel kesim tasarruflarını ve sonuçta sermaye birikim oranını düşürür. Böylece, bir ülkenin vergi potansiyelinin, toplumun asgari zorunlu tüketiminin üstündeki fiili tüketim fazlasına dayandığı söylenebilir (Batirel, 1976:42).

Ekonomik büyüme üzerinde etkili olan bir diğer faktör bir ülkedeki vergileme yapısıdır.

1.8.2.2. Vergileme Yapısının Özellikleri

Az gelişmiş ülkelerde vergi yapısı içinde dolaylı vergiler önemli bir yer tutmaktadır. Uzun dönemde kişi başına düşen milli gelir arttıkça, dolaysız vergilerin milli gelir içindeki payı artar. Gelir ve servet üzerinden alınan dolaysız vergilerin dışındaki vergiler, kamu harcamalarındaki artış hızına ayak uyduracak bir gelir esnekliğine ve geniş tabana sahip değildir.

1.8.2.2.1. Gelir vergisi ve iktisadi büyüme

Gelir vergisi; gerçek kişilerin belirli bir dönemde elde ettikleri irat ve kazançların safi tutarı üzerinden mükellefin kişisel ve ailevi durumunu dikkate alarak hesaplanan vergidir. Ülkeden ülkeye değişiklik gösterebilmekle birlikte, bu vergi genellikle artan oranlı bir tarifeye göre alınan dolaysız bir vergidir. Gelir vergisi dolaysız, subjektif vergiler arasında günümüzde en yaygın uygulanan bir vergidir. Gelir vergisinin, gelişme sürecinde ekonomi içindeki payı büyür. Bu bakımdan gelir vergisinin gelir esnekliği büyüktür. Yani, iktisadi gelişim süreci boyunca kişi başı milli gelir arttıkça, gelir vergisi hasılatı artar. Ancak vergi idaresinin etkin olmayışı nedeniyle, az gelişmiş ülkelerde gelir vergisi hasılatı düşüktür. Gelir üzerinden alınan gelir vergisinin etkin ve verimli bir uygulamaya kavuşturulması için bazı şartların varlığı gereklidir. Eker vd., 1997:236'ya göre bunlar;

- Ülkede geçimlik kesimin ağırlık ve önemini kaybedip, yerini yaygın bir piyasa ekonomisinin ilke ve koşullarının egemen olduğu bir ortama bırakılmış olması,
- Yükümlüler arasında okuma-yazma oranlarının yükseltilmesi,

- Sağlıklı ve güvenilir bir muhasebe sisteminin yaygın bir uygulamaya kavuşturulmuş bulunması,
- Dürüst ve etkin çalışan bir vergi idaresi,
- Yükümlülerin vergilemeye karşı uyum ve anlayış içinde olmaları,
- Yüksek gelir tabakasındaki fertlerin siyasi organ üzerine ağırlık ve etkilerini koyarak vergi düzenlemeleri ve güvenlik önlemlerine karşı çıkmaları gerekir.

Belirtilen ilkeler doğrultusunda yapılan vergilendirmede ülke şartları göz önünde bulundurulmalıdır. Gelişmekte olan ülkelerin çoğu için geçerli olan istikrarsız iktisadi gelişme dinamiği ve adaletsiz gelir dağılımı düşünüldüğünde, bu tür ülkelerde gelir vergisinin etkin olarak uygulanmasında ne büyük güçlükler ile karşılaşılacağını öngörmek zor değildir.

1.8.2.2.2. Kurumlar vergisi ve iktisadi büyüme

Kurumlar vergisi; sermaye şirketlerinin bir dönemdeki elde ettikleri kar üzerinden devlete ödediği vergidir. Ülkelerin gelişme sürecinde, kişi başına milli gelir artışı, milli gelir içinde kurum kazançlarının payını artırmaktadır. Kurumlar vergisi hasılatının artış nedeni, vergi oranlarındaki artıştır. Az gelişmiş ülkelerde, kurumlar vergisinin uygulanması, gelir vergisine oranla daha kolaydır. Aynı zamanda, kurumların çoğunda genellikle yabancı sermaye katkısı olduğu için, yurt dışına aktarılacak karların bir kısmını vergi ile yurt içinde bırakmak mümkün olur. Bu konuda iki yöntem kullanılır.

1) Yatırım indirimi

2) Vergi erteleme

Bu teşvik tedbirleri, yatırımda kullanılacak fonlar üzerindeki vergi yükünü azaltır. İkincisi, bu teşvik tedbirlerinin uygulanacağı alanlar iyi seçilirse, gelişmeye katkı yapacak alanlara yatırımlar yöneltilebilir (Batirel, 1976:46).

1.8.2.2.3. Servet vergileri ve iktisadi büyüme

Servet, vergi ödeme gücünün bir göstergesi olarak düşünüldüğünden servetten vergi alınması yoluna gidilmektedir. Servet vergilemesi ile, vergileme kapasitesi bulunan mükelleflerin eşit işlem görmeleri amaçlanmaktadır (Akdoğan, 1997:216).

Servet vergileri denilince, az gelişmiş ülkelerde akla emlak üzerinden alınan vergiler gelir. Gelişme süreci içinde, uzun dönemde sermaye/hasıla oranının artacağı düşünülürse, servet (özellikle sermaye) üzerinden alınan vergilerin uzun dönem gelir esnekliğinin birden büyük olacağı düşünülebilir.

1.8.2.2.4. Harcama vergileri ve iktisadi büyüme

Harcamalar üzerinden alınan vergiler pek çok ülkede, vergi hasılatının büyük bir bölümünü oluşturmaktadır. Harcama vergisi, gelirin tüketilen bölümünü vergileyen, kişisel bir vergi olduğu için, az gelişmiş ülkelerde tasarruf eğilimini artırabilir. İktisadi gelişme süreci içinde, tasarrufların milli gelire olan oranının yükseldiği düşünülürse, bu vergi hasılatının giderek azalacağı söylenebilir. Bu verginin gelir esnekliğini artırmanın tek yolu, vergi tarifesinin artan oranlı yapılması ve bu oranların sık sık değiştirilmesidir. Harcama vergisi, yatırımların özel tasarruflarla yapılmasına yardımcı olur. Bu bakımdan, özel tasarrufların, yatırımlarda kullanılıp kullanılmamasına dikkat edilmeli, aksi halde bu tasarruflar vergilendirilmelidir.

Az gelişmiş ülkelerde yüksek gelir esnekliği olan mallar üzerinden alınan vergiler devlete büyük gelir sağlar. Ancak bu tip mallar (alkol, tütün, petrol ürünleri) oldukça sınırlıdır. Az gelişmiş ülkelerde özel tüketim vergilerinin, tasarruf düzeyini yükseltmeye yönelik olması, lüks tüketimi vergilemesi, böylece gelir dağılımında adalet amacına da hizmet etmesi gerekir. Kalkınma sürecinde de giderek mamul mal ve hizmetler üzerinden vergi alınmaya başlanır ve söz konusu vergiler genellikle spesifik esasa⁸ göre alınır.

Ekonomik büyüme daha önce vurgulandığı gibi daha fazla istihdam, daha fazla sermaye birikimi ve daha fazla yatırımla gerçekleşir. Vergiler, esas itibari ile bu ekonomik

⁸ Matrahın metre, metreküp, ağırlık gibi belirtilen ölçüler şeklinde alınmasına spesifik esaslı vergiler denilmektedir.

faaliyetler üzerine yüklenen bir maliyettir ve gelir ve fiyatlar üzerine yarattıkları etki ile piyasa koşullarının işleyişini bozar. Vergi oranları yükseldikçe bu maliyet caydırıcı bir hal alır ve vergilendirilen faaliyet cazibesini yitirir. İstihdama, sermaye birikimine ve yatırımlara uygulanan düşük vergi oranları ise bu faaliyetleri teşvik ederek büyümeye katkıda bulunur.

Yatırım teşvikleri ve diğer teşvikler piyasaların işleyişinde görülebilecek bazı aksamaları düzeltmek için kullanılabilir. Ancak, teşviklerin piyasaların yatırımcılara ve tüketicilere kıt iktisadi kaynaklarla ilgili verdiği sinyaller üzerinde bozucu etkisi olduğu unutulmamalıdır. Teşvikler, iyi kurgulanmış ve sistemli bir şekilde uygulanan bir program dahilinde, seçilmiş alanlarda ve yalnızca kalkınmaya yönelik projelere odaklanarak kullandıkları takdirde yararlı sonuç verebilmektedir. Ayrıca, teşvikler vergi gelirlerini azaltmakta ve sonuç verseler bile etkileri kısa vade ile sınırlı kalmaktadır. Yatırımlar ve özellikle yabancı sermaye girişi, uzun vadede yalnızca iyi yönetim yapılarının yerleşmiş olduğu gelişmiş piyasalara sahip ekonomilerde büyüme açısından öngörülen katkıyı sağlamaktadır.

2.BÖLÜM: ARZ YANLI İKTİSAT

2.1. ARZ YANLI İKTİSAT

Amerikalı iktisatçı Arthur Laffer, 1970’li yılların sonlarına doğru Keynezyen talep yönlü iktisat politikalarının yaratmış olduğu sorunlara bir çözüm yolu olarak vergi indirimlerinin toplam piyasa üretimini ve toplam vergi gelirlerini artıracığını savunmuştur. Laffer, Klasik iktisadi görüşün temel kabullerinden olan “her arz kendi talebini yaratır” şeklinde formüle edilen Say Kanunu’nu yeniden tartışmaya açmış ve Kanuna eleştirel bir bakış açısı getirmiştir. Laffer’e göre sorun artan talep karşısındaki arz yetersizliğinden kaynaklanmaktadır. Arzı teşvik edecek en önemli politika ise “vergi indirimleri politikası” olarak görülmektedir. Laffer’ in bu katkısı iktisat yazınında “arz yanlı iktisat” ya da “arz yanlı vergi politikası” olarak anılmaktadır (Aktan, 2004:53).

Arthur Laffer öncülerinden olduğu arz yanlı iktisadi şu şekilde tanımlamaktadır. “Arz yanlı iktisat, klasik iktisadın modern tarzda ifadesinden başka bir şey değildir.” (Hailstones, 1982:69) P. C. Roberts’e göre ise arz yanlı iktisat; “teşvikler ve görelî fiyatlar üzerindeki maliye politikası etkilerini inceleyen bir iktisat okuludur.” (Roberts, 1984:314).

Arz yanlı İktisat ile ilgili başka bir tanıma göre, “Arz Yanlı İktisat özellikle vergi indirimleri yoluyla üretimin ve vergi gelirlerinin olumlu etkileneceğini ve ekonomik büyümenin sağlanacağını savunan bir iktisat politikası aracıdır.” (Aktan, 1994:83).

Arz yanlı iktisadın temel ilkelerine baktığımızda; marjinal vergi oranlarındaki değişiklikler ekonomik birimlerin karar ve faaliyetlerini görelî fiyatlar üzerinden üç biçimde değiştirebilir: Bunlar boş durma karşısında çalışmanın görelî fiyatı, cari tüketim yerine gelecekte tüketimde bulunmanın görelî fiyatı, piyasa ekonomisi içinde faaliyette bulunma yerine yer altı ekonomisinde faaliyette bulunmanın görelî fiyatıdır. Marjinal vergi oranlarındaki bir indirimin, görelî fiyatları pozitif yönde etkileyeceği kabul edildiğinden, bireylerin tüketim yerine tasarrufa yönelmeleri, boş durma yerine çalışmayı tercih etmeleri beklenir.

Arz yanlı iktisat, “ekonomik büyüme” ve “ekonomik etkinlik” olarak iki önemli kavram üzerine kuruludur. Arz yanlı vergi politikasını savunanlar, vergi indirimlerinin

uzun dönemde vergi gelirlerini artırmasının yanısıra toplam üretimi de artıracığını savunmaktadırlar. Ancak bunun gerçekleşebilmesi için ekonomide etkinlik ve yüksek büyümeyi sağlayacak politikaları yürürlüğe konulması gerekir.

Arz yanlı iktisadın diğer bir temel ilkesi ise vergi oranları, vergi gelirleri ve toplam piyasa üretimi arasındaki ilişkiye dayanır. Vergi oranları indirildiğinde vergi gelirleri artacak, bu durum ise toplam piyasa üretimi olan GSYİH' nın artmasına neden olacaktır (Aktan, 2004:55).

2.2. ARZ YANLI İKTİSADA TARİHSEL YAKLAŞIM

1950'li yıllar Keynesyen Makro Teorinin dünya ekonomilerinde en yüksek rağbet gördüğü dönemdir. Müdahaleci devlet anlayışının benimsenmesi ile birlikte vergilemenin mali olmayan amaçları teori ve uygulama alanında giderek daha fazla kabul görmeye başlamıştır. Vergilerin, mali amaçlarının yanında ekonomik ve sosyal amaçlar için de kullanılması ilkesi benimsenmiştir.

Keynesyen öneriler 1960'lı yılların sonlarına gelinceye değin gerçekten ekonomik istikrarsızlıklara çözüm getirmiştir. Ancak hızla artan bütçe açıkları sonucu ekonomik istikrarsızlıklar gündeme gelmiş ve işsizlikle enflasyon oranlarının beraberce yükseldiği stagflasyonist bir sürece girilmiştir.

Bu dönemde Arz yanlı İktisadın Keynesin talep yönlü iktisadına karşı bir tepki olarak doğduğu savunulabilir. İktisadi sorunların temelinde Keynesyenlerin ifade ettiği şekilde "efektif talep yetersizliği" değil, üretimin talebe oranla yetersiz olması yatmaktadır. Bu nedenle öncelikle üretimi teşvik etmek gerekmektedir. Bunun için en önemli araç ise vergi indirimleridir (Aktan, 2004:58).

Laffer etkisi olarak popülerite kazanan bu hipotez, ilk olarak filozof İbni Haldun tarafından açıklanmıştır. İbni Haldun 1371'de ünlü Mukaddime adlı eserinde aşağıdaki bilgileri vermektedir.

“Toplumun (hanedanın) oluşumunun başlangıcında vergiler, küçük matrahlar karşılığında yüksek vergi hasılatı sağlar. Toplumun (hanedanın) genişlemesi ile

birlikte, vergiler büyük matrahlar karşılık düşük vergi hasılatı sağlar”(Khalidun, 1981:230).

18. ve 19. Yüzyıllarda bazı iktisatçılar da İbni Haldun’un düşüncelerine benzer görüşleri ileri sürmüşlerdir. Örneğin David Hume aşağıdaki görüşleri dile getirmiştir:

“Ağır vergiler endüstriyi tahrip eder. Ağır vergiler, işçilerin ücret artışları talep etmelerine neden olarak (sonuçta) bütün malların fiyatlarını artırır.” (Hume, 1955; IXXXII).

Aynı yüzyılda Adam Smith, “Milletlerin Zenginliği” adlı eserinde Hume’ un görüşlerini temel alan kendi görüşünü geliştirmiştir.

“Yüksek vergiler, bazen vergiye tabi malların tüketimini azaltmak ve bazen vergi kaçakçılığını teşvik etmek suretiyle, düşük vergilerden sağlanacak hasılatın daha düşük bir hasılat sağlar. Gelirin azalması, tüketimin azalmasının bir sonucu olarak ortaya çıkmışsa, çözüm yollarından birisi vergi oranlarını indirmektir.” (Smith, 1976: 414).

Adam Smith’i takiben diğer klasik iktisatçılar da düşük vergi oranlarının yüksek vergi hasılatı sağlayacağını ve ekonomik büyümeyi teşvik edeceğini ifade etmişlerdir.

Nitekim J.R. McCulloch, yukarıdakilere benzer görüşlerini şu şekilde ifade etmiştir:

“... Vergilerin indirilmesi, vergi gelirlerinin artması sonucunu doğurur... Vergilerin artırılması, gelirin azalması sonucunu doğurur”(McCulloch, 1975:341).

Görüldüğü üzere, 1970’li yılların sonlarına doğru A. Laffer tarafından ortaya atılan bu görüş, daha önceki yüzyıllarda da pek çok iktisatçı tarafından ortaya konulmuştur.

“Arz Yanlı İktisat” terimi, 1978 yılında Amerikan İktisatçılar Birliği tarafından resmen kabul edilmiş ve ekonomide toplam talep üzerinde duran Keynezyen teoriye alternatif olarak resmi olarak benimsenmiştir (Yıldırım, 1989:92). Bir başka yaklaşıma göre ise, Arz Yanlı İktisat teorisini maliye politikası açısından klasik iktisat teorisinin yeniden keşfi olarak değerlendirmek mümkündür.

2.3. ARZ YANLI İKTİSADIN TEMEL İLKELERİ

Arz yanlı iktisadın temelini oluşturan konu vergi oranlarının indirilmesidir. Arz yanlı iktisat vergi oranlarındaki değişimlerin ekonomik birimlerin kararlarını pozitif veya negatif yönde etkileyeceğini savunmaktadır. Bu etkinin boş durmaya karşı çalışmanın fiyatını, cari tüketim yerine gelecekte tüketimde bulunmanın fiyatını, piyasada faaliyette bulunmanın yerine kayıt dışı ekonomide faaliyette bulunmanın fiyatını değiştireceğini ileri sürer. Yani, arz yanlı iktisatçılar marjinal vergi oranlarındaki indirimlerin bireyleri tüketim yerine tasarrufa, boş durmak yerine ise çalışmaya teşvik edeceğini savunmaktadırlar (Keleher, 1983:86).

Arz yanlı iktisatçılar vergi oranlarındaki indirimlerin vergi gelirlerini artıracığını, bu durumda toplam üretimi artıracığını ilke olarak benimsemişlerdir. Üretimin artması ile birlikte de gelirler artacak ve bunun sonucunda vergiye tabi kazanç artacağından vergi gelirleri artacaktır.

Arz Yanlı İktisatçılar vergi indirimleri sonucunda ortaya çıkacak olası bütçe açıkları konusunda bu açıkların özel tasarruflarda gerçekleşen artışlar yardımıyla kapatılacağını ve yatırımların artmasına neden olacağını savunmaktadırlar (Krugman, 2002:94).

Arz yanlı iktisatçılar Keynezyenlerin savunduğu gibi kamu harcamalarının ekonomik faaliyetleri daha etkin bir şekilde teşvik ettiğini kabul etmezler. Aksine yüksek oranlı vergilerin çalışmayı, yatırım yapmayı ve tasarruf etmeyi engellediği görüşüne sahiptirler.

Arz yanlı iktisada göre, artan kamu harcamalarının borçlanma ile finansmanı halinde ödünç verilebilir fonlar piyasasında faiz oranları yükseleceği için özel kesim yatırımlarında azalma olacaktır. Sermaye birikiminde meydana gelen bu azalma ise zamanla büyümenin azalmasına neden olacaktır (Bilgili, 2010:244).

Kamu harcamalarının vergi artışı ile finanse edilmesi durumunda kişilerin harcanabilir gelirlerinde düşme meydana geleceği için çalışmanın, üretim, yatırım ve tasarruf yapmanın cazibesi azalacak ve dolayısıyla çalışmaya oranla boş zamanın, yatırıma oranla cari tüketimin fiyatı değişecektir. Bu durumda üreticiler yeni yatırımlar yapmaya yönelmek yerine boş zamanı tercih edeceklerdir. Dolayısıyla vergi miktarında meydana

gelen artış, üretimin ya da toplam arzın azalmasına yol açmakta; toplam arzdaki azalmanın etkisi ise enflasyonist olmaktadır (Bilgili, 2010:244).

Arz yanlı iktisatçıların kabul ettikleri bir diğer ilke ise vergi indirimleri yoluyla araştırma geliştirme faaliyetlerinin özendirilebilmesine dayanır. Vergi oranlarının indirilmesi sonucu çalışma isteğinin artması ile birlikte firmalar gelirlerini artırmak için yeni alanlarda çalışmaya yönelirler. Aynı zamanda kurumlar vergisinde sağlanacak bir indirim sermaye birikimine katkı sağlayacaktır. Ayrıca firmaların yapacakları yatırım harcamaları toplam talebi arttırıcı nitelikte olabilmektedir (Tunca, 2001:104).

Arz Yanlı İktisadi yaklaşıma göre, enflasyonun temel nedeni, para arzının reel üretim artışından daha yüksek oranda artmasıdır. Dolayısıyla para arzı sabit bir oranda artarken, buna uygun bir vergi politikası uygulanırsa, enflasyon artışı düşük düzeyde seyredecektir. Örneğin, para arzı artışı sabit bir düzeyde artarken, vergi politikası tasarruf ve yatırımı teşvik edici, üretimi ve istihdamı arttırıcı şekilde uygulanırsa, fiyatlardaki artış da düşük düzeyde gerçekleşecektir (Ataç, 2008:350).

2.4. ARZ YANLI İKTİSADIN VERGİLEME ANLAYIŞI

Arz yanlı iktisadi Keynesyen anlayıştan ayıran en temel özelliklerden biri de vergileme anlayışıdır. Keynesyen iktisatçılar denk bütçe yerine “telafi edici bütçe⁹” ilkesini kabul etmişler ve politika yapıcıları için “vergilemeden harcama yapma” düşüncesini geliştirmişlerdir. Devletin mali araçlarla ekonomiye müdahale etmesini savunan Keynezyen iktisatçılar, artan oranlı vergi tarifesinin ekonomik istikrarsızlığa karşı otomatik stabilizatör görevi gördüğünü iddia etmişlerdir. Ayrıca artan oranlı vergi tarifesinin enflasyonla mücadelede bir araç olarak kullanılabileceğini savunmuşlardır.

Arz Yanlı İktisatta vergileme anlayışı ise Keynezyen yaklaşımdan farklılık göstermektedir. Ekonomik istikrar ve adil gelir dağılımı gibi ekonomik sorunların kısa dönemde çözüme kavuşturulamayacağını savunan arz yanlılar, vergi indirimlerinin uzun dönemde vergi gelirlerini ve buna bağlı olarak piyasa üretimini arttıracağını savunurlar.

---

⁹ Telafi edici bütçe teorisi, ekonomide özel kesim harcamalarının azalması sonucunda ortaya çıkan eksik istihdam durumunun giderilerek, ekonominin yeniden tam istihdamda dengeye kavuşması için, yetersiz olan özel kesim harcamalarının kamu harcamaları ile telafi edilmesidir.

Keynezyenlerin aksine vergi indirimlerinin ekonomide kamu harcamaları politikasından daha etkili olacağını iddia ederler (Aktan, 1994:84).

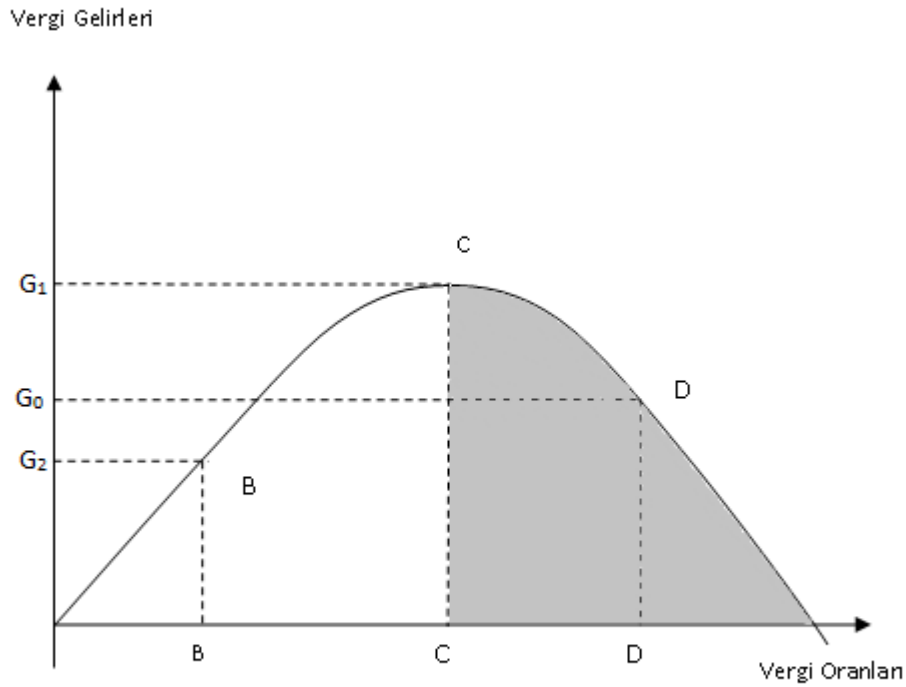
Arz yanlı iktisatçılara göre, yüksek vergi oranları ekonomideki nispi fiyat yapısını bozarak ve üreticilerin tercihlerini değiştirerek kaynak dağılımını bozmaktadır. Doğal olarak ortaya çıkan bu olumsuz etki, faktör sahiplerinin emek ve sermaye arz etme güdüsünü de etkileyecektir. Vergi oranları düşürüldüğünde boş zaman tercihinde azalma, çalışma tercihinde artış yaşanırken; vergi oranları arttırıldığında boş zaman tercihinde artış, çalışma tercihinde azalış meydana gelir. Aynı zamanda vergi oranları azaltıldığında tüketim tercihlerinde azalış, tasarruf ve yatırım tercihlerinde artış meydana gelirken; vergi oranları arttırıldığında tüketim tercihlerinde artış, tasarruf ve yatırım tercihlerinde azalış gerçekleşir (Bilgili, 2010:245).

Vergi oranları indirildiği zaman, tasarruflar artar, faiz oranı düşer ve buna bağlı olarak da yatırımlar artar. Öyle ki kurumlar vergisindeki bir indirim yatırımların karlılık düzeyini arttırdığı için teşvik edici bir unsur olmaktadır. Ücret ve maaşlardaki indirimler ise emek arzı ve verimini artırıcı özelliğe sahiptir.

Arz Yanlı İktisatçılara göre vergi oranları indirilirken ekonomiyi kamu harcamaları ile düzeltmek enflasyonist etki yaratmaktadır. Çünkü vergi indirimlerine bağlı olarak oluşan açıklar borçlanmaya ya da para arzındaki genişlemeyle giderilebilmektedir. Dolayısıyla vergi indirimleri uygulanmak isteniyorsa kamu harcamalarında kısıntıya gidilmesi gerekmektedir (Bartlett, 1987:35).

2.4.1. Laffer Eğrisi

Athur Laffer tarafından geliştirilen ve kendi adıyla anılan eğri, vergi oranları ile vergi gelirleri arasındaki ters yönlü ilişkiye dayanır. Eğriye göre vergi oranları arttıkça, vergi gelirleri de belli orana kadar artış gösterecektir. Ancak belli bir noktadan sonra vergi oranlarının arttırılması, vergi hasılatında artış yaratmayacaktır.

Şekil 1: Laffer Eğrisi

Laffer eğrisine göre, vergi gelirlerinin sıfır olduğu iki düzey vardır. Birincisi, vergi oranları sıfırken hiç vergi alınmayacağı için vergi gelirleri sıfırdır. İkincisi, vergi oranları %100 iken vergi gelirleri sıfırdır. Çünkü devlet elde edilen gelirin tamamını vergi olarak aldığı için özel kesim üretim ve yatırım yapmaktan vazgeçecektir.

Laffer Eğrisine göre vergi oranı ile vergi geliri arasındaki ilişki belli bir noktaya kadar doğru orantılı, daha sonra ters orantılıdır. Yani, belli bir noktaya kadar vergi oranları arttırıldıkça vergi gelirleri artmakta (şekilde C noktası); bir noktadan sonra vergi oranları artmaya devam ederse, vergi gelirleri azalmaktadır (Şekilde C noktasından sonrası).

C noktası, maksimum vergi gelirlerinin elde edilmesini sağlayan optimum bir orandır. Vergi indirim politikasının geçerli olabilmesi için vergi oranlarının optimum oranın üstünde olması gerekir. Ancak bu optimum vergi oranını tam olarak tespit etmek oldukça zordur. Çünkü Laffer eğrisinin hangi noktasında bulunulduğunu tespit etmek mümkün değildir. Bu güçlük ise uygulanacak politikanın başarı olasılığını düşürmektedir.

Ekonomide vergi oranları C noktasının üstünde D gibi bir noktada ise vergi oranlarını C noktasına kadar düşürerek vergi hasılatını artırmak mümkündür. Laffer etkisinin ortaya çıkabilmesi için vergi oranlarının taralı olarak gösterilen alana tekabül etmesi; yani, C noktasından daha yüksek olması gerekmektedir.

Vergi oranları C noktasında veya onun altında B gibi bir noktada ise vergi oranları azaltıldığında vergi gelirleri düşmektedir.

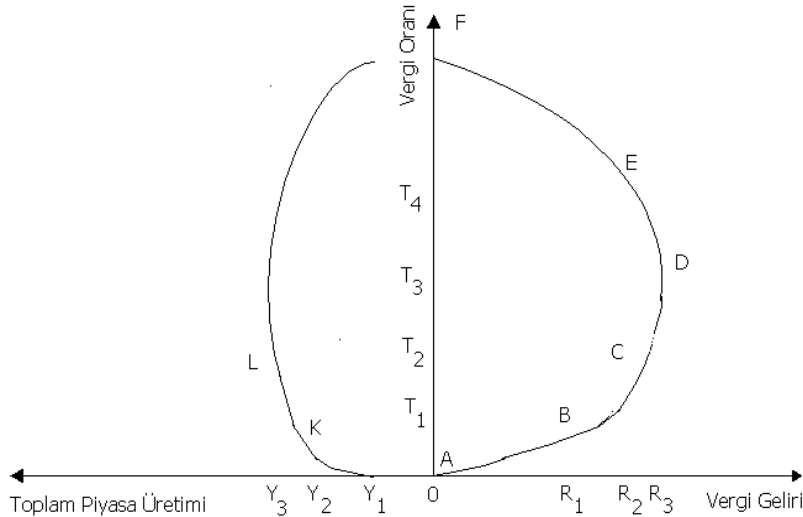
Vergi indirimleri sonucunda birbiriyle çatışan iki etki ortaya çıkmaktadır. Bunlardan biri ikame etkisi, diğeri gelir etkisidir. Bireyler çalışma ve boş zaman arasında tercih yapmaktadırlar. Vergi oranlarında meydana gelen bir artış, net ücreti azalttığı için boş zaman, çalışmaya ikame edilecektir. Tersine, vergi oranlarında meydana gelen bir azalma net ücreti artıracığı için çalışma, boş zamana ikame edilecektir. Bu durum ikame etkisini ifade etmektedir. Dolayısıyla C noktasından sonra vergi oranları arttırıldığında net ücret azalacağından çalışma yerine boş zaman ikame edilecektir. Tersine C noktasının sağında bir alanda vergi oranları C noktasına kadar düşürüldüğünde net ücret arttığı için boş zaman yerine çalışma ikame edilecektir. Arz yanlı iktisadı savunanlar, ikame etkisine ağırlık vermektedirler. Çünkü vergi oranlarını düşürerek tasarruf artışına yol açan kazançların yükseltilmesi hedeflenmektedir. Diğerkarşı etkisi, gelir etkisidir. Boş zaman olarak ifade edilen, gelir arttıkça talebi artan, gelir azaldıkça talebi azalan normal bir mal olarak düşünülebilir. Buna göre vergi oranları arttığı zaman harcanabilir gelirden azalma meydana gelecektir. Boş zaman normal bir mal olarak düşünüldüğünde harcanabilir gelirden meydana gelen azalma, boş zaman talebinin azalmasına yol açacaktır. Vergi oranlarında bir yükselme olduğu durumda kişi eski gelir düzeyini koruyabilmek adına daha fazla çalışmaya yönelecektir ki bu durum gelir etkisidir. C noktasının solunda bir yerde vergi oranları arttırıldığında eski gelir seviyesini korumak isteyen kişiler, gelir etkisine bağlı olarak daha çok çalışmak isteyeceklerdir. Dolayısıyla C noktasına kadar vergi oranları arttırıldığında vergi geliri de artmaktadır. Tersine, marjinal vergi oranlarında bir düşüş sonucunda da belli miktardaki harcanabilir gelire ulaşmak için gerekli olan çalışma süresi azaltılacağından çalışmak yerine boş zaman talebinde artış meydana gelecektir. C noktasının solunda marjinal vergi oranları düşürüldüğünde, belli seviyedeki harcanabilir gelire ulaşmak için daha az çalışmak yeterli olacağından boş zaman talebinde artış meydana gelecektir.

Dolayısıyla C noktasının solunda vergi oranları düşürüldükçe çalışma isteği azalacağından vergi hasılatı da azalacaktır (Bilgili, 2010:252).

2.5. VERGİ İNDİRİMLERİ VE EKONOMİK BÜYÜKLÜKLER - DEĞİŞKENLER ARASINDAKİ İLİŞKİLER

2.5.1. Vergi İndirimleri ve Ekonomik Büyüme

Arz Yanlı iktisat Vergi indirimleri sonucunda toplam piyasa üretiminin ve toplam vergi gelirlerinin artacağını savunmaktadır (Aktan, 1994:83). Vergi indirimleri uzun dönemde bireylerin tüketim yerine tasarrufa yönelmelerini ve boş durma yerine çalışmaya yönelmelerini sağlayarak vergi gelirlerini ve toplam piyasa üretimini artırır. Bu durumda vergi oranlarının indirilmiş olması görece fiyatları pozitif şekilde etkileyecek ve bu etki toplam piyasa üretiminin artması ile sonuçlanacaktır (Demircan, 2003:103).

Şekil 2: Vergi Oranları ile Toplam Piyasa Üretimi ve Vergi Gelirleri Arasındaki İlişki (Aktan, 1994: 88)

Şekil 2’de sağ taraf vergi oranları ile vergi gelirleri arasındaki ilişkiyi, sol taraf vergi oranları ile toplam piyasa üretimi arasındaki ilişkiyi göstermektedir. Hiç vergi olmadığı durumda toplam piyasa üretimi Y_1 düzeyindedir. Vergi oranları arttıkça toplam piyasa üretimi de artmaktadır. Toplanan vergiler sonucu tam ve yarı kamusal mal sunumu için devletin yapmış olduğu üretim özel sektör faaliyetlerini de olumlu etkileyerek

GSYİH'ı artırır. Ancak belirli bir noktadan sonra (L noktası) yüksek vergi oranları toplam piyasa üretimini azaltmaya başlar. Bunun altında yatan neden ise fiyatlar üzerindeki olumsuz etkidir. Şeklin sağ tarafında ise, vergi oranları ile vergi gelirleri arasındaki ilişki gözlemlenmektedir. Vergi oranlarının belirli bir noktaya kadar artırılması; şekilde D noktası, vergi gelirlerini arttırmaktadır. Vergi gelirlerinde oluşan azalma, artan vergi oranları sonucu bireylerin çalışma yerine boş durmayı tercih etmeleri sebebiyle verginin gelir etkisinin bir sonucudur (Doğan, 2007:8).

Arz Yanlı İktisatçılara göre gelir vergisindeki bir indirimin ekonomi üzerindeki etkisi kamu harcamalarından daha fazladır. Gelir vergisi oranları azaltıldığında kişilerin tasarrufları artar. Tasarruflardaki artışlar faizlerin düşmesine ve yatırımların artmasına neden olmaktadır. Kurumlar vergisinde yapılacak bir indirim ise yatırımların karlılığını artıracak ve kurumların tasarruf güçlerini artıracaktır. Artan tasarruflar nedeniyle likidite artacak ve borç talepleri azalacaktır. Bu durum ise faiz oranlarını düşürecek ve yatırım malları talebini artıracaktır. Gelir vergisindeki indirimler, emeğin istihdamı ve çalışma isteği üzerinde olumlu etkiler doğurur. Bunun sonucunda emek arzında bir artış olur. Üretim arttığı için arz yetersizliği sonucu oluşan enflasyon hafifler ve düşme eğilimine girer. Enflasyon hızı düştüğü zaman ise faiz oranları düşerek yatırımlar artar (Savaş, 1986:180).

2.5.2. Vergi İndirimlerinin Tasarruf ve Yatırımlar Üzerindeki Etkisi

Ekonomik gelişmeyi sağlayan en önemli unsurlardan biri olan tasarruflar gelişmiş ülke vergi sistemlerinde olağan gelir olarak vergilendirilir. Tasarrufların getirisinin düşük olması durumunda, tasarruf edilen miktar da düşmektedir. Ulusal tasarruf oranlarının ulusal yatırımları finanse etmek için yetersiz olması; ekonominin performansını ve büyüme hızını olumsuz etkilemektedir (Ulusoy ve Karakurt, 2002:104).

Bir ülkede ekonomik büyümenin gerçekleşebilmesi için tasarruf oranlarının artırılması gerekir. Tasarruf düzeyinin düşüklüğünde, sosyal ve demografik faktörler yanında en önemli etkenlerden birinin de vergi politikaları olduğu savunulmaktadır. Vergi indirimleri ile yatırımlar arasındaki ilişki doğrudan doğruya ekonomik büyüme ile bağlantılıdır. Vergi indirimleri; kullanılabilir geliri arttırarak ve vergi tasarrufu sağlayarak yatırımın maliyetini düşürmek suretiyle yatırım karlılığını artırır. Vergi

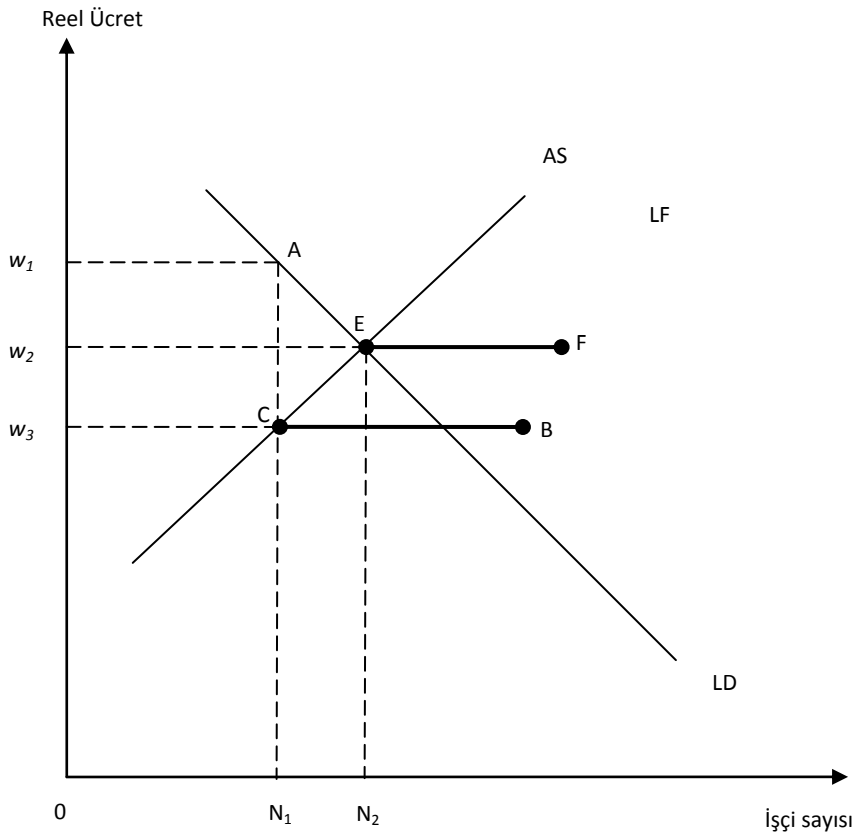

Şekilde 3’de görüldüğü gibi vergi indirimlerinin yatırımları arttırıcı etkisi vardır. Vergi yok iken sermayenin getiri oranı ile yatırımlar arasındaki optimum denge A noktasında sağlanırken, t oranında bir vergi konulması durumunda vergiden dolayı getiri düştüğü için yatırımlar azalacaktır. Denge B noktasında sağlanacaktır. Optimum denge olan A noktasına ulaşmak için ise vergilerin indirilmesi gerekmektedir. Vergilerdeki düşüş miktarına göre de yeni denge A ile B noktası arasında oluşacaktır.

2.5.3. Vergi İndirimlerinin Emek Arzı Üzerine Etkisi

Vergiler, bireylerin çalışma arzularını azaltma veya arttırma yönünde önemli rol oynamaktadır. Yani vergiler bireyleri çalışma ile boş durma arasında tercih yapmaya zorlamaktadır. Vergi nedeniyle geliri azalan birey refah düzeyini koruyabilmek için daha çok çalışmayı tercih edebilecekken (Gelir etkisi), daha az çalışarak ödemek zorunda olduğu vergiyi azaltmaya çalışabilir (İkame Etkisi).

Vergi indirimlerinin emek arzı üzerine etkisi, bireylerin çalışma kararlarını olumlu yönde etkilemeleri ile ilgilidir. Bu kapsamda, vergi indirimleri maaş ve ücret artışı yoluyla çalışma isteğini arttıracaktır.

Şekil 4: Vergi İndirimlerinin Emek Arzına Etkileri

Vergi indirimlerinin emek arzı üzerindeki etkilerini gösteren Şekil 4’de LD eğrisi emek talep eğrisini göstermektedir. LF eğrisi ise yüksek vergi oranları sonrasında işgücüne dahil olmak isteyen işçi sayısını gösterir. AS eğrisi reel ücret seviyesinde çalışmak isteyen işçi sayısını göstermektedir. AB, her işçinin gelir vergisine ödediği miktarını göstermektedir. w_1 düzeyi brüt ücreti, w_3 düzeyi ise reel ücreti ifade etmektedir. Vergi sonrası emek arz etmek istemeyen işçiler BC kadar işsizlik oranı oluşturmaktadır.

Eğer gelir vergisi kaldırılırsa, brüt ücret ile işçi gelirleri aynı olacak ve yeni denge E noktasında sağlanacaktır. İstihdam düzeyi de N_1 ’den N_2 ’ye kayacak ve doğal işsizlik oranı BC’den EF’ye düşecektir. Ücretlerde ise w_3 ’den w_2 ’ye doğru artış olacaktır (Begg, 2001:460).

Emek üzerine konulan vergiler insanların çalışma isteğini etkilediğinden olumsuz etki doğurabilmektedir. Vergiler çalışmanın değerini düşürdüğünden boş vakit daha değerli hale gelmekte ve bu yüzden birçok kişi çalışmamayı tercih etmektedir. Ancak vergi

indirimi söz konusu olduğunda çalışanlar artan refah düzeylerini koruyabilmek için çalışma düzeylerini korurlar ya da daha da artırır (Ulusoy ve Karakurt, 2002:106).

2.5.4. Vergi İndirimlerinin Vergi Kayıp ve Kazançlarına Etkisi

Yüksek vergi oranları iktisadi birçok soruna neden olmasının yanında, kayıt dışı ekonominin de önemli bir nedeni olmaktadır. Özellikle gelişmekte olan ülkelerde ve Türkiye’de önemli bir sorun haline gelmeye başlayan kayıt dışı ekonomi vergi yükünün fazla olması sonucunda kayıt altına alınamayan vergi dışı faaliyetleri arttırmaktadır.

Vergi devlet açısından bir gelir oluştururken, ödeyen bakımından bir yüküdür. Bu nedenle, vergi kaçakçılığı bu yola başvuran kişilerin vergi yükünü azaltırken, devleti ise gelir kaybına uğratar. Bu durumda devleti gelir kaybına uğratarak bütçe açıklarına dolayısıyla ekonomik büyüme üzerinde olumsuz sonuçlara yol açmaktadır (Altuğ, 1999:259).

Vergi kayıp ve kaçaklarının ekonomik büyüme üzerindeki olumsuz etkisi göz önüne alındığında; vergi yükünün azaltılması zorunluluğu ön plana çıkmaktadır. Bu kapsamda yapılacak olan vergi indirimleri, vergi kayıp ve kaçaklarının önlenmesi yoluyla, milli gelir artışına yol açacaktır. Aynı zamanda, uzun dönemde vergi indirimleri ekonomide canlılık yaratmak suretiyle, potansiyel vergi alanları meydana getirmekte ve vergi gelirlerinin artışına neden olmaktadır (Ulusoy ve Karakurt, 2002:109).

2.6. VERGİDEN KAÇINMA - KAYIT DIŞILIĞA YÖNELİŞİ BELİRLEYEN İKTİSADİ FAKTÖRLER ÜZERİNE LİTERATÜR TARAMASI

Durkaya ve Ceylan’ın 2006 yılında vergi gelirleri ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi inceledikleri çalışmada Engle – Granger eşbütünleşme testi, kısa dönem ilişkileri araştırmak amacıyla da hata düzeltme modeli ve Granger nedensellik testi kullanılmıştır. Elde edilen bulgular sonucu dolaysız vergiler ile ekonomik büyüme arasında çift yönlü nedensel bir ilişkinin varlığı tespit edilmiştir. Dolaylı vergiler ile ekonomik büyüme arasında ise, nedensel bir ilişkinin varlığı tespit edilememiştir.

Yılmaz ve Tezcan (2007)’in Johansen – Juselius eşbütünleşme analizini kullanarak vergi hasılatı ve sabit sermaye yatırımlarının ekonomik büyümeye olan etkisini

incelemiş oldukları ekonometrik çalışmaya göre dolaysız vergiler ile GSMH arasında pozitif yönlü bir ilişki bulunmuştur. GSMH ile dolaylı vergiler arasında ise negatif yönlü bir ilişki çıkması dolaylı vergilerin büyümeyi etkilemediği şeklinde yorumlanabilmektedir. Kamu sabit sermaye yatırımları ile toplam vergi gelirleri arasında ilişki bulunmazken, özel sabit sermaye yatırımları ile dolaysız vergiler arasında pozitif yönlü bir ilişki bulunmuştur. Bu durum; kamu yatırımlarında kamusal fayda ve gereklilikler gözetilerek hareket edildiğini, pozitif yönlü ilişki ise, teşvik tedbirlerine fon oluşturan vergi gelirlerinin artmasıyla oluşan kaynağın özel sabit sermaye yatırımlarına olumlu etki ettiği şeklinde yorumlanabilir.

Açıkgöz'ün 2008 yılında 1968 – 2006 dönemi için Türkiye'de vergi gelirleri, vergi yapısı ve iktisadi büyüme arasındaki ilişkiyi incelediği çalışmasında nedensellik analizi ve etki - tepki fonksiyonları kullanılmıştır. Nedensellik sınamalarına göre vergi yapısı ile büyüme arasında tek yönlü bir nedensellik vardır. İlişkinin yönü büyümeden dolaysız vergi gelirlerinin toplam vergi gelirleri içindeki payı ile dolaylı vergi gelirlerinin toplam vergi gelirleri içindeki payına doğrudur. Dolaysız vergi gelirlerinin GSYİH'ya oranından büyümeye doğru tek yönlü bir nedensellik ilişkisi bulunmuştur.

Temiz (2008) tarafından 1960 - 2006 dönemini kapsayan yıllık veriler kullanılarak yapılan çalışmada Türkiye'de vergi gelirleri ve ekonomik büyüme ilişkisi üzerine nedensellik analizi yapılmıştır. Uzun dönem ilişkileri araştırmak amacıyla Johansen eş bütünlük testi, kısa dönem ilişkileri araştırmak amacıyla hata düzeltme modeli kullanılmıştır. Yapılan çalışmaya göre, reel GSMH ile toplam vergi gelirleri ikilisinin uzun dönemde birlikte hareket ettiklerini, GSMH büyüme oranından toplam vergi gelirleri büyüme oranına doğru ve toplam vergi gelirleri büyüme oranından GSMH büyüme oranına doğru çift yönlü uzun dönemli bir nedensellik ilişkisi olduğu tespit edilmiştir. Kısa dönemde nedenselliğe bakıldığında ise, GSMH büyüme oranından toplam vergi gelirleri büyüme oranına doğru bir nedensellik söz konusudur. Reel GSMH ile dolaylı ve dolaysız vergi gelirleri arasındaki ilişkiye bakıldığında ise, dolaysız vergiler ve GSMH arasındaki ilişki pozitif, GSMH ile dolaylı vergi gelirleri arasında ilişki negatif yönlüdür. Bu ilişkinin negatif yönlü çıkması, dolaylı vergilerin büyümeyi etkilemediği şeklinde yorumlanabilmektedir.

Mucuk ve Alptekin 2008 yılında Türkiye için yaptıkları çalışmada dolaylı ve dolaysız vergi türlerinin ekonomik büyüme üzerindeki etkisini araştırmışlardır. 1975 - 2006 dönemine ait yıllık verilerden hareketle VAR analizi tekniğinden faydalanılmıştır. Vergi türleri ile ekonomik büyüme arasında uzun dönemli bir ilişki olduğu tespit edilmiştir. Granger nedensellik sonuçlarına göre de, kısa dönem için yalnızca dolaysız vergilerden ekonomik büyümeye doğru bir bağıntının bulunduğunu ortaya koymuşlardır. Bu durum vergilerin kuramsal çerçevesiyle çelişmemektedir. Çünkü harcanabilir gelir ve toplam talep düzeyinin azalmasında vergi artışlarının önemli bir faktör olduğu kabul edilmektedir. Gelir ve kazançlar üzerinden alınan vergilerdeki artış, yatırıma ayrılacak olan kaynak miktarının azalmasına neden olmaktadır. Devletin, dolaysız vergiler ile elde ettiği kaynağın tamamının da, üretim kapasitesini artırmaya yönelik olarak harcanmaması, özel sektör yatırımlarının belli ölçüde dışlanmasına neden olmaktadır. Bu durum yapısal sorunları mevcut olan özellikle gelişmekte olan ülkelerde daha belirgin biçimde etkisini göstermektedir. Dolayısıyla gelir ve kazanç vergilerinin ağırlıkta olduğu bir vergileme sisteminde ekonominin toplam arz tarafı açısından sorunların ortaya çıkmaması kaçınılmaz olmaktadır.

Gül ve Kenar'ın 2009 yılında 1980-2008 yıllarını kapsayan dönem için Türkiye ve Avrupa Birliği üyesi olan 27 ülke için yapmış oldukları çalışmada vergi gelirleri ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkiye bakılmıştır. Panel veri yöntemi ile derlenen değişkenler üzerinde LLC ve IPS Panel birim kök testi ile Pedroni Panel eş bütünleşme testi uygulanmıştır. 28 ülkeli örnekleme vergi gelirleri ve büyüme arasında uzun dönemde ilişki olduğu tespit edilmiştir.

2010 yılında Arısoy ve Ünlükaplan'ın Türkiye için yaptığı çalışmasında vergi yapısı ve büyüme ele alınmıştır. Yapılan çalışma ülkeden ülkeye, alınan dönem periyoduna göre farklılık göstermektedir. Türkiye için 1968 - 2006 yıllarını kapsayan veri seti ile yapılan çalışmada dolaylı vergilerin ekonomik büyüme ile pozitif yönlü bir ilişki içerisinde olduğu saptanmıştır. Dolaysız vergilerin önemli bir etkisi bulunmamaktadır. Toplam vergileme içerisinde dolaysız vergilerin payını azaltarak, dolaylı vergilerin payını artırarak ekonomik büyümeyi etkilemek mümkündür. Aynı zamanda çalışmada içsel büyüme modellerinin dolaylı vergilerin toplam vergi hasılatı içerisindeki nispi payının

yükselmesinin iktisadi büyüme üzerinde olumlu etki yaratacağına ilişkin öngörü de desteklenmiştir.

Mangır ve Ertuğrul (2012)'un Türkiye için 1988-2011 dönemini kapsayan ve vergi yükü ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi incelediği çalışmasında sınır testi eş bütünleşme analizini kullanılmıştır. Çalışmada vergi yükü ile GSYH arasında kısa ve uzun dönem ilişkileri analiz ettiği çalışmasında negatif yönlü bir ilişki bulunmuştur. Türkiye'de vergi yükünün arttırılması yönünde uygulamaların büyümeyi negatif etkilediği sonucu içsel büyüme modellerinin vergi politikaları hakkında öne sürdüğü görüşlerle de örtüştüğü görülmektedir.

Vergiler ile ekonomik büyüme arasında yapılan bu çalışmaların yanı sıra birçok yabancı çalışmada da bu konu ele alınmıştır.

Engen ve Skinner'ın 1996 yılında yaptıkları çalışmada vergilendirmenin uzun dönem ekonomik büyüme üzerinde orta düzeyde bir etki yaptığını ortaya koymuşlardır.

Se – Jik Kim'in 1997 yılında ABD ve Doğu Asya için vergiler ile içsel büyüme arasındaki ilişkiyi incelediği çalışmada vergi sistemleri farklılıklarının büyüme oranına etkisini yaklaşık % 30 olarak bulmuştur. Ancak büyüme oranında vergi sistemlerinin yanı sıra, tercihler ve teknolojik farklılıkların da etkili olduğunu, bu çalışmanın ise onu yansıtmadığını belirtmektedir.

Tetsuo Ono 2002 yılında "A la John and Pecchenino (1994), Grimaud (1999) ve Matsuyama (1999)'nın yaptığı çalışmalardan yola çıkarak yapmış olduğu çalışmada çevresel vergiler ile büyüme döngüsünü ele almıştır. Büyüme döngüsünü ele alırken iki durum üzerinde durmuştur. Bunlardan ilki, yenilikçi olmayan büyüme rejimi, diğeri ise yeniliklere dayalı büyüme modelidir. Yaptığı çalışma sonucunda vergilerdeki değişimin ekonomiyi dalgalı durumdan global olarak artan sermayeli duruma getirdiğini tespit etmiştir. Aynı zamanda çevresel vergilerin büyüme üzerindeki etkisini tespit ederken, düşük çevresel vergilerin daha fazla çıktı ve daha yüksek ücrete neden olduğunu bulmuş olsa da, ancak bu pozitif etkinin negatif etkisinden daha az olduğunu da belirtmiştir. Bu durum yenilikçi olmayan büyüme modelini teşvik etmektedir. Vergilerin arttırılması

durumunda ise, negatif etkilerin azalacağını, dengeli büyüme ve kalıcı sermaye artışı yaratarak yenilikçi bir büyüme sağlanacağı tespitini yapmıştır.

Anastassiou ve Dritsaki'nin 2005 yılında Yunanistan ekonomisi için yapmış oldukları çalışmada vergi gelirleri, dolaysız marjinal vergi oranları ve tasarruf-gelir oranı ile büyüme oranı arasındaki uzun ve kısa dönem ilişkileri araştırmışlardır. Birim kök testi, koentegrasyon testi, hata düzeltme modeli ve Granger nedensellik testi ile elde edilen bulgularda söz konusu değişkenler arasında nedenselliğin bulunduğunu ortaya koymuşlardır. Çalışmada kullanılan değişkenler arasında uzun dönem ilişkinin varlığı gösterilmiştir. Kısa dönem ilişkiler açısından ise, dolaysız marjinal vergi oranları ve vergi gelirlerinden büyümeye doğru tek yönlü nedensel bir ilişkinin olduğu tespit edilmiştir.

Michael Rauscher 2005 yılında Leviathan devlet modelini içeren eyaletler arasındaki sermaye hareketliliğinin vergilendirilmesindeki yarış ile ekonomik büyüme üzerindeki etkisini araştırmıştır. Eyaletler arasındaki bu yarışın büyümeyi yavaşlatıcı bir etkisi olduğunu tespit etmiştir.

Tetsugen Haruyama ve Jun - ichi Itaya'nın 2005 yılında yaptığı çalışmada vergi politikalarının istikrarsız veya belirli olduğu zaman büyümeyi cesaretlendirmedeği ancak istikrarlı ve belirsiz olduğu zaman büyümeyi canlandırdığı sonucuna ulaşılmıştır.

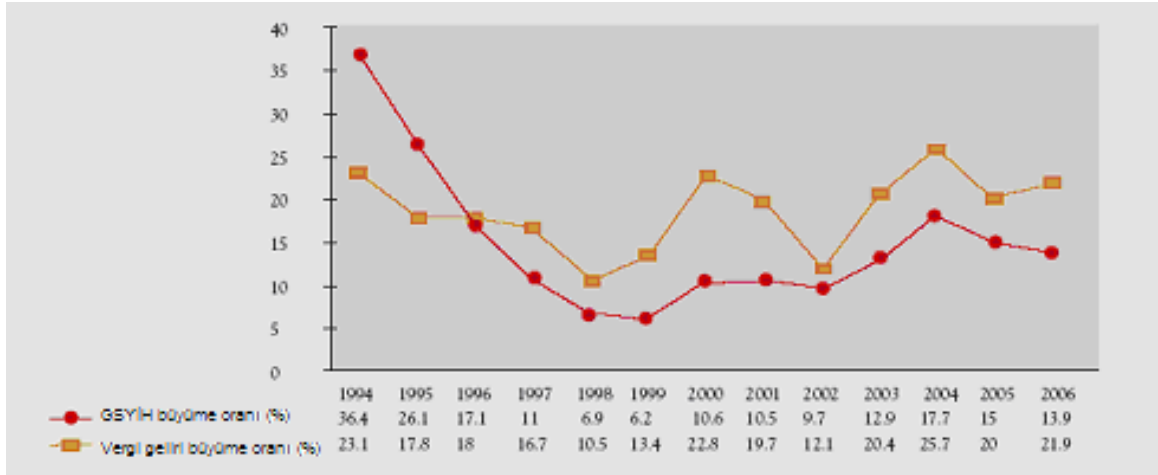
1960-2002 yılları arasını içeren veri seti kullanılarak Güney Afrika için 2005 yılında Steven F. Koch, Niek J. Schoeman ve Jurie J. Van Tonder'in yapmış olduğu çalışmada potansiyel ekonomik büyüme ile maliye politikaları arasındaki ilişkiye bakılmıştır. Azalan vergi yükü ile ekonomik büyüme potansiyeli arasında korelasyon güçlüdür. Yüksek vergi oranları ekonominin büyüme potansiyeli üzerinde negatif etki yaratmaktadır. Vergi çeşitlendirmesinin de ekonomik büyüme üzerinde olumlu etki yarattığına dair daha önceki çalışmaları destekler bulgular saptanmıştır.

ABD için 2007 yılında Neil Bania ve Jo Anna Gray & Joe A. Stone'nun yaptığı çalışmada vergi politikalarının başlangıçta ekonomik büyümeyi pozitif yönde etkilediğini ancak belli bir süre sonra bu etkinin negatif yönde olduğunu tespit etmişlerdir.

2007 yılında Zulal S. Denaux'un 99 adet kuzey Carolina ilçelerini içeren 1980 - 1995 yılları arası için 5 yıllık veri setleri kullanılarak yaptığı çalışmada vergilerin ve hükümet harcamalarının uzun vadeli ekonomik büyüme üzerine etkilerini araştırmıştır. Maliye politikasının uzun vadeli büyüme üzerindeki etkisini 2 aşamalı olarak sunmuştur. Birincisi, maliye politikasının etkisi beşeri sermaye birikimi tarafı yönlendirilen iç kaynaklı büyüme modeli olup, ikincisi, bu modelin ilçe seviyesindeki pano bilgilerinin de yer aldığı modeldir. Yapılan çalışmaya göre gelir, tüketim, kurumlar ve emlak vergilerinin büyümeyi olumsuz etkilediğini, kamu harcamalarının ise büyümeyi olumlu etkilediğini ortaya koymuştur. Yerel maliye politikalarının ise yerel ekonomik büyümeye katkısı olmadığını ancak ülke çapındaki politika değişikliklerinde etkisi olduğunu bulmuştur. Yerel yönetimler tarafından belirlenen emlak vergileri ve okullar için yapılan hükümet harcamalarının ilçelerin ekonomik büyümesinde bir etki yaratmamaktadır. Ülke çapındaki ortalama marjinal bireysel ağırlıklı gelir vergisi, kurumlar vergisi, yüksek öğretim için yapılan hükümet harcamaları gibi maliye politikası değişkenleri büyüme üzerinde önemli istatistiksel etkiler yaratmaktadır.

Manuel A. Gomez'in 2007 yılında Amerika Birleşik Devletleri için optimal vergileme ve iç kaynaklı büyüme üzerine yaptığı çalışmada; optimal sabit oranlı vergilendirme yoluna gidilmesinin sonucunda elde edilen refah kazancının vergilerin zaman içinde değişken olduğu durumda elde edilen refah kazancından daha düşük olduğu tespitine ulaşmıştır. Optimal sabit oranlı vergileme anlayışının kısa dönemde değil ama uzun dönemde refah etkisinin görülebileceğini ancak bu durumun da hükümet politikalarına bağlı olduğunu belirtmiştir.

2007 yılı Mayıs ayında "China Economist" dergisinde yayınlanan bir makaleye göre de, Çin'in vergi gelirlerindeki büyüme oranı ile milli gelir büyüme oranı karşılaştırılmıştır. 1994-2006 yılları arasını içeren bu çalışmada vergi gelirlerindeki büyüme oranı ile milli gelir büyüme oranında pozitif yönlü bağlantılar gözlemlenmiştir. Vergi gelirleri büyüme oranında bir düşme yaşandığında milli gelir büyüme oranında bir azalma, vergi gelirleri büyüme oranında bir artma olduğunda da milli gelir büyüme oranında da bir artma olduğu görülmüştür.

Şekil 5: Çin'in Vergi Gelirleri Büyüme Oranı ile GSYİH Büyüme Oranı Karşılaştırması

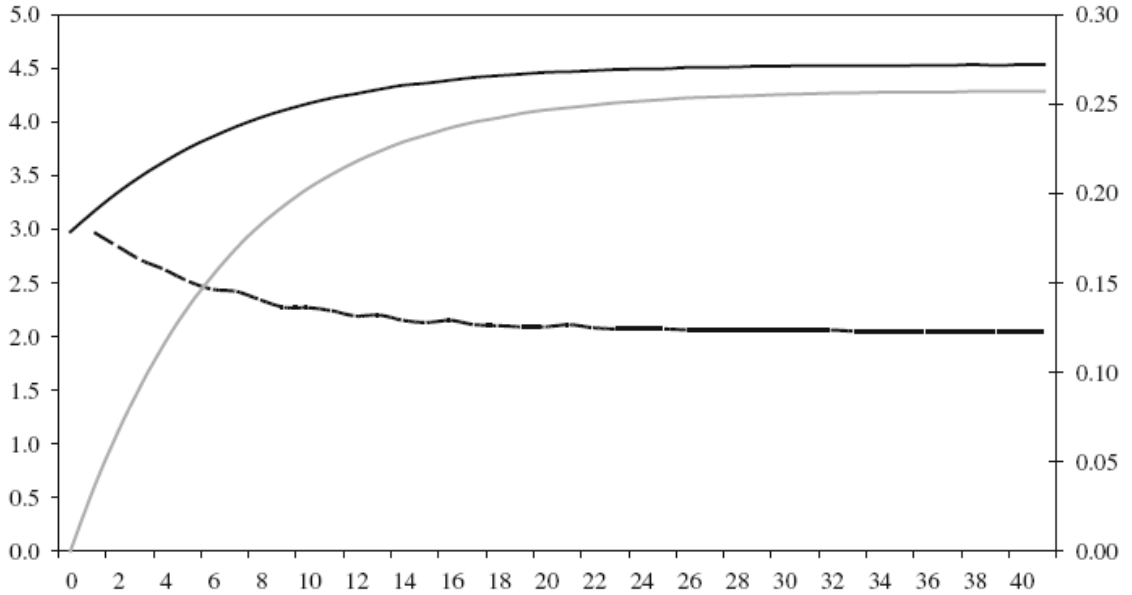
Barry W. Poulson ve Jules Gordon Kaplan'ın 2008 yılında ABD için 1964 – 2004 yılları arasında kapsayan, ekonomik büyüme ve gelir vergisi arasındaki ilişkiyi inceleyen yaptıkları çalışma da, yüksek marjinal vergi oranlarının büyüme üzerinde negatif etki yarattığını ancak azalan oranlı vergileme anlayışının ekonomik büyüme üzerinde pozitif etki yarattığını tespit etmişlerdir. Bunun yanı sıra yaptıkları çalışma da, gelir vergisinin alternatif vergilere göre daha az büyüme sağladığını tespit etmişlerdir.

W. Robert Reed'in Mart 2008 yılında 1970-1999 yılları arasında içeren 5 yıllık verileri kullanarak ABD'nin 48 eyaletini içeren çalışmasında vergi gelirleri ile büyüme arasında yaptığı çalışmada negatif ve güçlü yönde bir ilişki bulmuştur. Daha önce yapılan çalışmalarda da bu güçlü ilişkinin tespitinin neden yapılamadığını da açıklamaya çalışmıştır. Daha önceki çalışmaların yıllık data kullandıkları ve gecikmiş vergi etkilerini göz ardı ettikleri için olduğunu tespit etmiştir.

Judith I. Stallmann and Steven Deller'in 2008 yılında Amerika' da 50 eyalet için 1987-2004 yıllarını kapsayan panel verilerle yaptıkları çalışmada vergi ve harcama limitlerinin ekonomik büyüme üzerine etkisini araştırmışlardır. Yerel yönetimlerin varlık vergisi limitlerinin büyümeyi etkilemediği fakat sadece çok zayıf şekilde yakınsama oranlarını etkilediği tespit edilmektedir. Eyalet hükümetinin vergi ve harcama sınırları içinse benzer biçimde büyüme oranlarını etkilemediği görünmektedir.

1987 öncesinde uygulanan Merkezi hükümet vergi ve harcama sınırlarının yakınsamayı azalttığı yönünde sonuçlara ulaşılmakta birlikte 1987 ve sonrasındaki uygulamalar ise yakınsamayı artırmaktadır.

Gustavo A. Marrero'nun 2009 yılında OECD ülkeleri için kamu harcamaları ve vergiler ile içsel büyüme arasındaki ilişkiyi inceleyen bir çalışma yapmıştır. Son 40 yılda vergi sistemlerinde, dolaylı vergilendirmeye göre doğrudan vergilendirme daha yoğun iken kamu tüketimlerine göre de kamu harcamaları daha yoğundur. Vergilerdeki ve kamu harcamalarındaki bu değişim optimal vergileme ve kamu yatırımlarını etkilemektedir. Bu durum ekonominin büyüme hızında yavaşlamaya neden olduğunu tespit etmişlerdir.

Şekil 6: Kamu harcamaları ve vergi kompozisyonları, reel ekonomik büyüme

— hükümet harcamaları/ hükümet yatırımları

-- çıkıtı büyüme oranı (%)

— gelir vergileri/tüketim vergileri

2011 yılında Jens Matthias Arnold, Bert Brys, Christopher Heady, Asa Johansson, Cyrille Schweltnus and Laura Vartia'nın The Economic Journal dergisinde yayınlanan

makalesine göre, vergi politikasının hem cari krizlerden kurtuluşu sağlamak ve hem de uzun dönemli büyümeye katkı sağlaması için nasıl tasarlanması gerektiği sorusuna cevap aranmaktadır. Analiz, vergi düzeyinden (toplam vergiler/GDP) öte verginin yapısına (vergi oranları, kişisel vergiler) odaklanmaktadır. Bu makaledeki ampirik çalışma vergilerin kısa ve orta dönemdeki büyüme üzerindeki etkisini anlamakta iki katkı sağlamaktadır:

- Vergi yapısının büyüme üzerindeki etkisini tahmin etmek için 21 OECD Ülkesinin 34 yıllık panel analizini yaparak daha önce yapılan çalışmalara göre daha detaylı analiz sunulmuştur,
- Bu makroekonomik yaklaşıma hem genel sanayi hem de bireysel düzeydeki firma verileriyle mikro ekonomik bir boyut kazandırmıştır.

Makale teorikte düşünülene benzer olarak, ekonomik büyümenin, tüketime ve taşınmaza dayalı vergi matrahının/esasının tedricen artırılarak sağlanacağını ampirik sonuçlarla göstermiştir. Makalede ayrıca büyümenin, bireysel vergilerin tasarımının iyileştirilip geliştirilerek de sağlanabileceği tartışılmıştır. Bazı durumlarda, kurumlar vergisinin azaltılması ve kişisel gelir vergisinin üst sınırına ulaşması durumunda oluşan büyüme artırıcı durum mevcut krizden kurtulmaya yetmemektedir. Aynı zamanda satış vergilerindeki düşüş (özellikle krizden kurtulmak için yapılan muafiyet ve istisnalar) ve krizden hızlı çıkma yönündeki etkisi az olan mülkiyetten alınan vergilerdeki düşüş şeklindeki vergi değişikliklerinin büyüme üzerinde olumsuz etkisi olabilmektedir. Sonuç olarak vergi değişiklikleri şunu gösteriyor ki, artan büyüme ve ekonomik iyileşme düşük gelirlerden alınan vergilerin (sosyal güvenlik primleri dahil) azaltılmasıyla sağlanır. Bu durum talebi canlandırır, çalışma isteğini teşvik eder ve gelir eşitsizliğini azaltır.

3.BÖLÜM:KAYIT DIŞI EKONOMİ İLE VERGİDEN KAÇINMA İLİŞKİSİ-TÜRKİYE'DE VERGİDEN KAÇINMANIN BELİRLEYENLERİ

Kayıt dışı ekonomi doğası gereği vergiden kaçınmayı beraberinde getirdiğinden bir ülkedeki makroekonomik hedeflere ulaŐılması bakımından önemli etkiye sahip bulunmaktadır. Zira vergiden kaçınma sonucunda potansiyel vergi gelirleri düşeceğinden kamu yatırımlarına yeterli kaynak ayırlamamakta ve bu nedenle başta ekonomik büyüme ve işsizliğin azaltılması olmak üzere makroekonomik değişkenler olumsuz yönde etkilenmektedir. Yüksek vergi oranları, ekonomik durgunluk, artan işsizlik, sosyal güvenlik yükünün fazla oluşu, kayıtlı ekonomideki kanuni düzenlemelerin çokluğu, erken emeklilik, birden fazla işte çalışmanın yasaklanması, gibi faktörler vergiden kaçınmaya yol açan başlıca faktörlerdir. (Karagöz ve Erkuş, 2009:127).

Kayıt dışı ekonomi ile vergiden kaçınma arasında bir geri besleme ilişkisi geçerlidir. Buna göre yüksek vergi oranları ve etkin olmayan vergi tahsilâtı, kayıt dışı ekonominin artışına sebep olmaktadır. Toplumda vergilendirme düzeyi yükseldikçe vergi otoritesinde kayıt dışı ekonomik faaliyetlere katılma ve vergi kaçırma isteğinin de artacağı beklentisi oluşmaktadır. Öte yandan kayıt dışı ekonominin boyutunun artması hükümetin vergi gelirlerini azaltacağından vergi otoritesinde azalan vergi oranlarını telafi etmek amacıyla vergi oranlarını artırmaya yönelmesi muhtemeldir. Böylece kayıt dışı ekonominin boyutlarını daha da artıran bir paradoks oluşur (Karagöz ve Erkuş, 2009:128). Nitekim Yamak ve Koçak (2007) kayıt dışı ekonominin bulunduğu durumda vergi gelirlerini maksimize eden vergi oranının, kayıt dışı ekonominin bulunmadığı duruma göre daha yüksek bir orana karşılık geldiğini ortaya koymuşlardır.

Bir ekonomide mevcut olan kayıt dışı ekonominin büyüklüğünü tespit etmek önemlidir. Çünkü kayıt dışı ekonomi belirli bir büyüklüğe eriŐtięinde GSYH, işsizlik düzeyi, vergi tabanının büyüklüğü gibi bazı değişkenlerin davranıŐlarını bozarak ekonomi politikalarında sapmalara yol açmaktadır (Karagöz ve Erkuş, 2009:128).

Bu paradoksal durumun açıklanmasında vergiden kaçınmanın belirleyenleri önem kazanmaktadır. Buna yönelik olarak yazında birçok çalışma yapılmıştır.

Edgar L. Feige ve Richard J. Cebula'nın (2012) yaptıkları çalışmada vergilendirilemeyen gelirin bireyler için faydası ve vergi otoritesi açısından maliyetlerinden hareket etmişlerdir. Buna göre eb, vergilendirilemeyen gelirin beklenen faydasını; ec, vergilendirilmeyen gelirin beklenen maliyetini temsil etmektedir. Vergilendirilemeyen gelir pnr ile temsil edilirken, 1-pnr' de vergilendirilebilen geliri temsil etmekte olup:

$$(1) \text{ pnr}/(1-\text{pnr})=j(\text{eb},\text{ec}), j_{\text{eb}}>0. J_{\text{ec}}<0$$

Vergiden kaçınmanın getirileri pozitif etkin vergi haddi (AET), toplam işsizlik haddi (UN), reel gelir (INC), hükümet politikaları ile memnuniyetsizlik (DIS), faiz oranı (i) ile pozitif yönde ilişkili iken, 1986 yılında yapılan vergi reformu (TRA) ile negatif yönde ilişkili bulunmuştur.

$$(2) \text{ eb}=\text{g}(\text{AET}, \text{UN}, \text{INC}, \text{DIS}, i, \text{TRA}),$$

$$g_{\text{AET}}>0, g_{\text{UN}}>0, g_{\text{INC}}>0, g_{\text{DIS}}>0, g_i>0, g_{\text{TRA}}<0$$

Cagan (1958), Bawley (1982), Tanzi (1982-1983), Cletfelter (1983) Feige (1994)'in ABD için yaptıkları çalışmalara göre bildirilmeyen reel gelirden beklenen fayda, gelir vergisi oranının artan bir fonksiyonu olarak bulunmuştur.

Bu çalışmaya takiben Alm ve Yunus (2009)' un yaptıkları çalışmada işsiz kesim ekonominin kayıt dışı bölümünde olduğu için, işsizlik oranı ile gelir vergisinden kaçınma arasında pozitif ve güçlü bir ilişki bulunduğunu tespit etmişlerdir. Dahası, gelecekte işini kaybetmekten korkan kesim gelirini eksik beyan edebilir. Bu bir anlamda gelecekte beklenen işsizliğe karşı kendini garantileme anlamını taşımaktadır. Aynı zamanda vergiden kaçınmanın reel gelir ile pozitif yönde ilişkili olduğunu tespit etmişlerdir.

Vergi kodu ile uyumsuzluğun (noncompliance with the tax code) halkın hükümet politikalarına duyduğu memnuniyetsizlikle ilişkili olduğuna inanılır. Mükellefler toplanılan verginin kamu hizmetinde kullanıldığına inanırlarsa vergi ödemeye daha istekli olmaktadır. Vergi kodu ile uyumsuzluk üç araştırma sorusuna dayanmaktadır. Bunlardan birincisi, halkın kamu görevlilerinin yükümlülüklerini yerine getirmelerine olan güvensizlik dereceleri, ikincisi, halk tarafından kamu görevlerinin dürüstlük derecesi, üçüncüsü ise halkın kamu görevlilerinin vergileri israf ettiğine inancıdır.

Vergi uyumunun fırsat maliyeti artarken vergiden kaçınmanın beklenen faydasının artacağına inanılır. Öte yandan faiz oranları artığında da beyan edilmeyen gelir, eskisinden daha çok artmaktadır.

3.2. TÜRKİYE'DE VERGİDEN KAÇINMANIN BELİRLEYENLERİNİN ANALİZİ

Türkiye için analize geçmeden önce yazında genel kabul görmüş yöntemler hakkında bilgi aktarımında bulunulacaktır.

3.2.1. Augmented Dickey-Fuller (ADF) Testi

Dickey-Fuller testi, gözlenen serilerde birim kökün varlığının (serinin durağan olup olmadığı) olup olmadığına belirlenmesinde kullanılan bir testtir. Bu yöntemin ilk olarak duyurulması, Dickey D.A. ve W.A.Fuller'in (1979) çalışmalarıyla olmuştur. Testin kullanımı için;

$$\text{Model: } Y_t = \rho Y_{t-1} + u_t$$

u_t = stokastik hata terimi

Eşitliği aşağıdaki gibi gösterebiliriz.

$$Y_t - Y_{t-1} = (\rho - 1)Y_{t-1} + u_t$$

Denklemin her iki tarafından Y_{t-1} çıkarıldığında $(\rho - 1) = \gamma$ olmak üzere denklem aşağıdaki şekle gelir. Δ : birinci fark işlemcisi

$$\Delta Y_t = \gamma Y_{t-1} + u_t$$

$$H_0 : \rho = 1, H_1 : \rho < 1$$

$(\rho - 1) = 0$ veya $\gamma = 0$ durumunda Y_t serisi birim kök içermektedir. Ancak $|\rho| < 1$ durumunda seri durağan olur. Burada Dickey ve Fuller'in Monte Carlo uygulamasında ortaya çıkarılan T (tau) istatistiği kullanılmaktadır.

Hesaplanan "T" değerinin mutlak değeri (yani $|t|$) Dickey-Fuller veya McKinnon Dickey-Fuller'in mutlak eşik t değerinden büyükse, verilmiş zaman serisinin durağan olduğunu öne süren ön savı reddedemeyiz. Öte yandan $|t|$, eşik değerinin altındaysa zaman serisi durağan değildir.

3.2.2. Tam Düzeltilmiş En Küçük Kareler Yöntemi (FMOLS)

FMOLS modeli Philips ve Hansen tarafından 1990 yılında eşbütünleşik regresyonlara optimal tahminler sağlamak için geliştirilmiştir. Bu yöntem en küçük kareler yöntemini değiştirerek seri korelasyon etkisini ve eşbütünleşik ilişkinin varlığından kaynaklanan regresörlerdeki içsellığı göz önünde bulundurur. Philips'in daha önceki çalışmasında FMOLS'nin birim köke sahip zaman serisi regresyonlarının süper tutarlı tahminlerini ürettiğini göstermiştir. (Süper tutarlı: FMOLS tahminlerinin yakınsama oranı OLS tahminlerinin yakınsama oranını aşmaktadır.) Ayrıca; FMOLS çok değişkenli ve deterministik trendli modellerde de süper tutarlı tahminler üretmektedir.

Bunun yanında FMOLS; tam rank $I(1)$ bağımsız değişkenli (regresörlü) modellerde, $I(1)$ ve $I(0)$ bağımsız değişkenli (regresörlü) modellerde, birim köklü modellerde, sadece durağan bağımsız değişkene (regresöre) sahip modellerde ve $I(1)$ ve $I(0)$ bağımsız değişkenli (regresörlü) deterministik trendli modellerde de kullanılabilir. Zira anılan modellerde FMOLS asimptotik davranış sergilemektedir. Bu doğrultuda FM regresyonu birik kök ve eşbütünleşik ilişkilere sahip VAR modellerinde kullanılabilir. FM-VAR tahminleri birçok durumda asimptotta (sonsuz örnekleme) OLS tahminlerine denk sonuçlar vermektedir. Hatta ve hatta bazı durumlarda OLS'ye tercih edilebilecek özellikler ihtiva etmektedir.¹⁰

3.2.3. Johansen Eşbütünleşme Analizi

Johansen (1988, 1991) ve Johansen ve Juselius'in (1990) çalışmalarına dayanan bu yöntemde, incelenen değişkenler arasında bir ilişkinin var olup olmadığı bir dizi koşulun yerine getirilmesiyle araştırılabilmektedir. Öncelikle serilerin aynı dereceden bütünleşik olması gerekmektedir. Bunun için analize başlamadan önce birim kök testlerinin yapılması gerekmektedir. Bu yöntem başlangıçta uygun bir gecikme uzunluğu ile oluşturulacak VAR modeli ile eş-bütünleşme vektörünün tahminine dayanmaktadır. (Harris ve Sollis, 2003, 109-115) VAR modeli Sims (1980) tarafından içsel değişkenler arasındaki dinamik ilişkileri herhangi bir önsel sınırlama olmaksızın tahmin etmek amacıyla kullanılmıştır.

¹⁰ Bazı durumlar ve daha ayrıntılı bilgi için okuyucular Peter C. B. Philips'in "Fully Modified Least Squares and Vector Autoregression" isimli kaynağına bakabilirler.

Johansen (1988) tarafından geliştirilen bu yöntemin iki farklı kullanım amacı vardır: (i) Modelde yer alan değişkenler için maksimum eşbütünlük vektör sayısının tespiti, (ii) eşbütünlük vektörü ile buna ait parametrelerin en çok olabilirlik tahminlerinin elde edilmesidir. Bu yöntem, ikiden fazla değişken için eşbütünlük ilişkisini belirlemede kullanılmaktadır. Bu yaklaşım, maksimum olabilirlik yöntemini kullanarak eşbütünlük ilişkisinin sayısını ve bu ilişkinin parametrelerini tahmin ederek, durağan olmayan değişkenler arasındaki eşbütünlük ilişkileri ortaya çıkarır. Bu yöntemde her değişken, sistemde yer alan tüm içsel değişkenlerin gecikmeli değerlerinin bir fonksiyonu olan bir VAR modeli şeklinde modellenir. Eşitlik aşağıdaki modelde n değişkenli ve k gecikmeli VAR modeli gösterilmiştir.

$$Z_t = \sum_{i=1}^k A_i Z_{t-i} + \varepsilon_t$$

Yukarıdaki eşitlikte yer alan;

Z_t : n değişkenin t anındaki gözlem değerlerinden oluşan vektör,

A_i : i inci gecikme için katsayı matrisi,

ε_t : n değişken için hata terimi vektörünü ifade etmektedir.

Eşitlikte ifade edilen modeldeki tüm değişkenlerin aynı derecede eşbütünlük olduğunu varsayalım. Eşitlikte bazı dönüşümler yapılarak aşağıdaki eşitlikle ifade edilen modele ulaşılır (Charemza ve Deadman, 1997):

$$\Delta Z_t = \Pi Z_{t-k} + \sum_{i=1}^{k-1} \Gamma_i \Delta Z_{t-i} + \varepsilon_t \quad k \geq 2$$

Bu modelin elde edilmesinde kullanılan dönüşüme “eşbütünlük dönüşümü” denir. İlk denklem ile ifade edilen model, bilinen hata düzeltme modeli şeklinde de oluşturulabilir:

$$\Delta Z_t = \Pi Z_{t-1} + \sum_{i=1}^{k-1} \Gamma_i \Delta Z_{t-i} + \varepsilon_t$$

Burada bulunan Π matrisi, hata düzeltme katsayılarını ve eşbütünlük vektörleri içermektedir. Böylece Π matrisi iki parçalı olarak ifade edildiğinde şu eşitliğe ulaşılır:

$$\Pi = \alpha\beta'$$

Burada, α hata düzeltme katsayılarına ait vektörü, β ise eşbütünleşme matrisini göstermektedir.

Modelde ifade edilen Π matrisinin rankı $r(\Pi) = \min\{r(\alpha), r(\beta)\}$,ya eşit olacaktır. $r(\Pi) = 0$ ya da $r(\Pi) = n$ ise, değişkenlerin eşbütünleşik olmadığı, $1 \leq r(\Pi) \leq n-1$ ise $r(\Pi) = r$ tane eşbütünleşik vektör olduğu sonucuna ulaşılır. Böylece Π matrisinin rankı belirlendiğinde değişkenler arasında eşbütünleşik bir ilişkinin olup olmadığı, böyle bir ilişki varsa kaç tane eşbütünleşik vektörün var olduğu tespit edilebilir.

Johansen (1988) eşbütünleşme ilişkisini ortaya çıkarmada iki farklı olabilirlik oranı önermiştir. Birisi Maksimum Özdeğer Testi (Maximum Eigenvalue Test), diğeri ise İz Testi (Trace Test)'dir. Maksimum Özdeğer Testinde en fazla r tane eşbütünleşme vektörünün varlığı, $r+1$ tane eşbütünleşme vektörünün varlığını ifade eden alternatif hipoteze karşı test edilir. İz testinde ise, en fazla r tane eşbütünleşme vektörünün varlığı, en az $r+1$ tane eşbütünleşme vektörünün varlığını ifade eden alternatif hipoteze karşı test edilir. Eşbütünleşme testi yapılmadan önce, modelde yer alan tüm değişkenler için uygun gecikme uzunluğu AIC veya SC kriterlerine göre belirlenmiş olan VAR modeli oluşturulur.

3.2.4. Türkiye İçin Veri Seti ve Analiz

Çalışmada kullanılan veriler Devlet Planlama Teşkilatı-DPT Ekonomik ve Sosyal Göstergeler 1950-2010 serisinden ve Türk İstatistik Kurumu (TÜİK)'ndan alınmış olup 1982 ile 2010 yıllarını kapsamaktadır.

Değişken sembollerin önündeki "R" harfi, ilgili değişken serisinin reel olduğunu; "Ln" harfi, ilgili değişken serisine logaritmik dönüşüm yapıldığını; Δ sembolü ise değişkenin birinci derece farkının alındığını göstermektedir.

Çalışmada vergiden kaçınma Y bağımlı değişkeni temsil edilmekte olup kayıtlı ekonominin, kayıtlı olmayan ekonomiye oranıdır.

$$eb = g(un, inc, r)$$

eb = vergiden kaçınma

u_n = işsizlik oranı

inc = Reel gelir

$Lninc$ = Logaritması alınmış reel gelir

r = faiz haddi

Y bağımlı değişkeni temsil etmekte olup kayıtlı ekonominin, kayıtlı olmayan ekonomiye oranıdır. Kayıt dışı sektörde işlem gören 1 doların yarattığı kayıt dışı gelir, kayıtlı sektörde işlem gören 1 doların yarattığı kayıtlı gelire eşittir.

$eb = \alpha$

$\alpha = Y_u / y_0$

$Y = Y_u / y_0 = (C - k_0 D) / (k_0 + 1) D$

$k_0 = (C_0 / D_0)$

Kayıt dışı sektörde nakit para kullanılır. Vadesiz mevduat sıfır olacağından;

$k_0 = (C_0 / 0) \rightarrow k_0 \rightarrow \infty$

C = Dolaşımdaki para

D = Vadesiz Mevduat

Formülde k_0 değeri için ekonominin piyasa ekonomisine entegrasyonun başladığı, dışa kapalı devletçi politikalardan vazgeçilen, özel sektörün ve girişimciliğin ön plana çıktığı 1981 yılına ait dolaşımdaki para ve vadesiz mevduat verisi kullanılmıştır.

24 Ocak 1980 istikrar programı öncelikle döviz dar boğazına çözüm bulmayı, enflasyon hızını düşürmeyi ve büyüme hızını yükseltmeyi hedeflerken; ekonomide devlet müdahalesini en aza indirerek piyasa ekonomisine işlerlik kazandırmayı amaçlamıştır. Bu çerçevede, fiyat kontrollerinin ve sübvansiyonların kaldırılması, kamunun ekonomideki rolünün azaltılması, özel sektörün rolünün artırılması, özel yatırım ve tasarrufların uyarılması, dış ticaretin serbestleştirilmesi, gümrük vergilerinin azaltılması, sermaye girişlerinin kolaylaştırılması, özelleştirmenin gerçekleştirilmesi ve vergi sisteminin reformdan geçirilmesi hedeflenmiştir.

Ekonomide yaşanan serbestleştirme hareketleri ve yeniden yapılanma süreci çerçevesinde finansal sektör politikalarında önemli değişiklikler yapılmış ve var olan bir

çok sınırlama kaldırılmış veya gevşetilmiştir. Finansal sektördeki liberalleşme hareketlerine Temmuz 1980’de mevduat ve kredi faiz oranlarının serbest bırakılarak ve reel faizler vasıtasıyla yurtiçi tasarrufların ve yabancı sermaye girişlerinin artırılması ve mali sisteme derinlik kazandırılması amaçlanarak geçildiği söylenebilir.

24 Ocak 1980 kararları öncesinde görece olarak çok daha kontrollü veya denetimli bir karma ekonomik model uygulanıyordu. Ancak 24 Ocak kararlarından itibaren gerek mali, gerek para politikalarında uygulamada ve mevzuatta bir takım esnekliklerin artması söz konusudur. Örneğin; sıklıkla çıkarılan veya yasa ve yönetmelik değişiklikleri ile getirilen af, istisna, muafiyet gibi uygulamalar söz konusu uygulamalara örnek gösterilebilir. Bu nedenlere dayanarak veri setini 24 Ocak kararlarını takiben alınması öngörülmüş; 1981 yılı sabit k değeri için, 1982-2010 yılları arası da analiz için alınmıştır.

3.2.4.1. Tanımlayıcı İstatistikler

Tablo 6: Tanımlayıcı İstatistikler

Değişkenler	C	D	R	İNC	UN
Ortalama	6.866.875	3.825.843	53,99	28.571.197	8,77
Medyan	277.022	112.357	50,00	255.093	8,30
Minimum	412	531	12,98	96,56	26,49045
Maksimum	40.067.387	22.852.799	96,56	179.920.144	53.977.441
Std sapma	11.430.862	6.313.845	26,49045	53.977.441	1,85

3.2.4.2. Augmented Dickey-Fuller (ADF) Test Sonuçları

Tablo 7: ADF Test Sonuçları

Değişkenler	ADF (seviye)		ADF (birinci fark)	
	t-istatistiği	olasılık	t-istatistiği	olasılık
Y	-2.864161	0.0624	-4.386905	0.0019
un	-1.208384	0.6564	-5.394587	0.0002
r	-1.052101	0.7200	-5.582535	0.0001
linc	-0.220562	0.9247	-5.268354	0.0002

Değişkenlerin seviyelerine uygulanan ADF test sonuçları değişkenlerin durağan olmadığını göstermiştir. Aynı testlerin değişkenlerin birinci derece farkına uygulanmasıyla elde edilen sonuçlar, değişkenlerin farkının durağan olduğunu göstermektedir.

3.2.4.3. Tam Düzeltilmiş En Küçük Kareler Yöntemi (FMOLS)

FMOLS yaklaşımı ile elde edilen eşbütünleşme denklemi:

$$Y = -1.029 + 0.022 \cdot \ln(\text{INC}) + 1.255 \cdot R + 11.079 \cdot \text{UN}$$

Tablo 8: FMOLS Test Sonuçları

Değişkenler	Katsayı	Standart Hata	t-istatistiği	Olasılık
LINC	0.022315	0.007402	3.014883	0.0000
R	1.255299	0.131054	9.578480	0.0000
UN	11.07868	2.164648	5.118004	0.0000
C	-1.028895	0.226367	-4.545246	0.0001

Her bir katsayı % 1 anlamlılık düzeyinde anlamlı çıkmıştır.

Hata terimlerinin normal dağılıp dağılmadığını göstermek amacıyla ise; Jarque-Bera testi yapıldı. Hata terimlerinin normal dağıldığı H_0 boş hipotezi reddedilemedi. Bu nedenle hata terimlerinin normal dağıldığı saptandı.

Tablo 9: Jarque-Bera Test Sonuçları

Jarque-Bera	0.350331
Olasılık	0.839318

FMOLS ile yaptığımız bu eşbütünleşme denklemi tahmininde Y, ln(INC), R ve UN değişkenleri arasında eşbütünleşme olup olmadığı da Engle-Granger eşbütünleşme testi kullanılarak yapılmış ve eşbütünleşme bulunmuştur.

Tablo 10: Engle-Granger Eşbütünleşme Test Sonuçları

	Değer	Olasılık
Engle-Granger tau-istatistiği	-5.118896	0.0164
Engle-Granger a-istatistiği	-42.29900	0.0000

%1 ve %5 anlamlılık düzeylerinde seriler arasında eşbütünleşme olmadığı H_0 boş hipotezi reddedildiğinden seriler arasında eşbütünleşme vardır.

Hata terimleri arasında oto korelasyon olup olmadığı konusunda ise; ki-kare testi yapıldı ve hata terimleri arasında otokorelasyon bulunmuştur.

Tablo 11: Ki-kare Test Sonuçları

Q istatistiği	Olasılık
6.7550	0.009
9.0252	0.011
9.8474	0.020

Hata terimleri arasında bulunan otokorelasyon nedeniyle bir başka yöntem olan Johansen Maximum Likelihood yöntemi ile tahminde bulunulmuştur.

3.2.4.4. Johansen Maximum Likelihood

Öncelikle 3 gecikme uzunluğu ile Vector Auto-regression (VAR) tahmini yapıldı.

Veri setinde yer alan 29 gözlem (çok fazla sayılmaz) ve 4 değişken (az sayılmaz) olması nedeniyle, kullanabilecek maksimum serbestlik derecesi ancak üç gecikme ile sağlanabilmiştir. Düşük serbestlik derecesi ile yapılan tahminlerin güvenilirliği düşeceği için olabilen en yüksek serbestlik derecesi ile tahmin yapılmıştır.

VAR(3) tahminine dayanarak Y, ln(INC), R ve UN değişkenleri arasında eşbütünleşme olup olmadığını Johansen'in hem Trace hem de Maximum Eigenvalue testi ile sınıyoruz. Her iki test sonucu da bu değişkenler arasında eşbütünleşme olduğunu göstermektedir.

Tablo 12: Johansen Eşbütünleşme Test Sonuçları

Eşbütünleşme İz İstatistiği

Hipotezdeki koentegre vektör sayısı	Özdeğer (Eigendeğer)	İz istatistiği (Trace istatistiği)	%5'lik kritik değer	Olasılık değeri
Hiç yok	0.964522	135.6041	54.07904	0.0000
En fazla 1 tane	0.691481	52.13275	35.19275	0.0003
En fazla 2 tane	0.500005	22.73342	20.26184	0.0224
En fazla 3 tane	0.194409	5.404492	9.164546	0.2420

En büyük öz değer istatistiği

Hipotezdeki koentegre vektör sayısı	Özdeğer (Eigendeğer)	Max özdeğer (max-eigen)	%5'lik kritik değer	Olasılık değeri
Hiç yok	0.964522	83.47131	28.58808	0.0000
En fazla 1 tane	0.691481	29.39932	22.29962	0.0043
En fazla 2 tane	0.500005	17.32893	15.89210	0.0296
En fazla 3 tane	0.194409	5.404492	9.164546	0.2420

Yapılan test sonuçlarında değişkenler arasında eşbütünleşmenin varlığı tespit edilmiş olup; bu yöntem ile tahmin edilen denklem:

$$Y = -0.936 + 0.004*\ln(\text{INC}) + 1.337*R + 14.752*UN$$

$\ln(\text{INC})$ 'in katsayısı %10'da anlamlı iken, diğer katsayılar %1'de anlamlı çıkmıştır.

Eşbütünleşme tahminleri bu VAR(3) tahminini temel aldığı için, VAR(3) tahmininde otokorelasyon olmaması, hataların da normal dağılması gerekir.

Yapılan Serial correlation LM test ile;

Tablo 13: LM Test Sonuçları

Gecikme	LM-ist	Olasılık
3	18.61401	0.2892

Model 3 gecikmeli olduğu için yapılan tahmin sonucunda bulunan kritik değer %10 anlamlılık düzeyinden büyük olduğu için otokorelasyon olmadığını savunan H_0 boş hipotezi reddedilemedi ve otokorelasyon olmadığı sonucuna varılmıştır.

Hataların normal dağılıp dağılmadığını göstermek amacıyla yapılan Normality Test sonucunda;

Tablo 14: Normality Test Sonuçları

Bileşen	Jarque-Bera	Olasılık
Joint	11.95144	0.1534

Yapılan test sonucunda hataların da normal dağıldığı tespit edilmiştir.

Bu yöntem ile tahmin edilen eşbütünleşme denklemi de:

$$Y = -0.936 + 0.004*\ln(\text{INC}) + 1.337*R + 14.752*UN$$

$\ln(\text{INC})$ 'in katsayısı %10'da anlamlı iken, diğer katsayılar %1'de anlamlı çıkmıştır.

İki farklı yöntem yakın tahmin sonuçları vermiştir.

Vergiden kaçınma ile faiz, işsizlik ve reel gelir arasında pozitif yönlü ilişki bulunmuş olup, bu ilişki reel gelir ile daha zayıf kalırken, işsizlik ve faiz oranları arasında daha güçlü bulunmuştur.

İşsiz kesim herhangi bir geliri olmadığı için zorunlu olarak vergi ödemekten kaçınmaya gidecektir. Bilindiği gibi vergi yapısı Türkiye’de dolaylı vergiler ağırlıklı bir yapı sergilemektedir. Ancak dolaylı vergilerden kaçınmak daha zor olduğu için dolaysız vergilerden kaçış yolunu tercih edeceklerdir. Örneğin; gelir vergisi gibi. Aynı zamanda çalışanlarda gelecekteki olası işsizlik ihtimali nedeniyle şimdiden tasarruflarını arttırmak amacıyla bugünkü vergi kaçınma yoluna gideceklerdir. Bu nedenlere bağlı olarak işsizlik oranları yükseldikçe vergiden kaçınma eğilimi artmaktadır..

Faiz düzeyi açısından değerlendirildiğinde Türkiye’de yaygın olarak özkaynak yetersizliğine bağlı olarak firmalar tahvil ve bono çıkartarak sermaye piyasasından borçlanma yoluna gitmektedirler. Bu durumda faiz oranlarının yükseldiği koşulda borçlanma maliyeti arttığından kar düzeylerini koruma amacıyla vergiden kaçınmanın yollarını aramaları öngörülebilir.

Reel gelir arttığında ise; ülke açısından bakıldığında bu durum dolaylı ve dolaysız vergi potansiyelinin yükselmesi anlamını taşır. Artan oranlı vergileme prensibinin benimsendiği koşulda matrah artışına paralel olarak vergilendirme oranı arttıkça vergiden kaçınma eğiliminin artması beklenir. Çünkü kişiler harcanabilir gelirlerinde bir azalmaya katlanmak istemezler. Bu durum da kayıt dışılığın artmasına neden olacaktır.

Aynı zamanda ülkemizde mevcut olan istisna ve muafiyetler nedeniyle, gelir arttıkça bu tür uygulamalar artmakta ve vergiden kaçınmanın yolu daha çok açılmaktadır.

Arz yanlı iktisat yaklaşımında bütçe açıkları yatırım ve üretimi olumsuz etkileyen yüksek vergiler ile açıklanmaktadır. Vergi oranları ekonomideki nispi fiyat yapısını bozarak ve üreticilerin tercihlerini değiştirerek kaynak dağılımını bozmaktadır.

Arz yanlı vergi politikasını savunanlar, vergi indirimlerinin uzun dönemde vergi gelirlerini artırmasının yanı sıra toplam üretimi de artıracığını savunmaktadırlar. Ancak bunun gerçekleşebilmesi için ekonomide etkinlik ve yüksek büyümeyi sağlayacak politikaları yürürlüğe koymak gerekir.

Vergi oranlarındaki değişim ekonomik birimlerin kararlarını pozitif veya negatif yönde etkilemektedir. Bu etki boş durmaya çalışmanın fiyatını, cari tüketim yerine gelecekte tüketimde bulunmanın fiyatını, piyasada faaliyette bulunmanın yerine kayıt dışı ekonomide faaliyette bulunmanın fiyatını değiştirmektedir.

Arz yanlı iktisatçılara göre de gelir vergisindeki bir indirimin ekonomi üzerindeki etkisi kamu harcamalarından daha fazladır. Gelir vergisi oranları azaltıldığında kişilerin tasarrufları artar. Tasarruflardaki artışlar faizlerin düşmesine ve yatırımların artmasına neden olmaktadır. Kurumlar vergisinde yapılacak bir indirim ise yatırımların karlılığını artıracak ve kurumların tasarruf güçlerini artıracaktır. Artan tasarruflar nedeniyle likidite artacak ve borç talepleri azalacaktır. Bu durum ise faiz oranlarını düşürecek ve yatırım malları talebini artıracaktır. Gelir vergisindeki indirimler emeğin istihdamı ve çalışma isteği üzerinde olumlu etkiler doğurur. Bunun sonucunda emek arzında bir artış olur. Üretim arttığı için arz yetersizliği sonucu oluşan enflasyon hafifler ve düşme eğilimine girer. Enflasyon hızı düştüğü zaman ise faiz oranları düşerek yatırımlar artar.

Bir ülkedeki ekonomik büyümeyi gerçekleştirmek için tasarruf oranlarının arttırılması gerekir. Tasarruf düzeyinin düşük olmasında sosyal ve demografik faktörlerin yanı sıra en önemlisi vergi oranlarıdır. Vergi indirimleri ile yatırımlar arasındaki ilişki doğrudan ekonomik büyümeyi etkilemektedir.

Yüksek vergi oranları iktisadi birçok soruna neden olmasının yanında, kayıt dışı ekonominin de önemli bir nedeni olmaktadır. Özellikle gelişmekte olan ülkelerde ve Türkiye’de önemli bir sorun haline gelmeye başlayan kayıt dışı ekonomi vergi yükünün fazla olması sonucunda kayıt altına alınamayan vergi dışı faaliyetleri arttırmaktadır.

Vergi devlet açısından bir gelir oluştururken, ödeyen bakımından bir yüküdür. Bu nedenle, vergi kaçakçılığı bu yola başvuran kişilerin vergi yükünü azaltırken, devleti ise gelir kaybına uğratar. Bu durumda devleti gelir kaybına uğratarak bütçe açıklarına dolayısıyla ekonomik büyüme üzerinde olumsuz sonuçlara yol açmaktadır.

Vergi kayıp ve kaçaklarının ekonomik büyüme üzerindeki olumsuz etkisi göz önüne alındığında; vergi yükünün azaltılması zorunluluğu ön plana çıkmaktadır. Bu kapsamda yapılacak olan vergi indirimleri, vergi kayıp ve kaçaklarının önlenmesi yoluyla, milli gelir artışına yol açacaktır. Aynı zamanda, uzun dönemde vergi indirimleri ekonomide

canlılık yaratmak suretiyle, potansiyel vergi alanları meydana getirmekte ve vergi gelirlerinin artışına neden olmaktadır.

Vergi oranlarının yüksekliği vergi kayıp ve kaçakların yanında vergiden kaçınmayı da beraberinde getirmektedir. Kayıt dışılığın önemli bir sebebi olan vergiden kaçınmanın etkileyenlerine baktığımızda ise faiz oranları, işsizlik oranları ve reel gelirin etkili olduğu görülmektedir. Hükümet uygulayacağı para ve maliye politikaları ile faiz oranlarında ve gelir düzeyinde değişiklikler yaparak kayıt dışılığa engel olabilecek politikalar uygulayabilir. Genişletici para politikası yoluyla faiz oranı hedefini küçültme yoluna giderek yatırımların artmasına neden olur ve tasarrufların artması sonucunu doğurur. Bu politikayı uygularken politika karması aynı zamanda genişletici maliye politikası yoluyla gelir artırıcı ve istihdam artırıcı politikalar uygulayabilir.

SONUÇ

Kayıt dışı ekonomi; ya hiç belgeye bağlanmayarak ya da içeriği gerçeği yansıtmayan belgelerle gerçekleştirilen ekonomik olayın devletten ve işletme ile ilgili öteki kişilerden tamamen ya da kısmen gizlenerek ortaya çıkmasıdır. Kayıt dışı ekonomik faaliyetin ortaya çıkmasında ülkelerin farklı vergileme anlayışları, vergiyi doğuran faktörlerin durumundaki farklılıklar, ekonomik ilişkilerin türü, düzeyi ve gelişmişlik derecesi, sosyal doku ve toplumsal psikolojideki farklılığın yanı sıra siyasi iradenin bu konuya yaklaşımının önemli olduğu saptanmıştır.

Kayıt dışı ekonomi makroekonomik bakımdan bir ülkenin tasarlanan iktisadi kalkınma planlarında mali ve parasal açıdan öngörülen hedeflerden önemli sapmalara yol açabilmektedir. Kayıt dışı ekonomi kamu gelirlerinde bir azalmaya sebep olduğu için kamu açıklarına dolayısıyla enflasyon gibi sorunların doğmasına neden olmaktadır. Bu durumda emisyon artışına ya da borçlanma yollarına başvurulmaktadır.

Mikro ekonomik düzeyde ise kayıt dışı ekonomi piyasanın rekabetçi yapısını bozmaktadır. Kayıt dışı olarak faaliyet gösteren firmalar, daha rekabet edebilir fiyatlarla faaliyette bulunacaklarından kayıtlı firmalara göre avantajlı bir konumda olacaklardır.

Kayıt dışı ekonomiyi teşvik eden önemli faktör, halkın hükümetin harcama rejimi konusundaki kuşkularıdır. Yürütme erkinin vergiye ilişkin görev ve sorumlulukların zamanında ve eksiksiz olarak yerine getirilmesini ifade eden vergi ahlakı kavramı içerisinde değerlendirilebilecek bu olgu, kayıt dışına yönelmenin önemli motivasyon unsurlarından biri olarak görülmektedir. Bir toplumda bireyler eğer ödedikleri vergilerin etkin olmayan bir şekilde harcandığını düşünürlerse, daha az vergi ödemeye istekli olacaklardır. Böyle bir eğilim, bir ülkede kayıt dışı ekonomik faaliyet düzeyini artırabilir ve rüşvet ve yolsuzluğun hacminde artışa yol açabilir.

Kayıt dışı ekonomik faaliyetlere vergi ve benzeri yükümlülüklerden kurtulma isteği sebep olsa da, her ne şekilde olursa olsun kayıt dışı ekonomi vergi kaybı yaratmaktadır. Bu nedenle kayıt dışılıkla mücadelede vergilendirmenin dayanması gereken ilkeler önemlidir.

Vergileme hem ÷lkeye gerçekleştirdiği doğrudan katkılar, hem de kontrol ve teşvik açısından yarattığı dolaylı etkiler nedeniyle ekonomik kalkınmanın finansmanı için de önemlidir. Bir ÷lkedeki vergileme yapısı ekonomik büyüme ve kalkınma için önem arz etmektedir.

Vergileme anlayışı açısından arz yanlı iktisadın temelini oluşturan konu vergi oranlarının indirilmesidir. Arz yanlı iktisat vergi oranlarındaki değişimlerin ekonomik birimlerin kararlarının pozitif veya negatif yönde etkileyebileceğini savunmaktadır.

Arz yanlı iktisatçılar vergi oranları ile vergi gelirleri arasındaki ilişkiyi Laffer eğrisi ile açıklamaya çalışmışlardır. Laffer eğrisine göre vergi oranı ile vergi geliri arasındaki ilişki belli bir noktaya kadar doğru orantılı, daha sonra ters orantılıdır.

Arz yanlı iktisatçılara göre, yüksek vergi oranları ekonomideki nispi fiyat yapısını bozarak ve üreticilerin tercihlerini değiştirerek kaynak dağılımını bozmaktadır. Vergi oranları düşürüldüğünde boş zaman tercihinde azalma, çalışma tercihinde artış yaşanırken; vergi oranları arttırıldığında boş zaman tercihinde artış, çalışma tercihinde azalış meydana gelmektedir. Ayrıca vergi oranları indirildiği zaman, tasarruflar artacak, faiz oranı düşeceğinden yatırımların artması beklenir. cret ve maaşların marjinal verim düzeyine göre belirlenmesi ise emek talebini artırıcı özelliğe sahiptir.

Yüksek vergi oranları ve etkin olmayan bir vergi tahsilatı kayıt dışı ekonominin artışına sebep olmaktadır. Kayıt dışı ekonomi de doğası gereği vergiden kaçınmayı beraberinde getirmektedir. Ülkelerin kayıt dışı ekonomi oranlarına bakıldığında son iki yılda bir azalma göze çarpsa da kayıt dışı ekonomi önemli bir sorun olma özelliğini korumaktadır. Çeşitli ekonomilerde kayıt dışılığa sebep olabilecek değişkenlere bakıldığında, kişisel gelir vergisi oranı, dolaylı vergilerin toplam vergiler içerisindeki ağırlığı, toplumsal vergi ahlakı, işsizlik oranı, milli gelir büyüme oranları nde gelenleridir.

Çalışmada Türkiye için 1981-2010 yılları arasında vergiden kaçınmanın belirleyenleri için yapılan analizde vergiden kaçınma ile işsizlik, milli gelir ve faiz oranları arasındaki ilişkiler araştırılmıştır. Yapılan analiz sonucunda vergiden kaçınma ile milli gelir

arasında pozitif yönlü, vergiden kaçınma ile faiz oranları arasında pozitif yönlü ilişki ve vergiden kaçınma ile işsizlik arasında oldukça güçlü pozitif yönlü ilişki saptanmıştır.

Söz konusu ilişkiler değerlendirildiğinde Türkiye’de işsiz kesim herhangi bir geliri olmadığı için bir bakıma zorunlu olarak vergiden kaçınmaya yönelmektedir. Dolaylı vergilerden kaçış zor olduğu için dolaysız vergilerden kaçınma daha fazla ağırlığa sahiptir. Aynı zamanda gelecekteki işsizlik korkusu nedeniyle kişilerin şimdiki tasarruflarını arttırmak için vergiden kaçınma yoluna yönelmeleri rasyonel bir davranış biçimi olarak düşünülmüştür. Bu durumda işsizlik oranını düşürmeye dönük olarak çalıştırdığı işçi sayısına bağlı olarak küçük ve orta ölçekli işletmelerde işveren payının azaltılması/kaldırılması bir politika önerisi olarak saptanmıştır.

Türkiye’de öz kaynak yetersizliğine bağlı olarak firmalar hisse senedi ikrazı ile sermaye piyasasından borçlanma yoluna gitmektedirler. Bu durumda faiz oranlarının yükseldiği durumda borçlanma maliyeti arttığından kar düzeylerini korumak amacıyla vergiden kaçınma yoluna gitmeleri olasıdır.

Reel gelir artışı ise, dolaylı ve dolaysız vergi potansiyelinin yükselmesi anlamına gelmektedir. Artan oranlı vergileme prensibi nedeniyle matrah artışına bağlı olarak vergilendirme oranı arttıkça vergiden kaçınma eğiliminin de artması beklenir. Çünkü kişiler harcanabilir gelirlerinde bir azalmaya gitmek istemezler. Bu durum da kayıt dışılığın artmasına neden olmaktadır. Aynı zamanda Türkiye’de mevcut olan istisna ve muafiyetler nedeniyle, gelir arttıkça bu tür uygulamalar artmakta ve vergiden kaçınmanın yolu daha da açılmaktadır. Bu nedenle Türkiye’de vergi istisna ve muafiyetlerin ihracata dönük sektörler başta olmak üzere katma değer yaratan sektörlerde arzı artışını teşvik edici biçimde düzenlenmesi büyük önem taşımaktadır.

Vergi oranlarındaki değişim ekonomik birimlerin kararlarını pozitif veya negatif yönde etkilemektedir. Bu etki boş durmaya karşı çalışmanın fiyatını, cari tüketim yerine gelecekte tüketimde bulunmanın fiyatını, piyasada faaliyette bulunmanın yerine kayıt dışı ekonomide faaliyette bulunmanın fiyatını değiştirmektedir.

Arz yanlı iktisatçılara göre de gelir vergisindeki bir indirimin ekonomi üzerindeki etkisi kamu harcamalarından daha fazladır. Gelir vergisi oranları azaltıldığında kişilerin

tasarrufları artar. Tasarruflardaki artışlar faizlerin düşmesine ve yatırımların artmasına neden olmaktadır. Kurumlar vergisinde yapılacak bir indirim ise yatırımların karlılığını artıracak ve kurumların tasarruf potansiyeli artacaktır. Artan tasarruflar nedeniyle firmaların likidite düzeyleri artacak ve borç talepleri azalacaktır. Bu durum ise faiz oranlarını düşürecek ve yatırım malları talebini ve üretim düzeyini artıracaktır. Üretim arttığı için talebin değişmediği koşulda arz yetersizliği sonucu oluşan enflasyon hafifler ve düşme eğilimine girer. Enflasyon hızı düştüğü zaman ise faiz oranlarının düşerek yatırımların artması beklenir. Tüm bu koşullar göz önüne alındığında Türkiye’de istikrarlı büyümenin yakalanabilmesi adına vergi oranlarının aşırı bütçe açıklarına yol açmayacak biçimde düzenlenmesi gerekmektedir.

İstikrarlı ekonomik büyüme açısından vergi oranlarının ayarlanması yanında siyasi kararlılık, kurumsal düzenlemeler, vergi denetiminin daha etkin hale getirilmesi ve mükelleflerin bilinçlendirilmesi gibi faktörler de büyük önem arz taşımaktadır.

KAYNAKÇA

- Açıkgöz, Ş. (2008). Türkiye’de Vergi Gelirleri, Vergi Yapısı ve İktisadi Büyüme İlişkisi:1968-2006. Ekonomik Yaklaşım Cilt:19. s.91-113.
- Akdoğan, A. (2007). Kamu Maliyesi. Ankara : Gazi Kitabevi.
- Aktan, C. C. (2002). Gelir Dağılımında Adaletin Sağlanması ve Yoksulluk Sorununun Ortadan Kaldırılması İçin Vergi Sistemi Nasıl Dizayn Edilmeli?. Yoksullukla Mücadele Stratejileri, Ankara : Hak-İş Konfederasyonu Yayını.
- Aktan, C. C. (1994). Çağdaş Liberal Düşüncede Politik İktisat. Ankara : Takav Matbaası.
- Aktan, C. C. (2004). Yeni İktisat Okulları. Ankara : Seçkin Yayıncılık.
- Alm, J., Yunus, M. (2009). Spatiality and Persistence in U.S. Individual Income Tax Compliance. National Tax Journal. Vol: 62 (1). p.101-24.
- Altuğ, N. (1999). Gelişmiş ve Gelişmekte Olan Ülkelerde Kayıt dışı Ekonominin Kapsamı. İstanbul : Marmara Üniversitesi.
- Anastassiou, T., Dritaski, C. (2005). Tax Revenues and Economic Growth: An empirical Investigation for Greece using Causality Analysis. Journal of Social Sciences.
- Arnold, J.M., Brys B., Heady, C., Jojansson, A., Schwellnus, C., Vartia, L. (2011). Tax Policy For Economic Recovery and Growth. The Economic Journal, 121 : February.
- Arısoy, İ., Ünlükaplan, İ. (2010). Vergi Yükü ve Yapısı ile İktisadi Büyüme Arasındaki Dinamik Etkileşimler Üzerine Uygulamalı Bir Analiz. ODTÜ Gelişme Dergisi. Sayı:38.
- Ataç, B. (2008). Maliye Politikası, Gelişimi, Amaçları, Araçları ve Uygulama Sorunları. Ankara : Turhan Kitabevi.
- Aydemir, Ş. (1995). Türkiye’de Kayıt dışı Ekonomi (vergisel ağırlıklı uzlaşma önerisi). İstanbul : Maliye Hesap Uzmanları Derneği Yayınları.

- Bania, N., Gray, J.A., Stonei J.A. (2007). Growth, Taxes and Government Expentitures: Growth Hills for U.S. States. National Tax Journal. Vol:LX, No:2. June.
- Bartlett, B. (1987). Arza Dayalı İktisat. Banka ve Ekonomi Yorumlar Dergisi. Sayı 2 : Şubat.
- Batirel, Ö. F. (1976). Kamu Maliyesi Teorisine Giriş. İstanbul : Meter Matbaası.
- Batirel, Ö.F. (1989). Türk Vergi Gelirlerini Arttırma Yolları, Alternatifler ve Beklentiler. İstanbul : İTO Yayını, Sayı:15.
- Bawley, D. (1982). The Subterranean Economi. New York : McGraw-Hill.
- Begg, D. (2001). Makro İktisat. Çev. Vildan Serin. İstanbul : Alkım Yayınları.
- Bilgili, Y. (2010). Karşılaştırmalı İktisat Okulları (Makro İktisadın Teorik Esasları). İstanbul : İkinci Sayfa Yayınları.
- Brown, C.W., Jackson, P.M. (1990). Public Sector Economics, Bassil Blackwell. Cambridge.
- Cagan, P. (1958). The Demad for Currency Relative to the Total Money Supply. Fournal os Political Economi. Vol:66(2). p.28-303.
- Castells, M., Portes A. (1989). World Underneath: The Origins, Dynamics, and Effects of the Informal Economy,” in A. PORTES, M. CASTELLS, L.A. BENTON (Ed.), The Informal Economy: Studies in Advanced and Less Developed Countries, The John Hopkins University Press, Baltimore and London. p.11-12.
- Charemza, W., Deadman, D. (1997). New directions in econometric practice: General to spesific modelling, cointegration and vector Autoregression. Edward Elgar Pub.
- Clotfelter, C. T. (1983). Tax Evasion and Tax Rates: An Analysis of Induidual Returns. Review of Economics and Statistics. Vol:65 (2). p.73-363.
- Çagan, N. (1982). Türk Hukukunda Vergi Cezalarının Affı. <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/38/315/3068.pdf>.

- Çomaklı, Ş. E. (2007). Türkiye’de Kayıt Dışı Ekonomi – Vergisel Kayıt Dışılık. Erzurum: Turhan Kitapevi.
- Demircan Siverekli, E. (2003) “Vergilendirmenin Ekonomik Büyümeye ve Kalkınmaya Etkisi”, Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi. Sayı:21. Temmuz – Aralık.
- Denaux, Z.S. (2007) Endogenous Growth, Taxes and Government Spending: Theory and Evidence. Review of Development Economics, Sayı:11. s.124-138.
- Doğan, A. (2007). Vergi Oranlarının Vergi Gelirleri Üzerindeki Etkisi: Anket Yöntemi ile Analizi. Maliye Bakanlığı : Uzmanlık Tezi.
- Durkaya, M., Ceylan, S. (2006). Vergi Gelirleri ve Ekonomik Büyüme. Maliye Dergisi. Sayı 150.
- Edgar, L. F., Richard, C., (2012), America’s Underground Economy: Measuring the Size, Growth and Determinants of the Income Tax Evasion in the U.S.
- Eker, A. (1997). Kamu Maliyesi, İzmir : Anadolu Matbaacılık.
- Engen, E. M., Skinner J. (1996). Taxation and Economic Growth. National Tax Journal Sayı:49.
- Ercan, M. (2006). Kayıt Dışı Ekonomi ve Hızlı Tüketim Malları Sektörü. Ankara : Comart.
- Erginay, A. (1995). Vergi Hukuku. Ankara : Savaş Yayınları.
- Erkuş, H., Karagöz, K. (2009). Türkiye’de Kayıt Dışı Ekonomi ve Vergi Kaybının Tahmini. Maliye Dergisi Sayı: 156, Ocak-Haziran.
- Feige, E. L. (1986). The Underground Economies: Tax Evasion and Information Distortion. Cambridge University Press.
- Feige, E.L. (1994). The Underground Economy and the Currency Enigma. Public Finance/Finances Publiques. Vol:49. (Supplement) p.36-119.
- Feige, E.L., Cebula, R. J. (2012). American’s Underground Economy : Measuring the Size, Growth and Determinations of Income Tax Evasion in the U.S. , Crime Low Soc Change, 57. p.265-285.

- Gao, P. (2007). Why Has China's Tax Revenue Doubled the GDP Growth Rate in the Past 13 Years?, *China Economist*. May.
- Garfinikle, N. (2005). Supply-Side vs. Demand-Side Tax Cuts and U.S. Economic General Editors R. H. Cambell and A. S.Skinner, Oxford University, Vol I.
- Gomez, M.A. (2007). Optimal Tax Structure in a Two-Sector Model of Endogenous Growth. *Journal of Macroeconomics* 29. p.305-325.
- Gökbunar, A.R. (1998). Vergileme İlkeleri ve Küreselleşme. Celal Bayar Üniversitesi İİBF Yönetim ve Ekonomi Dergisi. Sayı:4.
- Gül, E., Kenar, B. (2009). AB Ülkeleri ve Türkiye'de Vergi Gelirleri ile Ekonomik Büyüme İlişkisi:1980-2008. Isparta : Uluslararası Davraz Kongresi.
- Gümüş, T. (2000). Dışsallık ve Kayıt dışı Ekonomi Kavramına İlişkin Bir Değerlendirme. Gazi Üniversitesi İİBF Dergisi, 3/2000. s.63-70.
- Günay, A. (2000). Türkiye'de Kayıt Dışı Ekonomi'nin Vergi Gelirleri Üzerindeki Etkisi. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Dokuz Eylül Üniversitesi SBE.
- Hailstones, T. J. (1982). A Guide To Supply-Side Economics. United States.
- Harris, R., Sollis, R. (2003). Applied Time Series Modelling and Forecasting. John Wiley&Sons.
- Haruyama, T., Itaya, J. (2006). Do Distortionary Taxes Always Harm Growth? *Journal of Economics*. Vol:87. No:2. p.99-126.
- Herekman, A. (1988). Kamu Maliyesi (Devlet Faaliyetleri ve Finansman Teknikleri, Ankara : Sevinç Matbaası.
- Hume, D. (1955). Writings on Economics, E. Retwein (Ed). Madison: University of Wisconsin Press.
- Işık, N., Acar, M. (2003). Kayıt dışı Ekonomi: Ölçme Yöntemleri, Boyutları, Yarar ve Zararları Üzerine Bir Değerlendirme. Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi. Sayı: 21. Temmuz-Aralık.
- Johansen, S. (1988). Statistical Analysis of Cointegrating Vectors. *Journal of Economic Dynamic and Control*, 12. p.231-251.

- Karagöz, K., Erkuş, H. (2009). Türkiye’de Kayıt Dışı Ekonomi ve Vergi Kaybının Tahmini. Maliye Dergisi Sayı: 156. Ocak-Haziran 2009.
- Karatay, Ö. (2009). Kayıt Dışı Ekonominin Ülke Ekonomisine Etkileri Ve Toplumsal Maliyeti. Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Anabilim Dalı Yüksek Lisans tezi.
- Keleher, E.R. (1983). Arzıcı (Supply-Side) Ekonomik Görüşün Tarihsel Kökenleri. Maliye Dergisi : Haziran- Ağustos.
- Khaldun, I. (1981). The Muqaddimah – An Introduction to the History – 5th Ed. N. J. Daood (Ed) ve P. Rdsenthal (Trans.). Princeton University Press.
- Kırbaş, S. (1995). Kayıt Dışı Ekonomi Nedenleri, Boyutları ve Çözüm Yolları. Ankara : TESAV Yayınları. Yayın No: 9.
- Kildiş, Y. (2000). Kayıt Dışı Ekonominin Ulusal-Uluslararası Boyutu ve Çözüm Önerileri. Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi. Sayı:2, s.1-10.
- Kim, S.J. (1997). Growth Effect of Taxes in an Endogenous Growth Model: To What Extend Do Taxes Affect Economic Growth? Journal of Economic Dynamics and Control. Sayı:23. s. 125-158.
- Koch, S. F., Schoeman, N. J., Tonder, J.J.V. (2005). Economic Growth and Structure of Taxes in South Africa:1960-2002. South African Journal of Economics, Vol:73.2.
- Krugman, P. (2002). Politika Taşeronları ve Önemsizleşen Refah. İstanbul : Literatür Yayıncılık.
- Mangır, F., Ertuğrul, H. M. (2012). Vergi Yüğü ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: 1988-2011 Türkiye Örneği. Maliye Dergisi. Sayı:162.
- Marrero, G.A. (2009). Tax-Mix, Public Spending Composition and Growth. J Econ 99. p.29-51.
- McCrohan, K.F., Smith, J.D. (1986). A Consumer Expenditure Approach to Estimating the Size of the Underground Economy. Journal of Marketing.

- McCulloch, J. R. (1975). A Treatise on the Principles and Practical Influence of Taxation and the Funding System, D.P.O'Brein (Ed), London: R.R. Clark Ltd.
- Mucuk, M., Alptekin, V. (2008). Türkiye’de Vergi ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: VAR Analizi (1975-2006). Maliye Dergisi. Sayı:155.
- Neumark, F. (1975). Vergi Politikası, İstanbul : Filiz Kitabevi.
- Ono, T. (2002). Environmental Tax Policy in a Model of Growth Cycles. Economic Theory. Sayı:22. s.141-168.
- Önder, İ., Türel, O., Somel, C. (1993). Türkiye’de Kamu Maliyesi, Finansal Yapı ve Politikalar, İktisat Politikası Seçenekleri 2. İstanbul : Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Özsoylu, A. F. (1996). Türkiye'de Kayıt dışı Ekonomi, Bağlam Yayınları. İstanbul.
- Pehlivan, O. (2004). Kamu Maliyesi. Trabzon : Derya Kitabevi.
- Philips, P. (1993). Fully Modified Least Squares and Vector Autoregression. Cowles Foundation for Research in Economics. Yale University.
- Plank, E. H. (1953). Public Finance. Homewood III. R.D. Irwin.
- Poulson, B.W., Kaplan, J.G. (2008). State Income Taxes and Economic Growth. Cato Journal. Vol:28, No:1.
- Rauscher, M. (2005). Economic Growth and Tax Competing Leviathans. International Tax and Puplic Finance. Sayı: 12. s.457-474.
- Reed, W.R. (2008). The Robust Relationship Between Taxes and U.S. State Income Growth. National Tax Journal, Vol:LXI, No:1.
- Roberts, P.C. (1984). The Supply-Side Revolution – An Insider’s Account of Policy Making in Washington. Cambridge Massachusetts, Harvard University Press.
- Sarılı, M.A. (2002). Türkiye’de Kayıt Dışı Ekonominin Boyutları, Nedenleri, Etkileri ve Alınması Gereken Tedbirler. Bankacılık Dergisi. Sayı:4.
- Savaş, V. (1986). Keynesgen İktisat Yıkılırken. Bursa : Beta Basım Yayın.

- Schneider, F. (2013). Size and Progression of the Shadow Economies of Turkey and Other OECD Countries from 2003 to 2013:Some New Facts, *Ekonomi-tek* Volume/Cilt:2 No:2/Mayıs.
- Schneider, F., Klinglmaier R. (2004). *Shadow Economics Around the World : What Do We Know?* IZA Discussion.
- Sims, C. A. (1980). *Macroeconomics and Reality*. *Econometrica*. 48(1). p.1-48.
- Smith, A. (1976). *An Inquiry into the Nature and Causes of the Wealth of Nations*. An Electronic Classics Series Publication.
- Sönmez, S. (1994). *Bütçe Açıklarının Finansmanı ve Enflasyon*. T.C. Çukurova Üniversitesi, İİBF. Maliye Bölümü.
- Stallmann, J.I., Deller, S. (2008). Impacts of Local and State Tax and Expenditure Limits on Economic Growth. *Applied Economics Letter* 17. p.645-648.
- Tanzi, V. (1982). *The Underground Economy in the United States and Abroad*. Lexington. MA : Lexington Books.
- Tekir, S. (1987). *Vergi Teorisi*. İzmir : Güçbirliği Yayıncılık.
- Temel, A., Şimşek, A., Yazıcı, K. (1994). *Kayıt dışı ekonomi: Tanımı, tespit yöntemleri ve Türk ekonomisinde Büyüklüğü*. Ankara : DPT.
- Temiz, D. (2008). *Türkiye’de Vergi Gelirleri ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: 1960-2006 Dönemi*. İzmir : 2. Ulusal İktisat Kongresi.
- Tunca, Z. (2001). *Makro İktisat*. İstanbul : Filiz Kitabevi.
- Turhan, S. (1993). *Vergi Teorisi ve Politikası*. İstanbul : Filiz Kitabevi.
- Türk, İ. (1994). *Maliye Politikası, Gözden Geçirilmiş 10. Baskı*, Ankara : Turhan Kitabevi.
- Ulusoy, A., Karakurt, B. (2002). *Vergi İndiriminin Ekonomik Etkileri, Vergi Dünyası*. Sayı:254.

- Yamak, R., Koçak, N., A. (2007). Bilgi Teknolojisi Harcamalarının Ekonomik Büyüme Üzerine Etkileri:1993-2005. *Journal of Knowledge Economy and Knowledge Management*, Vol:II.
- Yetim, S. (1999). Türkiye'de Vergi Kaçakçılığı ve Kayıt Dışı Ekonomi. İstanbul : TBB.
- Yıldırım, R. (1989). Maliye Politikası Açısından Arz Ekonomisi. Çukurova Üniversitesi İİBF Dergisi. cilt:3. sayı:1.
- Yılmaz, F., Tezcan, N. (2007). Vergi Hasılatı ve Sabit Sermaye Yatırımlarının Ekonomik Büyümeye Olan Etkisi: Ekonometrik Bir İnceleme. Malatya : 8. Türkiye Ekonometri ve İstatistik Kongresi.
- Yılmaz, G. A. (2006). Kayıt Dışı Ekonomi ve Çözüm Yolları. ISMMMO. s.12-219.

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Adı Soyadı : Reyhan Yücebaş
Doğum Yeri ve Tarihi : Ankara / Türkiye, 07.01.1987

Eğitim Durumu

Lisans Öğrenimi : Hacettepe Üniversitesi/İktisat
Yüksek Lisans Öğrenimi : Hacettepe Üniversitesi/İktisat
Bildigi Yabancı Diller : İngilizce
Bilimsel Faaliyetleri : Arz Yanlı İktisat Bakış Açısıyla Kayıt Dışı Ekonomi,
Yüksek Lisans Tezi

İş Deneyimi

Stajlar :
Projeler :
Çalıştığı Kurumlar :

İletişim

E-Posta Adresi : reyhanyuc@hotmail.com

Tarih :